

Legjobb Könyvek
43. szám

Móricz Zsigmond

Mese a zöld fűvön

Az Érdekes Ujság Kiadása, Budapest
1919

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-52-1 (online)
MEK-11272

TARTALOM

Mese a zöld fűvön.

Miháj.

Az asztalos.

Szegény emberek.

Mese a zöld fűvön.

I.

A végbeliek megunták a nagy nyomoruságot, mert immár tizenhat hónap óta nem kaptak semmi fizetést, avagy zsoldot.

Zöld fűre mentek hát, mert éhen nem halhattak; ha a király elfelejtkezett róluk, maguknak kellett utána nézni, hogy valamit szerezzenek szabad portyázással, a zöld fűvön legelő csordákból és ménesekből.

De a világ nagyon szegény volt, hiába kóboroltak el napi járásra, nem tudtak elégségest szerezni. Tanyát vertek hát egy kisduderdő sarkában s szapora tüzeket raktanak a zöld mezőben, hogy legalább az isten hidege meg ne vegye a szegény magyart.

Megeredt aztán a beszéd, ahogy ott heverték a kövér fűben, a rongyos dolmányokon s míg éhesen várták a fáról szedett kövér varnyufiókok sültét, keserűen emlegették a magas hatalmakat.

- Ha öfölsége akasztófátul vagy rabságtul váltott volna ki bennünket, mégis kegyelmesebb fejedelemnek kellene hozzánk lennie! - mondta busan egy varnyubajuszu, csöndes magyar.

- Az rabnak is mindennapi kenyere megadatik, mi pedig szabad emberek vagyunk s éhhez kell vesszünk, - dörögte a másik vitéz lomhán.

- Bezzeg sok vérünk hullásával, jó volt, hogy szolgáltunk az vár megszállásakor és azutántul fogva!

- Ennyi sok hűséges szolgálatunk után mind gyermekestül ki kell mennünk az nagy éhség és nyomorúság miá!

- Örökös búdosásra!...

Éhesen, erőszakosan kacagott fel egy fiatal fickó:

- Zalavárott száz hajdunak kellett vón lenni, de mikor meggyütt az német kommandáns, csak négyet tanált a várban, a többi elment, mert harapás kenyérük sem volt. Ha a kapitány az emelőskaput fel akarja vonni, asszonyokat kell segítségül híjnia, mert férfi nincs kéznél.

Öregebbek bólogattak.

- Nem is lehet immár császárt, királyt szolgálni. Minden vitézlő ember az urak fizetésére siet, mert az urak az ő szolgáljuk fizetésében el nem lopnak, hanem pénzrül, pénzre megfizetnek! Annak felette jószágokat is sokat osztanak közikben.

- Minden kastélyt, minden udvarházat külön kell az uraknak őrzetni, sok vitéz ember leli még kenyerét ebben az országban.

- Bizony, ha ez sem volna, egyszer csak neki keseredne a vitézlő nép és elszánván magát, akár éhen, akár a kötélben, neki már mindegy! S oly dolgokat cselekszenek, akit bizony sok véka buzával nem cserélne fel üfölsége!

- Se a beste rossz posztókkal, akivel kifizetik a katonát pénz helyett.

- A komáromi naszádosokról hozták, hogy már ruhájuk sincs. Sokan közülök, mikor az őrségre mennek, a feleségeik ruháját és cipőjét veszik fel!

Igy folyt a szó, mérgesen, panaszosan, keservesen, míg csak meg nem sült a kis madárpecsenye, amit úgy őriztek a nyárson maguknak, mint az éhes eb a koncot. Lassan mégis falatozni lehetett s evés alatt elcsendesedtek.

*

Teli hold volt s az égen apró felhők kergetőztek.

- Lesz eső?

- Hogy lenne. Holdtelésen nincs eső. A fényes hold mind felszítja a vizet a fellegekből. Avval mosdik, azér olyan fényes az ábrázatja.

- Hajnalra lesz eső.

- A lehet, mer akkorra mán kiöntik a mosódó vizet...

- Sokat tud kend Miklós vitéz.

- Hát, sokat jártam, tapasztaltam.

Miklós vitéz egy kidőlt nagy törzsön ült, amelynek ágait mind lehasgatták a tűzre. Két kezét lelógatta a csizmaszárákig s lomhán nézett messze, a teli hold alatt el, a táncoló fényességű mezőkre. Bajsza hosszan lógott le s németesen volt sodorítva kenő nélkül, sűrű szemöldökei egészen leborították az apró, szürke szemeit, mint a tyukborító kas a kotlóst.

- Már nem is kapnak katonát az ezerkapitányok, - kezdte újra a varnyubajuszu s zsiros száját törülgette, - mert nincs bor. Ha bor volna, bezzeg többen jönnének.

- Hagyjátok már az unott nótát, - szólalt meg hirtelen méreggel Miklós vitéz, - inkább mesélek egyet...

- Hallgassatok mán, - kiabáltak többen, - Miklós vitéz mesél.

- Zabolát a nyelvetekre!

- Csend a harasztban!

Lassan lecsendesedtek s szép karikába heverték a fatörzs körül és Miklós vitéz így mesélt:

- Magam se tudom mán, hol volt, Ókespurgába, vagy Magdapurgába, de németiek közt voltunk akkor az Forgács uram dandarával. A csehekre indultunk, de vitézlő Forgács uram azt mondja vala: Fiaim, mink csak azon legyünk, hogy mennél jobban éljünk, mert az német latrok is, ha hozzánk gyűnnek, csak kiélnék bennünket az német zsoldosok, hát itt a jó mód, hogy visszaadjuk nékiek az kölcsönt. De a jámbor csehekben kevés kárt tegyünk, mert hitükért kelle őket vágni, mán pedig az én áldott feleségem egy hiten van velük, hát nem akarom a jó asszonyszemélem szívét gyötreni.

Megértettük a szót, meg is fogadtuk.

Hanemhát jól élni nehéz volt, mert kicsi volt a zsold, de nagy a drágaság. Egy ember két forint hópénzből nem nagyon rázhatja a rongyot kapzsi németek közt, ahol mindennek ára van és minden házon olyan kapu, mint a szigeti váré. Hát csak annyival tudtuk megtoldani a vant, amennyihez nagy furfangosan hozzá lehetett szabadulni; persze, voltak köztünk ügyes félkék-kalmárok, akik a Krisztus balszemét is kilopták volna, így aztán mégis csak megvoltunk valahogy telelőbe.

Hej ott esett velem a legfajább istória..

Lányeset...

Mer az tudnivaló, hogy a német úgy őrzi a lányát a magyar katonától, mint az ördögtől. Vagy még jobban. A lánycelédeket, meg a fiatal asszonyokat mind elzárták szem elől, míg ott tanyáztunk a legbelső házba, meg a pincékbe; én azt hiszem, még be is földelték őket, hogy ki se lehessen ásní. Legalább három hétig senki se dicsekedett vele, hogy csak egyet is látott belőlük.

Haj micsoda legény voltam én akkor. Nyalka gyerek, szép kis szőke bajuszom volt, hosszú barna hajam, kék szemem, fehér bőröm, mint egy lánynak. Olyan kezem, lábam, hogy a császárhoz akartak vinni apródnak, de hát egy szót se tudtam németül, osztán nem akartam tanulni, mer mikor egyszer egy szót kimondtam a németek módjára, hát olyan röhögés lett, hogy majd elsülyedtem szégyenletemben. Hát mondok, rajtam ne nevéssen senki, inkább megmaradok havipénzes hajdukatonának... Nagyon ostoba egy fickó voltam én...

De a lányféle mind utánam nézett ám. Azoktól nem is féltem, még ha németecske lett vón is a lellem. Mert már nagyon kikoplaltam magamat utánuk. Ha tudtam vón, hol lelek rá egyre, a körmömmel kivájtam volna akármelyik kőfalú ház ódalát, mikor egyszer csak mi történik.

Hát az történik, hogy mikor őrt állok a város szélén, egy magas fal tövéén, ahonnan messzire látni lehetett a girbe-gurba hegyeket, osztán kegyetlen unom ám magamat, hát egyszer csak kacagást hallok a magasban. Lánykacagást. Nézelődök felfelé. Nem látok senkit, csak olyan apró ablakokat, mint egy gyerekfej. Ujra kacagnak. Ujra csak nézek, mán kinéztem a szemem, még se látok semmit. Hát harmadszor megint hallok kacagást s ahogy felemelem a fejem, valami esett az arcomba. Majd kiverte a szemem.

- Hinnye az angyalát mondok, - valami jányceléd csufot üz belőlem s lehajlok, hogy felvegyem a kavicsot, amivel megdobott. Hát egy fényes arany van előttem a földön...

A szájtátva figyelő katonák felsikkantottak a meglepetéstől.

- Ejhó! - mondták irigyen.

- Egy fényes aranytallér! - mondta Miklós vitéz s ököllel magyarázott, maga is felelevenedve.

Hát ez jól kezdődik, gondolom magamba, ha ez a fejérszemély úgy górájja az aranyat, mint más a békasót; osztán megforgattam az aranyat jobbról, balról. No, annak utána nézünk, aki ezt küldte. De a fal kegyetlen meredek volt, azon egy bakkecske se ment volna fel, az ablak igen-igen magasan és tovább egy árva hangot se hallottam a setét kis mély ablakokból...

Szerettem volna utána járni, ki s miféle lehet az én kacagó kis jánycelédem, de az arany kegyetlen nyomta a zsebemet. Hát gondoltam, majd holnap utána látok, ma elébb a sürgős dolgot intézzük el. Mentem a cimborák után, mutatom az aranyat. Lett ám öröm. Akkor éccaka olyan dárídót csaptunk az aranyból, hogy még a legöregebb strázsamester is úgy nyult el a földön, mint egy bornyu...

Másnap délutánra kialszom magamat, megyek megint a tett helyre. Mán várt a kis valaki, akinek még csak nyomát se lehetett látni, de mihelyt odaértem, abba a minutumban hallottam a kacagását.

- Ejnye, istenem, teremtőm - mondok magamba - hogy fogok én ennek a dolognak végire járni.

És csak nézek, csak bámulok fel. De akár az égre, akár a házra, semmit se láttam.

Elfordítom a fejem, hát valami koppan a süvegemen. Még a fejem bubját is ugyan megütötte.

Kaparom, mi az. Ujra egy arany.

- No megesett, kendnek - szólott egy heverő vitéz. - Ha ez így ment mindennap, akkor jól teleltek kentek Ókespurgába!

- Mán ecsém pedig ez akár hiszed, akár nem, így ment egy hétig. Minden napra kijárt nekem az arany. De azt reggelre úgy eltüntették, mintha nem is lett vón. Az egész dandár felhizott borral az én szerencsémén, de úgy is tartottak, mint egy ölbeli malacot.

Hát a hetedik napon, épen mikor már nagyon furdalt a lelkiismeret, hogy a sok aranyért még csak annak se jártam utána, miféle ház lehet ez, belőlről, a városból és ki s mi lakhat benne, hogy annál annyi a szeméten az aranypénz, hogy a gyerekek is avval hajigálnak az utcára, mondom, akkor napon megint hallom a kacagást. És ahogy felpislogok, hát uram fia egy kötélhágcsó ereszkedik lefelé csendesdeden az egyik ablakból.

Leért az egészen hozzámig.

Megfogom: jó erős. Rálépek, megbir. Magam se vettem észre, csak mikor már odafenn voltam az ablakrésen.

Olyan egy ablak volt az, hogy öles mély volt a vágása, hanem belől egy akkora kicsi nyílás, hogy azt hittem, egy ötesztendős gyerek nem tud bebujni rajta.

- De azért bebujt kend, ugy-e Miklós bácsi!

- Be én ecsém, ha egy patkányjuk lett vóna.

Hát ahogy mán félig beszuszakolom magam valami setét kamrába, egy kis sikoltást hallok. Avval se törődtem, leugrottam.

Megdörgölöm a szemem, hát egyes-egyedül vagyok egy kis házba. Annyi volt az, mint egy pince, csak egy öreg asztal volt benne, meg valami lóca.

- No, mondok. Miklós ecsém, bé csak bé, de ki innen hogy lesz! Tömlöc ez, akármi legyenek.

Nézem az ajtót, nyílik. Bedugom a fejem, hát egy testes öreg néember bámul rám. De mintha kísértetet látna. Még a visitás is a torkán akadt.

A zöld fűvön heverő katonák mind feléberedtek, egyszerre megmozdult a hallgatók serege s apró kacagásokkal lestek ki minden szót a Miklós vitéz meséjén. Ez maga is feltüzesedett a vidám figyelők szemétől s pattogva vágta a szót.

Mondom néki: Ne féljen öreganyám, nem vagyok én rossz gyerek! Azt mondja rá: niksz-piksz!

Tyhü, így magamba, akkor már jól nézünk ki, ha ilyen jól értünk egymás nyelvén.

Szólok azér a fejércselédnek: már csak azt mondja meg, ki s ki volt, aki aranyakat górált az én süvegemre!... Nem érti. Leveszem a süveget és mutogatom neki, hogy így potyognak rá az aranyak! Egyszer csak észbe kap, nyul a tarsolyába és kimarkol belőle vagy egy félmarokra való ezüstöt. Kínálta erősen.

Ej, mondok, nem vagyok én se haramia, se martalóc, magyar hajdu vagyok én. Nem jöttem én pénzért s pedrem a bajszoamat, lány kell nekem, csók! Cp, cp, cp!

Hát halljátok, a vén tüzrevaló ezt is elérte és el kezd szemérmatosan mosolyogni, huzódozni, pironkodni, de egyre csak azt mondogatja: tájfel, tájfel!

Hosszan elnyuló, hatalmas kacagás tört ki a katonák erős, egészséges tüdejéből. Hanyatt vetették magukat némelyek a fűben, míg mások a süvegüket vetették magasra, vagy egymás hátát verték ököllel.

- No Miklós bátya - kiabálták a fiatalok - most oszt mit csinált kend.

II.

Miklós vitéz megpederte a bajsztát.

- Ájj fel, ájj fel! - mondok neki, hogy aszondi Tájfel, Tájfel - - még le se ültem, öreganyám, eszem a szentjit! De csak keritse elő nekem azt a kis jánt, akinek kacagását hallottam a hegyről, majd a sarkamra állok akkor!... Hát lám csak, az ördögök öregannya, ezt is magára veszi és úgy somolyog, mint aki vackorba harapott...

A katonák elnyultak a nevetéstől a földön, egymást rugták s csiklandozták és bolondos szókat vetettek közbe, úgy hogy jó ideig nem is folytathatta beszédét Miklós, a vitéz.

- Hát s osztán!... S mi lött belőle! - követelöztek a többiek.

- S mi lött ám! - szólala Miklós - hát az lött, hogy a mama csak feláll maga s kitárja két karját s azt mondja azon a zörgő mogyoró nyelven: nem bánom na, ha megölelsz is, szép magyar levente, csak kiméld fiatalságomat!

A zöld füben hemperegtek a hajduvitézek.

- No én beleestem, mint légy a mézbe, e tisztos személybe, mondok magamba s csak menni akarok beljebb egy házzal.

De ahogy ezt látja a vénség, csak elsápad, olyan fakó lesz, mint az ón. S azt mondja: Jaj ne menj szerelmes szép magyar leventém, kardokkal állanak, török törrel, német fustéllyal odakinn a fegyveresek, mind kardélre hánynak!

- Nem bánom én, ha igen is - mondék - de én az én csillagszemű királylányomat ezer ördög közt is megkeresem!

Meg ám, ha odakinn csakugyan kardcsörgést nem hallok. Vastag német szóval káromkodott odakinn valaki. Az én öreg asszonyomnak el kezd lógni a lába az ijedségtől, de aztán csak kifujja magát s int nekem, hogy legalább álljak félre az ajtóból.

Sarokba huzódtam, ü meg kinéz. Hát az ajtónyílásnak egy percentjén át láttam ám, hogy odakint vannak vagy tizen, nagy vastag emberek, nyuzott képű cseh szolgák, akik nagy dorongokat szorongattak a markukban s a szájuk tajtékzott, mint a veszett kutyaé.

Tyhü, mondok, ennek már fele se tréfa, de azért magam sem eresztettem bocskorba a bátorságot, hanem marokra kaptam a kardomat, hogyha már kell, de ingyen nem adom ám magam!

De odakinn csak beszéltek, beszéltek. Valami fene hangu ember azt vallatta, ki van odabenn! De az én öreg cselédem esküdözött, hogy senki! Nincs ott egy lélek sem! Nem akarták hinni! Hát nézzék meg kendtek, mondta a vénasszony, erre aztán elhitték.

Na, mondok, nagy kő esett le a szivemről, nem azért, mintha féltettem volna az életemet, hanem mert megesküdtem magamban, hogy addig nem halok meg, míg az aranyat szóró, ezüstöt kacagó kis lányt meg nem találom.

Bejön a vén asszony nagy frissen s bezárja az ajtót. Azt mondja: No adta hajduja, most az egyszer megmentettem az életedet! Hanem most már vigyen a kánya, mert ha ezek mégis be találnak kukkantani, úgy mislikbe vágnak, hogy semmi doktor össze nem rakja a csontodat.

Azt mondom neki, hogy: No azon egyet se busuljék nénémasszony, csak mondja meg már valahára, hogy ki volt az a kis láncseléd, aki kötelet eresztett le nekem...

- De hát hogy értették meg egymás szavát, - kottyant belé egy fürge eszü kis legény a vitézek közül, - ha nem tudott magyarul, kend meg németül!

- Kotty belé! - mordult fel Miklós, a vitéz. - Hiszen az, hogy nem értettük egymás szavát. Ű monda a magáét, én is a magamét. Hát osztán ű is beszélt, én is beszéltem, mintha csak a legjobban értettük vón egymás beszédit. Hanem ipp azt akarom mondani, hogy a vén bestia mindent értett, amit nem kellett, hanem mikor a lányról szólottam, akkor mindig siketnek tette magát. Mikor osztán elkezdtem újra kézzel-lábbal magyarázni a csókot, ölelést, hát csak elsikkantja magát és azt mondja: Hát angyalom, tubicám, ha már annyira megáhitottál, isten neki fakeszt, én a tied, te az enyim, ásó, kapa választ el egymástól. Avval csak a nyakamba esik, mint egy zsák, oszt a két kövér karjával ugy körül karolja a nyakamat, hogy azt hittem, mindjárt belefulok.

- Micsinált kend? Megcsókulta?

- Meg én az irgalmát. Nem bánom én, ha asszony, még ha hétszáz esztendő se. De ez nem is volt ám olyan idősecske, csak látszott annak. Tüzes vót az eszemadta, csak hát a hamuszínű ruhája vénitette.

Mikor aztán meglapogattam a lapickáját, hát el kezdett könyörögni, hogy de most már menjek, ha kedves az életem, mert jön a hétfejű sárkány, már érzi a füstjít. Mert a német embereknek igazában olyan a szaga, mint a pokolbeli sárkányé. Azér is szeretik a német menyecskék annyira a magyar leventéket.

De bezzeg a pénzt is csak tömte ám a zsebembe. Nem tudom én hol szedte, hol vette, hanem azon vettem észre, majd leszakad a mentém, majd kilyukad a salavárim a sok nehéz ezüstitől.

Hát láttam, most nem lehet itt semmire menni, szépen felmászta az ablakba, kipréselt magamat a szűk lyukon, ami olyan szűk volt, hogy mikor kívül vótam rajta, négszegletes lettem mindenestül, mint mikor a tolófánk téstát keresztül nyomják a szerszámon.

Akkor osztán leereszkedtem a fene nagy mélységbe, bizony, még a homlokom is megtörültem ám, mikor földet ért a talpam.

Még egyszer felköszöntem a süvegemmel a vár ablakába, ahonnan megint csak kihallottam az ezüst csengésű kacagást, mintha gilice madár csicsogott volna messzéről...

Ami késik, nem mulik, gondolom magamba, avval mentem a cimborák után. Kiöntöttem a sok temérdek pénzt az asztalra.

Reggelre egy fia se maradt belőle, az egész had mind az én boromat itta.

- Jó vón, ha legalább egy pintet most adna kelmed belőle.

- Bizony magam is meginnám, - morgott Miklós vitéz. - Pedig micsoda borokat ittunk. Rajnai bort. Az ám az igazi. Olyan sárga, mint az arany. Zöld üvegkancsóból bibáltuk, azt ugy lehet ám a torkon lenyelni, aztat a bort, mint a folyó mézet, az ember egyet se kortyint, csak kitátja a száját, osztán simán ereszti lefelé a gégáján a bort, mintha a Tisza zuhogna le, csendesen, gyönyörűségesen, mindenestül, ha egy török naszád volna rajta, azt se vennék észre. Meg azok a jóféle borkorcsolyák, mindenféle német sütemény, puha, édes, porlós, hogyha megágyaz vele az ember a gyomrában, hordószámra tudja inni a rajnait. Meg kis füstös halacs-kákat ropogatnak mellé, olyanokat, mint a kisujjam, még a nyálat is felolvasztja az ember szájában...

- Ne beszéljen kend Miklós bátya, mert isten ugyse, kicsordult a szájam sarkán a nyálam.

- Ej, ilyeket mondani, - dünnyögtek itt is, ott is a csillagos éjszakában a kiéhezett, kikoplalt katonák, - biz isten jobb vóna felkerekedni, osztán neki indulni a zöld mezőnek, osztán addig menni, addig menni, mig csak ott nem jukadnánk ki valahol a világ jobbik sarkában, ahol tejjel, mézzel folyik a víz is, sült disznó jár a mezőn, késsel a hátában...

- Hát a kis jánnal mi lett? - kérdezte valaki messziről, a libegő holdvilágon s Miklós vitéz felvette a mesét, tovább szőtte, fonta.

- A kis lány is előkerül, csak várj sorodra!

Még addig sok minden esett.

Másnap délután megint ott állottam én a megszokott helyemen, a ménkő nagy várfal tövében.

Hát megint csak hallom a kacározást.

Felnézek félszemmel a magasba, mint mikor a kakas les a toronyra. Hát amint nézek, néz-degék, egy kis fehér valamit látok lefelé libbenni, lebbenni, mintha az égből jönne. Hozta a szél lefelé a kis ablakból, keringett, mint valami nagy lepke és leereszkedett a kinyujtott kardom hegyire.

Uramjézus, mondok, hát ez már mi lehet.

Egy kis keszkenő volt.

Annyi volt, mint a tenyerem. Kiterjegettem, valami fájjin jó szag terjengett belőle, sok fáradalommal varrott kis keszkenő volt, valahol még most is meg kellene lenni az iszákomban, ha el nem pusztult volna. De mi mindent megőrt már azóta az idő, hát ugyan hogyan őrte volna meg azt a kis semmiséget!

A szememre tettem, az orcámra simítottam. Ugyan istenem, gondolkodtam, hogy s mint jutok én még ennek a varrójához. Hogy fogom én valaha megcsókolni azt a kicsi kis kezét, aki ezt himezte, szélnek eresztette.

Még a nagy hegyek is meghomályosodtak már előttem, úgy elővett az érzékeny álom, ha rá-gondoltam keserű sorsomra, hogy tegnap milyen közel jártam az én tündérszép mese-angyalomhoz. De iszen, csak még egyszer volnék ott, tudom istenem, hogy kardélre hánynék minden bestye németet, hanem még a kőfalat is keresztül vágnám, míg meg nem lelem az én csillagomat.

No nem soká kellett bucsálódnom, látom ám, hogy megint ereszkedik lefelé, mintha csak egyenest az égi menyországból jönne, a kötélajtója.

Én bizony egyet se gondoltam, csak marokra kaptam a legelső botját, mikor a kezemhez ért és rá.

Egy perc múlva már odafenn jártam az ablakba. A másik percbe már benn a szobába, a harmadik percbe már vasra voltam verve, olyan bilincsek a kezemen, lábamon, hogy huszon-négy fontos ágyugolyók voltak rákötve súlyának.

Még a számat se értem kinyitni, már végem volt, mint egy pocegérnek, aki a lesőbe ugrott.

- Istenek istene!

Egyszerre a lélekzetek is fenn akadtak a fűvön. A heverő katonák megdöbbenve hallották az újabb fordulatot. S apró, ijedt pissenések és meghökkent tekintetek figyeltek Miklós vitézre.

- Ugy biz a. Egy vak varnyunak több ereje van, mint nekem volt abban a percbe. Ott guzsorodtam egy sarokban, mint valami gombolyag kötélen s előttem a kis házban egy csomó hegyes saruju német lándsás verte fel a földet a fustélya végével.

Egy hegyes kis vánnyadt képű ember parancsolt nekik, az volt a gazda. Nagyon ugrált s csak úgy tajtékzott a szája, míg engem szidott az annya nyelvin, a szíve csuszott vón le a helyiről.

Mikor osztán elunta a szót, csak előállít egyet az emberei közül, osztán ráparancsol, hogy engem vegyen a hátára.

Az osztán felvett és cipelt, mint a bornyut a mészáros.

Átalvittek abba a kis házba, ahol tegnap az öreg asszonnyal cicáztam, onnan egy harmadikba, negyedik, tizedikbe, míg csak egy fényes, nagy terembe nem értünk.

Az volt ám csak a gazdag szoba. Tele volt arany, ezüst marhával, padlásig volt rakva a polcon a sok arany billikom, ezüst gyertyatartó, nagy tálak, kiverve emberfigurákkal, meg állatokkal, csak úgy szikrázott még a nap is, ahogy besütött rá. Belöktek egy nagy vasas láda tövébe, avval rám zárták az ajtót. De micsoda ajtót. Ilyen vastag vasrudakból volt az ajtó, mint a kezem szára, de olyan sűrűn, hogy egy pucér macska se tudott volna keresztül mászni közte. Az egész teremnek kettévágta a közepit, mintha csak azért csinálták volna, hogy a nagy, teméntelen házat kétfelé szakassza. A belső volt a kincseskamara, a külső a pénzváltóhely. Mert megessmertem ám, hogy pénzváltó a ház gazdája, vagy purgermájszter, vagy ilyesmi, fene aki jobban tudja. Íróasztal volt a külső szobában, a belsőben meg a kincsek, velem együtt. No, mondok, Miklós cimbora, felvitte az isten a dolgod, hogy egy kutya nimet pénzváltónak ilyen könnyű szerrel bejutottál a kincses ládájába.

Az ajtót jól bézárolták, három lakatot tettek rá, avval otthagytak előtte őrzeni három komondor csehet, nagy csákányokkal, a többi meg elment.

Csak azt tudtam vón, hogy mit akarnak, az istenadták. De hiába ugattak, különösen az a nyuzott, kezshedt gazdájuk, egy kukkot se értettem a vartyogásukból.

Hanem azt értettem, hogy fenémód kellemetes volt a fekvésem. Sose hittem vón, hogy az arany, meg az ezüst úgy nyomja az ember oldalbordáját. Mindig azon imádkoztam, hogy bár annyi kincsem vóna, hogy még a fekvőhelyem is azon legyen, de most ugyancsak forgo-lódtam, hogy valami sima helyre forogjak a sok egymásrahányt kancsórul, mi egymásrul.

Azok meg odaki csak néztek, néztek, oszt eccer csak elkezdtek röhögni kegyetlen.

Megmérgestem.

- Te, - szólok ki nekik, - verjek diót a csontotokkal! azt hiszitek kifogtok egy magyar hajdun!

Avval nekiláttam foggal, osztán egy-kettőre úgy kiódtam magam a guzsbul, mintha rajtam se lett volna. Kibujtam belőle, mint a lepke a bujkából. Azok csak ámultak, bámultak, mikor látták, hogy már szabadon nyujtózok.

III.

Akkor aztán körülnéztem. Hát pajtás, láttatok valaha pénzt, vagy se, de én láttam akkor. Mindakét szememet jóllakattam a nézésével. Még fel is peckeltem üket, hogy: most vizs-lassatok, most báméskodjatok, mert többet mig világ ez világ, ebbe nem lesz módotok, hogy ennyi kincsbe duskálkodjatok. Osztán marokra szedtem a pénzt. A nagy vasas ládák mind tele voltak szintig, még ki is csorgott belőlük a sok arany. Így szórtam én két kézzel, lapáttal, mint mikor gyerekkoromba az anyám buzát mosott, osztán ponyván szárította, osztán én bele-hasaltam a tisztába, mintha fürdik az ember a tóba. Még a karomon is felhuztam az ujast, úgy nyultam bele, hogy a bőröm mind érje az aranyat. Szép sárga volt az arany és nagyobbbrészt átlátszó hólyagba volt kötve, amin úgy fénylik át az arany, mint a lantornás ablakon a nap.

- Mit ér, ha nem volt a kendé, Miklós vitéz! - szólott egy a sok közül a zöldben.

- Nem volt az enyém? Ki meri azt mondani! Akkor mind az enyém volt, mind a kezembe fogtam, csak úgy szijtam a jó hidegségét a forró tenyeremmel. De meg azután csak neki

láttam, levettem magamról a rossz katonaköntöst, osztán felöltöztem tetőtől talpig. A száramra zsinóros nadrágot huztam, amelyik arannyal szőtt zsinórral volt kihányva gazdagon, a lábamra a lehányt rossz hajdusaru helyett deli csizmát, a lábikrámig se ért a szára, a vállamra nyalka kurta dolmányt, csak eddig ért e, combig, hogy a nadrág sujtása messze viritson, az alja meg úgy szétállott, mint egy kisasszony derekán, de mentét is vettem, csonka ujjut, panyókára vetve, akkora peremmel, hogy a vállamat takarta. A fejemre pici süveget, két hosszú strucc tollal, gyémántos boglárával... Csak a hajamat kellett vón megborotválni, olyan levente lett belőlem, olvasatlan elmehettem volna a bécsi császár legszebbik báljára.

- No te rossz abaköpenyeg, - kacagott egy legény a földön heverő fehér, sáros köpönyegen, - ugyan pironkodhatsz, ebannya, hogy most ilyes nagyurnak szógálsz.

- Én is lerugnám rossz salavárimat egy olyan gunyáért, még csak nem is sopánkodnék utána, - másikuk morgott.

- Csak legalább jó vón a posztója, de most esztendeje is, mikor fizetés volt, olyan fájlondist attak, hogy egy hónapra már mind ki volt az embernek a térgye, könyöke belőle, - sóhajt a harmadik.

- Kétszertendei hópénzből nem telik ki egy ötő ruha. Most is milyenek vagyunk, még a másvilágon se állhatunk meg tisztességesen az Uristen őfelsége előtt.

- No csak jöjjön az fizető kapitány, ebbőrből ötöztetjük ükigyelmét, ha még egyszer karasia-posztó nélkül lát bennünket a mustrán.

- Jobb a szür, meg a daróc, mint az ű posztajuk, csak volna bár, az ugyan el nem feslik, ha szél ráfúj.

- Hallgassatok má, ni milyen fenn van a fiastyuk, oszt még nem is hallottuk, mi lett hát a Miklós bátyával a német kamarájába.

Miklós vitéz bevárta míg csönd lett, aztán folytatta.

- Derekamra jó görbe török kardot kötöttem, vállamra kurta puskát vettem, akinek aranyból volt kiverve az nyaka. Csak azt sajnálottam, hogy por nem volt más, csak aranypor zacskóban, avval pedig mindent lehet, de lüni nem. Hanem bezzeg megtömtem véle tarsolyom, amit a combomra akasztottam, aranyzsinórral még más zacskókat is kötöttem nyakamba, hogy úgy voltam, mint az orvosságárus.

Hát míg én ott készülődök, készülődök, csak megszólalnak a német lanckenétek, akik engem strázsáltak. Nem értettem szavukat, de láttam nyáluknak csorgását. Ha az ajtó bé nem lett volna zárolva, űk is szívesen állottak volna bévül, hogy velem ötözzenek. Csak hedráltak nekem, nyujtogatták a markukat, hogy vessek nekik is némi nemü aranyat. Kaptok mondok, eleget benne, csak nyissátok ki az ajtót.

Hát ezt nem tudták tenni, hanem csak jön egy szép szolgálóleány s nagy fürgén vet szemet én reám az ajtónak nyílásain át. Pedertem bajszomat és mondom neki: No szép hugám, eszem azt a ragyogó csillagodat, most ments meg, egész életedre boldoggá teszek.

Aligha értette szómat, de csak pirult a szentem, osztán sürgette a nyuzottakat, hogy nyissanak ajtót. Még kisded szütyőjébe is nyult, amely oldalán fityegett s abból kulcsokat vett elő, magyarázván, hogy evvel kinyithassák az ajtónak zárait. Én is ígértem osztán aranyat bőséggel, csak kieresszenek. A három németnek nagyon kedvére volt a dolog, csak féltek a hátulütő fátul, ha két ház ebévé lesznek.

Én is kinyujtok ám a rácson egy marok aranyat s szétosztom köztük, nézték az éhesek, szinte szemük kifordult. De a gaz Luciperek nézték ám a leányzót is és elkezdték csipdesni s azt kívánták tőle, hogy kieresszenek engem a kalitkából, ha elébb sorra csókolja őket.

- Hii! A hollók golyózzanak a szemükkel! - szisszent fel egy legény.

- Mer szép volt a lány, - folytatta Miklós vitéz, - feje, puha bőre volt, kis pirosság is volt az orcája élin. Nagy, kövér kezei voltak, nagy tőgye, derék combjai, ha itt vóna, tudom nyársra menne érte még kend is öreg komé. Csak úgy olvadt bennem is a vér és csordogált lefelé, meg felfelé, míg láttam, hogy a bestyék legyeskednek körülötte. Eb a lelke, magam se tudtam mit mondjak a szegény jánnak; mert szerettem vóna komendálni, hogy: hugám hadd csak a kutyáknak, ha engem kiszabadítanak érte; de felperzselődött bennem a magyar vér, hogy csak nem menekszek egy jánybecsület árán. A szegény jány csak huzódozott, csak sikongatott, de mikor látta, hogy nem megy másképp, takaros orcáját még egyszer felém fordította, rám vetette két szép kis szemét, osztán odaatta az egyik kulcsot az egyik ebnek. Az mindjárt levette az első lakatot s avval neki a lánynak... Átölelte derékon, csak úgy ropogott a gyenge fejérszeméj, a két nagy markával körültapogatta s csókolta, ahol érte.

A vitézek megmozogtak, felsóhajtottak, mintha szél rengeti a nádist.

- Mikor a második lanckenét került sorra, az is megódotta a lakatot és neki a lánynak... A fogamat csikorgattam dühömben és olyanokat sóhajtottam, mint az éh farkas. Rosszul hegedülnek, ebül táncolnak itt nekem, mondék s kinokat faltam és az öklömet martam. A szegény teremtes csak rám vetette szép szeme párját és mintha azt mondta volna, no, szép magyar vitéz, vagy fizeted vissza nekem, vagy sem ezt a mai napot, de én már életem adom érted. Ott lenni rekeszbe, mint a bezárt tigrisnek; csak kóvályogtam és a fejemet martam ököllel. Kevésnek láttam a fegyvert magamon, török hancsárokba válogattam, meg négyélű kis hegyes törökben, német pectergében, hogy mit verjek szívükben vagy magaméban. A lány ott hevert már a márványkövön és a fehér bőrén egészen szét volt tépve a ruha, nagy fehér melle kibukott és rózsás volt és le volt törve, mint száráról a basarózsa virágja.

Tikkasztó csönd volt a zöld mezőn, távolról valami állat felnyerített, rá a lovak nyihogni kezdtek és rugtak és nyeritettek. Az asszonytalan tavaszi éjszakában a sok férfi kirugott testtel, szikkadt nyállal a szájában fülelt a szóra és vad érzéssel élte, látta tovább a ki nem mondottat.

- A harmadik eb németje alig várta, hogy sor kerüljön rá, kimarkolta a kulcsot a lány kezéből s levette a harmadik lakatot is az ajtóról. Mintha én ott se lettem volna; elvette az Isten az eszét az ebének.

No én is ki onnan. Markomban a kurta dákos, egy ugrással torkában szakasztottam. Ugy keresztül döftem rajta a kést, mintha vajba szurtam volna, szinte a kezemfeje kijött a tulsó oldalon, a hátán.

Akkor a másakra, aki csak alig birt észbe kapni. Tollas bot volt a balkezemben, nehéz ezüstből vert sulyos buzogány. Fejében vágtam, ahol arcát értem, s mind leszakadt a pofája. Orrátul lefelé minden csontjai lehámlottak, mintha tököt vág bottal az ember a marha elé. Hanem a két karja a levegőbe kalimpált, maga se tudta mit kezdjen, osztán csak elfordult, ledőlt, mint a felrugott bálvány és úgy tekergőzött a földön, mint a levágott nyaku kakas.

- Huj rá, huj! - üvöltötte el egy inaslegény a hajdu farkasorditást s a zöld fűvön, a hideg hold fényében gyönyörűségben lesték a fene kegyetlenség véres szavát a hajduk.

- A harmadik kardot huzott ekkorra. Ez volt az első, amék a jánt megszegyenítette. Á, hogy mentem neki. Te kellesz nekem komé, mondok, csak te hibáztál még, hogy eleven hust egyek. Így ihogtam neki, mint lu az abrakos tarisznyának, s egy hajdufogással ki a markából a kardot, hogy az ajtó felső sarkában állott meg, úgy kirepült, egy araszra ment a deszkába a hegye. Avval a markomba a gégejét s ráfeküdtem, mint egy jánycselédre. Kell neked csók!...

Kell!... s vágtam - emlékszel még az ebellette nimet anyádéra? - s ütöttem. Most markomba szakad huncut lelked.

- Füzfahegedűhöz nádvonu... - lihegett fel egy legény.

- Mikor osztán felállottam, mint embernek ember farkasa - látom ám, hogy a jány ott áll szemét-száját eltátva, sápadt, mint a holt, azt hitte, hogy eszementtel van összezárva, aki csak úgy rágja az embereket, mint a réti farkas, azt se nézi ki s kicsoda. Elmosolyodtam magamat s megemeltém nyalka süvegemet, de az csak nézett rám az árva boldogtalan. Most mit tegyek evvel, mondok, hogy ép észre hozzam. Hiába szólok hozzá, mint egy gerlicéhez, nem érti szavam, mivel fizessem ki nagy ijedtségeért. Elkezdtem neki a hajdutáncot járni.

Sikkantva csapott fel tenyérbe egynéhány a lázban, lihegve heverők közül s felhujjakkolt valamelyik:

- Ej huj, táncra tánc!

- Jó táncos, jó dógos! - helyeselte a másik.

- Engem uccse úgy eljártam, mint Esztergom árkában, mikor a nagy ostrom vót, a töröknek ahogy jártuk... versenyt az ágyugolyókkal!

Fellélekzettek. Nagy dicsőség nagy emléke szállotta meg szívüket.

Csönd lett. Az erdők sarkában szél indult s végigzugatta a friss hajtásokkal teli lombokat. A csillagok hűvösen fénylettek, az éjszakai szél végigszántotta a legények hátacsigáját.

- Tehenre hajdu! - mondta a varnyubajszu vastag hangján s magára huzta az abaköpenyeget.

Miklós vitéz egyet sóhajtott, még egyet hallgatott, aztán folytatta.

- A jány csak a szivire tette a kezét, meg sirt, nevetett, a szeméből könny csordogált, az orcáján meg piros öröm színe támadt.

Fogta a kulcsokat, sorra felrakta a lakatot mind s egyenként becsukta. Avval a zsebembe gyömöszölte még azt az aranyat is, amit kipotyogtattam s kézenfogvást vitt ki a teremből, be abba a kis házba, ahonnan a kötélajtója le volt eresztve az ablakon. Ott egy levelet vett ki a kebliből, a mellemre tette, az üngem alá dugta s erőttetett, hogy kifelé az ablakon.

De biz én nem tudtam hova lenni, mint a tökbe esett egér. Mit csináljak evvel a jánnal, ha itt hagyom, még baja lesz miattam szegénynek... Ej, mit, mondok, jöszte velem rózsám!

Jött volna is szegény, de az anyja boldogságát! vastag volt a lelkem, nem fért ki az ablakon. Még a fejét csak ki tudta dugni valahogy utánam, de már a többije benn szorult. Megfogtam a kontyát, annál fogva vonszoltam kifelé, de azt mondta, hogy inkább elereszt magamba.

Adtam hát neki visszaszájjal egy pár forró csókot, osztán neki a széles világnak. Egy jányba kilenc ördög lakozik, majd csak kivágja magát.

A három lanckenétet istuccse jobban szántam, csak hát azért nem sirtam utánuk, mer ugyis van elég a fajtájukból.

- Van! - szólt bele a sötétben hallgatók közül egyik komolyan - veszne a magjuk. Azok eszik el kenyérünket orrunk előtt.

IV.

- Mán az igaz, - mondta a varnyubajszu vén legény, - egy lanckenét sóldos nyolc hajdunak eszi meg kenyerét.

- Igenis nyolc századnak! - mondta a másik, - mert azokat rendesen fizetik, dupla zsolddal, sóléhennel, mindennel, mink meg tizenkét hó óta fityinget sem kaptunk.

- Úgy is fizet meg nekik az Isten.

- De még a fölséges császárnak is.

- Annak a legjobban, mert hiába választunk fel könyörgő hadnagyot, hiába küldjük fel nagy költségünkkel Bécsbe zsoldért könyörgeni, mindig üres marékka bocsátja alá.

- Aztat hiszik, hogy angyal természetjén vagyunk.

- Hát! Hogy széllal élünk.

- Ruhátalan járunk.

- Nekünk semmi se kell, csak üres szó.

- Rendeljenek a végekbe oly népet, akinek sem enniök, sem inniök nem kell, se ruha, se semmi, azok majd fizetést nem kívánnak.

- Bezzeg a lanckenétok mindig torkig vagynak a jóban; ha béteszük a lábukat ez hazában, mindjárt előveszi őket, a girhesöket a debreceni hideglelés: olyan kövérek egyszerre, mint a hizott tulok.

- Hogyne, mikor annyit esznek mindenkor, míg ujjokkal elérik.

- De milyen otthon vannak nálunk.

- Hiába, hazája embernek, hol jól folyik dolga.

- Ej az Uristen őfölsége még ezt megfizeti a császárnak, mert úgy megveri mind testiben, mind lelkiben és minden dolgában úgy szerencsétlenné teszi, hogy minden fejedelmek közt például leszen.

- Ne is busuljon ked Miklós vitéz, hogy akkor amaz nyuzott képü lanckenéteknek nyakát szegte, mint békáknak.

- Busul a patvar, - mondta gondolataiból felriasztva Miklós vitéz, - de hadd beszéltem ki a többit, aki hátra vagy.

Mert ahogy én nagy fényes ruhában fölmegeyek a táborunkba, csak szalutéroznak ám nekem az őrtálló katonák és a legfiatalabb istrázsamester elibem áll, hogy aszongya, ne vegyem zokon, de most nincs itt semmi fejbevaló, maga az ezereskapitány urunk is fenn van a város mestere, bírása, hogy magyar legényt fogtak a rabláson, azt most négy darabba vágják, úgy szegezük a város négy kapujára.

- Szegezük az anyjuk hét kinját, - mondok nevetve, - hát nem ismer ked Andorás mester?

- Miklós ecsém! - rikkantott Andorás, - te vagy-é, vagy csak a lelked?

- Magam én, csak adjék ked valamit falni, maj meglátják.

Attak osztán egy ürülapockát, úgy bevágtam én azt, akár egy galambfit.

Hát osztán elmeséltem egyet-mást az istóriából, úgy tátotta ott a száját kiki, mint ti most.

Délebédre került haza az ezereskapitány. Mikor meglátott a nyalka ruhába csak eltáta szemit-száját s úgy kacagott, majd megszakadt a horpasza.

- No te úgy ki vagy nyalva, mondta, mint az ürge pünkösdbé. Hát hogy jutottál ehez.

Elmeséltem neki. Kinjába nevetett mán; oszt ü is elmondta, hogy a németek hogy megelétek az üres kalickát, meg a levágott lanckenéteket, meg a rendre bélakatolt ajtót, megesküdtek, hogy ördöge van a hajdunak s most már azt követelték, hogy a gróf vigye innen a magyarjait, s kongatják ördög ellen a harangokat.

- No csak te ne mutogasd magad, - mondta Forgács ezredskapitány uram - holnapután virradóra neki eredünk, tovább innen, mert mán magam is megelégetem itt a csinyeiteket.

Hej de nekem fáj az én szívem az én tündéremért, akiért mán annyit tüsténkedtem, törekedtem, még se jutottam hozzá, hogy bár csak egy pillantásra lássam az arcukat.

De el is szántam az én magam, hogy egy életem, egy halálom, még egy próbát teszek. Még egyszer elmégyek az ablaka alá...

Ebben a percben az erdő felől csörtetés hallatszott. A zöld fűben heverő vitézek, akik csendes, álmos elandalodással hallgatták már a Miklós vitéz édesdeden folyó beszédjét, felütötték a fejüket.

- Török!... - sivitotta egy éles hang a lombok alól fojtva. - Itt gyün a kontyos.

Mindenki térdre ugrott, csákányát markolta.

- Gyer elő! - mordult parancsolva a hallgatag falkanagy, akit otthon választottak el kapitányuknak s aki méltósággal viselte ez alkalmi tisztségét.

Egy fiatal legény állott elő.

- Mit láttál?

- Láttuk a Gergővel valami ötven kontyos jöttét. Sok nehéz zsákmánnyal rakott lovak vannak velük. Itt az uton vádolnak előre. Bort kellett nyakalniuk, mert semmit se vettek észre bennünk.

- Csülökre hajdu! - szólt a falkanagy.

Szívósan, villogó szemmel, megfeszült inakkal állottak körül a portyázó hajduk.

Fenn az égen a csillagok is izzóan villogtak le rájuk.

- Ki lesz martalék?

Öten, hatan ugrottak elő, a falkanagy rájuk nézett. Négyet rendelt első csapatnak, hetet másodiknak, tizenketten maradtak utolsóra.

- Kiki megtegye emberül a dolgát.

A legények a nagy éjszakában összecsikortatták a fogukat s olyan erővel markolták a csákány nyelét, reszketett belé az öklük.

- Aki e szerencsét megrontja, halál fia.

- Ugy, - mormogták helyeselve.

- Mindenki kettőt üt le, a harmadikat keresi.

- Első rátán a martalék szétugraszítja. A másikon a lesők szétverik, mi a harmadikon koncra vetjük. Egy se szabaduljon!

- Ugy.

- Hátulról levágni a lóról... A lónak baja ne legyen; egynek se.

- Ugy.

- Előre, huj!

Halkan, félelmesen, mint a torokbaszakadt farkasüvöltés adták ki a hangot, a dörmögő, rémitő *huj rá huj*-t s szinte nesz nélkül, alig valami csörtetéssel haladt be az előretolt két kis csapat az erdő sötét útjára.

- Tüzet!

Egy pillanat alatt szétgázolták a hamvadó tüzeket s földdel hányták be a parázsló fadarabokat.

Aztán váró izgalommal lesték a távot. Készen, lesen, guggolva, hogy bármely percben rajta lehessenek az ellenen.

A távolban gyanútlanul közeledett a törökfalka, amely szintén rablani járhatott a zöld fűvön; mert a pogány is így élt tavasz időn, szabad kenyéren. Nem is álmodták, hogy árokba szakadnak vidám éjszakájukon. Már a jó fülek hallottak egy-egy lónyerítést.

Hosszu, ideges percek teltek.

Lassan lecsillapodtak s a rendes kerékvágásba jöttek. Az öröm tulságos volt, hogy a sovány portyázás után „nyelvet fogjanak”, török martalócokat vagy tán épen zsoldot, pénzt szállító rendes katonákat találjanak, akik épen lesre düljenek be nekik.

De aztán ebbe is belenyugodtak s a nagybajszu megint panaszra fordította a szót.

- Még fegyverünk sincs. Hogy védjük a fölséges császárt, ha nem ad fegyvert. Ilyen kézzel dolgozni. Csúfság e!

- Egy puskáért esztendei hópénzemet odaadnám, - mondta másik.

- Szekercét is olyakat adnak, hogy ha páncélt érek vele, elszakad a nyaka.

- Ki vág páncélt a vassal? Ne pocsékoljátok a szerszámot! Mindig a puhába kell találni. Az eleven hus nem csorbitja ki.

- Még a csontját is kerüljétek, alig van máris jó fejsze az őrség kezén. A sok kalapálástól mind lekopott, meg a köszöreléstől a tolla.

- Elég vón azér, ha egyszer a mustramesterre fordítanánk.

Megforgatták kicsit a baltákat és nagyobb keserűséggel szoritották, mint mikor a törökre fenekednek. Ez csak mesterség, egyszerű dolog, akár a favágás, amaz indulat dolga, a sziv érzéseé, az agyvelő elborulásáé. A mustramesterek fizetik gonoszul, csalóul, hitványul a katonát.

- Hagyjátok már a bajt, mindig csak azt. Inkább Miklós vitéz mondja el, hun hatta, mi lett hát a jánnal? Legalább csendesebbek is leszünk.

Miklós vitéz halkan köhintett s hosszú bajszát végigsodorta gondolkozva. Egy felriadt madár károgva repült a gyenge holdfényen.

- Hun is hattam, hun nem.

Abiza. Hogy fenekedtem nagyba, hogy addig nem halok meg, míg egyszer legalább nem látom a jányt.

Másnap Forgács gróf urunk ükigyelme kiadta parancsul, hogy hajnalra kész legyünk mindenféle szerrel az utra.

Napszállat felé kiszöktem a táborból. Szoros parancs volt, hogy embernek kiszállani a karámon nem szabad.

De ha nékem még főbenjáró dolgom van.

Mentem a váromra, ahol két hete állottam őrt minden napon.

Állottam, állottam s felnéztem keservesen a magas kübálvány fal tetéjibe, ha hallanám legalább egy hangját az én Tündér Ilonámnak.

Egyszerre csak felcsendül a kacagása. És abban a minutomban csak ereszkedik lefelé a kötél-rétolya...

Elhallgatott. Az erdő tufelén fölsivított a martalékra előretolt négy hajdu rémes farkas-üvöltése:

- Huj, huj, rá!

Mint ahogy a réti csikaszk üvölt a nádasban a gulyára, amit a hajtók terelnek Debrecentől Bécs városig.

A hajduk szíve megremegett az örömtől, a zsákmány beakadt a fogóba. Felvillogó szemmel hallgattak, mintha a szívük dobogása is megállott volna. A fokosa, szekercéje, fustélya nyelvét marokra igazította kiki.

Fojtó, mély suttogás szólalt meg.

- Hát osztán?

Miklós vitéz rekedten, fülelve és vadleső elszánással görbedt előre, ugrásra, s folytatta:

- Mint az erdei gilice, úgy kacagott... A másik percben, mint a szíven szurt gém, úgy sikoltott fel... A szívemet hasította az a sikoltás...

Lassan beszélt, meg-megszakítva a szót. Leste a többivel a harc távoli hangjait, a halál-orításokat számolta s meg volt elégedve. A négy fiu jól dolgozott. Legalább tíz martalóc vonította ki ott a lelkét...

- Vártam, vártam, reszketett a velőm... Mi történt, mi esett... Ott találták, mikor reám lesett... Mikor tán már szökni akart hozzám... A kötélletrán... A rétolya megállott féluton. Csak félig jött le, akkor megállott... Akkor sikoltott olyan szíveszakadtan a lány...

...Mély csönd szakadt rájuk, Miklós vitéz is néma lett. Félig holtan várták, jön-e tovább a vad az uton, beljebb a nyelven a csapdába a szájukba.

Végre, mint az égzengés, szakadt ki a veszett rivalgás. A lesők ordítása!

- Huj rá, huj!

Megpihent a szívük s ujult erőre kaptak feszült izmaik.

A hét „leső” legény emberül dolgozott, a török ordítása messze hallatszott, hajdu-nesz semmi már.

- Csak meséljen ked Miklós vitéz.

Miklós rekedt volt, le a gyomráig.

- Az ablakba csak meglátom a lányt. Fenn, az ég tövénél. Mint egy kidugott fehér zászlót... A másik szempillantásra kivetí magát. Ott hullott le elibem, mint a lőtt galamb. Ahogy az aranyai hulltak.

Mélységes, fájdalmas, döbbenetes csönd lett.

Valamelyik marcona hajdu aztán az orrát fujta, könnyét nyelte...

S akkor elkezdett recsegni, ropogni az erdő. Vad iramodásban tört előre a megmaradt török csapat s a tizenkét torkon egyszerre robbant ki a rémületes vad ordítás:

- Huj rá, huj!

- Egy se maradjon! - rikoltotta a falkanagy s a másik percben ott voltak már a lovak hátán, mint véregek s a kurta fejszék a puhát keresték, az eleven hust és kerülték a csontot, a vasat, kimélték a szerszámot.

*

Szép napos, harmatos hajnalon, lóháton kocogtak fölfelé, haza a hajduk. Jó csontu sovány lovakon ültek; vezetőjük is volt szép számmal megterhelve emberül prédával.

- Tizennyolcan maradtunk - mondta vigan a varnyubajszu s gyerek-vigsággal mutogatta nagy sárga fogait.

- A négy martalékba került... - mondotta nyugodtan a falkanagy.

- Meg a kis Pistába köztünk.

- Az ebanyja, amit számít, csak röhögni tudott, de sose volt ember semmibe.

- Nem baj, csakhogy lovaink vagynak.

- Mán gulyát fogunk rajtuk.

- Elkél. A császár hópénze mellé.

- Mit szól várnagy urunk?

- Kikapunk ám tülle a négy martalékér.

- Az igaz, hogy három is elég lett vóna.

- Kusdi! Ha te leszel falkanagy, tégy kettőt martalékra, majd ott hagyod mindenestül fogad.

- Jó vót-e... Ugy jó, ahogy van.

S komolyan és bólogatva ülték a jó, csöndes lovakat, amelyek csülökig gázoltak a koratavaszi zöldbén.

- Ej Miklós vitéz, ha ked elhozhatta volna ama német tündéri leányzót - rugtatott tisztelettel az élén baktató nagy bajszu Miklós vitéz megé egy nagy sebbel éktelen suhanc.

Miklós vitéz a szeme sarkából végig mustrálta a fattyat.

- S mit kezdenék véle. Pirinc vagyok ugyé a császár zsoldján.

- Ammán való - így a varnyubajszu - még egy mocskos paraszt menyecskét is csak éhhel tudunk tartani...

- De csak jöjjön a mustramester egyszer fizetésre, most nem fog kiszabni jussunkból.

- Most nem. Tömlöcre vetjük.

- Mint a németiek Miklós mestert.

- Az ám, a kéncses komorába.

- Ott majd gyönyörködhet drága marháinkban, a rozsdás, kézre való vasakban, hajdu alá szabott deresben, meg a békák és kégyók szeme villogásában, akivel a hajduk szokják mustrálni.

- Majd felőtheti rongyainkat, mint Miklós vitéz a grófi gunyát.
- Tenném magát lakat alá a császár üfelségit - megtanétanám.
- Ne káromoljon ked, má nappal vagyon.
- 'Szen csak arra tanétanám, hogy becsülje meg a magyart s nem az nyuzott képü lanckek-néteket hizlalja zsirunkon.
- No csak jól tette ked Miklós vitéz, hogy legalább ama háromnak benne szakasztá hitvány, lánytipró életit...

S vigan, csöndesen, derüsen poroszkáltak nap ellen; gulyát kerestek még, ha már lovon pihenték ki magukat.

A lovak le-lebukták fejüket s bele-belefaltak a kövér zöld fűbe.

Miháj.

- Elbeszélés. -

I.

A szekér lassan zörgött hazafelé a mezőről. Frissen kaszált lucerna volt felvetve a könnyű kis, csinos, zöldre festett szekérbe. A két jó járásu ló könnyedén, repülve vitte a szekeret, érezték, hogy a fiatal ur hajtja őket, még a lábuk is táncosan járt az araszos mély, puha fehér porban.

Mihály vidáman mosolygott s éles, tiszta hangján tovább mesélt a segédjegyzőnek, akit a szerelmi dolgokról világosított fel.

- Á, én már kiismertem a lánynépnek minden fortélyát. Az én eszemen nem jár tul semmiféle kisasszony!

Büszkén, tele hanggal beszélt s ócska zöld vadászkalapját a szemére huzta. Bátor volt, tele önbizalommal s napbarnította arcu, tele vérrel, tüzzel.

- Hát szerelmes sohsem volt Mihály? - kérdezte a segédjegyző, aki halvány fiu volt, tele az arca apró, vérmes pattanásokkal, s ha lányokról volt szó, mindjárt remegett a térde.

- Szerelem? Hát az mi?... - nevetett Mihály. - A jányok felbámulnak a holdra, osztán a szemük sarkából azt lesik, el akarja-e venni őket az ember. Ha kinézik a jó pasast, akkor úgy ábrándoznak szakmányba, olyanokat sóhajtanak, mint Néró kutyám. De ha nem érzik meg egykettőre a házasság pecsenyészagát, akkor bezzeg röhicskélnek, másra gondolnak és aztán mindjárt, mindjárt ott hagyják az embert, ha egy uj potykát sejtenek meg.

- Nagyon kitanulta ezeket, Mihály, - mondta a segédjegyző, s elnézett messze a mező felett. A távolban fehér napernyőt látott, mintha egy kis szél valami virágot libegtetett volna a sárga mező felett.

- Én bizony ismerem az életet. Vén róka vagyok, - mondta Mihály önérzettel s az ostorával meglegyezte a lovait, a két fiatal csikó felkapta a fejét s szaporázni kezdte az ügetést.

- Nem is fog megházasodni Mihály, soha?

- Meg biz én. Ha talállok egy igazi nekem való feleséget. Az ember körül mindig kell asszony. Az én vagyoni viszonyaim, sajnos, nem engedik meg a házasságtalanság luxusát. Különben is asszonnyal lehet gazdálkodni csak.

- Látja!

- Mit lássak. A nő az olyan korlátolt és szűk agyu, hogy mind kapzsi, fösvény, zsugori a magáéban. Ha keresni nem tud, legalább rajta ül a vagyonán. Ha én magamba volnék, a béresek, cselédek a szememet is kilopnák, de hogy ott van az anyám, van aki vigyázzon mindenre. Mondom, ha az anya meghal, meg a hugaimat férhe viszik... mert a jányok, azok még nem igen alkalmasak semmire, azoknak a maguk vadászatán jár az eszük... hát én azonnal megházasodok. Ha a kutyám megdöglik, akkor is sietek szert tenni egy újra, pedig az asszony a gazdaságban többet ér ezer kutyánál.

Mihály elkezdett röhögni. Erős fogai villogtak kis fekete bajusza alatt. Fekete, csillogó, gyerekes szemei vidámak voltak és szépek s poros arcán valami gyönyörködtető jóégerség sütött. Aztán fütyörészni kezdett a friss szellőn vastag, sötétpirosra duzzadt, szépvágásu ajkaival s belehajtott a friss, üdítő szellőbe.

- Nagyon reálisan fogja fel az életet, Mihály, - mondta a segédjegyző s merengve nézte a fehér napernyőt, amely egyre közelebb volt az utkanyarulatokon.

- Hja, én már tul vagyok, barátocskám, az olyan szamárságokon amiket az ilyen ifju urfiak idealizmusnak, mi a nyavalyának neveznek. Én már nem szoktam holdvilágos éjszakákon ábrándozni. Ha nekem nő kell, épugy szakítok magamnak barátom, mint ha enni kell, hát eszek. Van elég jány, meg asszony, osztán mind egyre megy a. Azt hiszi, hogy az a fehér napernyős többet tud adni szerelembe, mint az a jány, amék gereblyét visz a vállán?

- Azt.

- Szamárság. Lássá én már nem nézem a bőre színét, nem tapogatom a husát, én nem szoktam sokat teketóriázni. Én magam járok a marha után, kaszálok, dógozok, szántok, ha kedvem van, az én izmaimnak nem kell sok birizgálás, én egy-kettőre készen vagyok az asszonyozással is; annak a kedvéért ugyan kettőt sem lépnék ám.

- Ajjaj.

- Mit jajgat, - kacagott fel Mihály s vállon csapta a segédjegyzőt, - tán azt hiszi, ennek a tanítónőnek, akinek az a mániája, hogy mindig a mezőn mászkál, ennek a kedvéért csak egyet is lépnék! vagy léptem! Fütyülök a csipkebluzára, a fehér napernyőjére... Már itt van vagy két hónapja, de én ugyan még meg se láttam, meg se ismerném, be se vagyok mutatva neki... Nem vagyok én gimnázista, hanem paraszt, a krisztusát... Az anyával a multkor ugy összeveszttem miatta. Erővel azt akarta, hogy menjek el valahová, ahol ez is ott lesz... Nem megyek én... Majd én a sáros csizmát lehuzom, oszt másikat veszek egy tanítónőért... Ez sincs több kiló hus, mint Máté Rózsi, akivel a mult éjjel... Pedig ez is jó darab...

Csendesen nevetett, hamiskásan hunyorított s örült, hogy a szemérmes fiatal segédjegyző fülig elvörösödött, de lenyelte a viccet, sőt vele röhögött, kaján férfinevetéssel.

A domb kanyarulatánál egyszerre csak szembe volt velük a fehérnapernyős tanítónő.

A segédjegyző ijedten kapott a kalapjához s igen nagyot köszönt.

Mihály egészen kijött a sodrából s elfordította a szemét. Egy ujjal sem nyult a kalapja felé, hanem jól megnézte a sánta lovának a hátulsó patkóját.

Már messze elhagyták a fehér napernyős lányt, mikor megszólalt Mihály.

- Hát ez az, ami engem idegessé tesz. Mit mosolyog rám. Mikor láthatja, hogy szándékos volt a dolog. Mintha csak az én kedvemért sétálgatna mindennap a mezőn.

- De bocsánat, Mihály ur... Az én köszönésemet fogadta.

- Haha. És rám nézett, a szemembe mosolygott...

- Bocsánat, ez egy kis önhietség...

Mihály hirtelen odapillantott a segédjegyzőre. Ez a gyerek, ez kötekedik!

- Kedves barátom, nem én vagyok az önhiett... Hát azt hiszi, hogy ha együtt van két fiatal ember, van olyan lány, amelyik a kettő közül nem arra mosolyog rá, amelyik feleségül is veheti őtet.

A segédjegyző belátta, hogy nincs.

Hallgatagon zörgött velük a kocsi a falu felé. A fák közül már látszott a templom magas teteje s kissé a régi nemesi kuriák manzard teteje is ki-kifeketélt.

- Nem mondom én azt, hogy pénzért elvenném az ördögök öreganyját is. Venné a fene - szólalt meg Mihály. - Hogy oszt a pénzeért a nyakamon üljön. Az nekem drága. De hát egy

olyan lányt csak nem vehetek el... Egy tanítónőt... Akinek semmije sincs... Senkije... Az ember meg se tud vele jelenni... Mindenünnen kinézik... Mindig azon kell harcolnia, hogy az ember elfogadtassa a rokonsággal... ismerősökkel...

A segédjegyző lehuzta a válla közé a fejét, hallgatott.

- Neki jó volna. Az igen. Az nagy ugrás volna. A régi rektorházból az első kuriába. Hát azért mosolyoghat.

- No de bocsánatot kérek... - mondta a segédjegyző.

- Mi?

- No de bocsánatot kérek, ez már mégis nagy anyagiasság...

- Hogy?

- Én tisztán láttam, hogy nekem köszönt.

- Persze, hogy magának köszönt. Nekem nem köszönhetett, ha én nem köszöntem neki. De nekem mosolygott.

Az egyik ló megbotlott, Mihály odanézett a lába alá s mérgesen rántotta meg a gyeplőszárat.

- Ne bolond ne, tán neked is elvette az eszedet a tanítónő.

A lovak gyorsabban haladtak s egyenletesen.

- Á barátom, - szólt Mihály. - Ilyenekkel fogják a medvét. Egy ilyen mosollyal, de én nem vagyok medve, nem megyek rá a lépre.

Parasztok köszöntek fel, Mihály fogadta szórakozottan.

- Én addig úgy se házasodok meg, míg az anyám él. Azt én régen elhatároztam. Annál olcsóbb asszonyt nem kapok. Neki már nem kell se ruha, se mulatság, semmi. Ő már egy jó vén asszony, aki csak dolgozni szeret. Takarékoskodni... Ha ő meghal, nem mondom, akkor keresek magamnak egy nekem való feleséget. Olyat, aki ért a gazdasághoz, abba nőtt, tud főzni, sütni, libát tömetni malacra, házidolgokra felügyelni, cselédnek kiadni, tud mindent; ne nekem kelljen vele harcolni, kinlódni, míg betanítom. A fene fog még asszonyt is dresszirozni, elég nekem a csikóimat, tinóimat, meg a kopómat.

Beértek a faluba. Parasztlányok jöttek szembe, gereblyével a vállukon és szemérmesen lesütött szemmel, vagy kihívó kacérkodással köszöntek fel a szekérre, Mihály urra. Mihály szórakozottan bámult rájuk s egy szemmozdulattal sem fogadta a köszönésüket. A segédjegyző megemelte a kalapját.

Mikor jól bent voltak a faluban, Mihály felkiáltott:

- Az istenit neki! Mégis csak nagy parasztnak tarthat engem az a kisasszony... Hogy még a köszönésit sem fogadtam... Mi?

A segédjegyző, mintha itt emberek és házak között bátrabbnak érezte volna magát, kissé tulságosan kihívó hangon mondta:

- Legyen nyugodt, hogy nem köszönt magának. Nem olyan lány az. Karakteresebb lány, mint amilyeneket Mihály ur ismert eddig... Mi nagyon jól ismerjük egymást.

Csak úgy remegett az egész fiú, valami belső izgalomtól.

Mihály oda sem ügyelt, a felső ajkát rágta s a távoli kapuját szemlélte, amelyet már nyitott is kifelé a béresgyerek. A nagy kőoszlopos vaskaput, amelynek vaslécei rozsdásak voltak s

jobbra-balra görbültek. A kapu fölött ott a cimer is, de berozsdásodva, a sárkány a három ágyugolyóval, amint őrt áll a mai szegénység fölött.

Mihály ráütött a fejével a gondolatára.

Szó sincs róla, mégis nagy marhaság volt, hogy nem köszöntem. Most el volna intézve az egész. Így meg muszáj vagyok megismerkedni valahogy vele... Hát azt mégse türhetem, hogy olyan nagy parasztnak nézzen, aki egy hölgynek vissza se tud köszönni.

Megrántotta a gyeplőt s visszatartotta a lovakat, mert köre vitték volna a szekeret a kapu előtt.

II.

A patika üvegajtájában ott ült a szép délutáni napfényen, amely a sűrű gesztenyefa lombján szűrődött át, Berci bácsi, a vén patikus.

Még korán volt, senki sem került hozzá egy kis csöndes beszélgetésre a az öreg ur nagyokat ásított a délutáni alvás után s a szemét dörzsölgette. A fán egy-két veréb csiripelt, a levegő tele volt a jó édes patikaszaggal.

Végre megjött az alkonyat s az emberek ki mertek bujni a hűvös, pincelevegőjü, letakart, lezsáluzott ablaku házaikból vagy hazakerültek a mezőről, ahol fárasztó és izzadt munkába voltak belefulva.

Cirbesz ment végig a kopójával az utcán, a volt főbíró, akit az adósságai miatt mozdítottak el az állásából. Azóta a száraz, kis fekete ember alig megy ki a faluból s fürjeket keres nap-hosszat a dombos határban.

- Jó napot, Berci bácsi! - köszönt be s egy kis habozás után be is fordult.

Megfogta az öreg ur puha nagy kezét, de csak úgy ujheggyel. Rögtön el is eresztette. Unta az öreget, mint mindent a világon, dehát az ember rá van kényszerítve, hogy éljen, mit tegyen, el kell fogadnia a világot, ha már megvan.

Most már ketten ültek.

- Jó idő van - szólt Berci bácsi.

- Jó.

- De a kukoricára elkelne egy kis eső.

- El.

A főbíró szivart vett elő s rágyújtott. A kutyája a lába elé hevert karikába s a legyet kapkodta. Mintha megduplázódott volna az unalom, amely eddig még békésen szundított a patika üvegajtaja előtt. Nagy rakott szekér nyikorgott el az utcán; két kis sovány ökör huzta, a nyelvét nyujtva. A szekér tetejéről hosszubajszu, sovány paraszt lógatta le retkes nagy fekete lábát s egy ujjal csutka szalmakalapjához köszönt, de az urak oda sem ügyeltek, nem fogadták.

Ujabb alak tünt fel az utcán. Hegymegi doktor jön, idegesen rángatva a vállait. A patikus, meg a volt főbíró kissé érdeklődve nézték a kisdíakos, deresfejű urat, aki vékony derekát idegesen rángatta, s türelmetlenül rágt a kurta nyirott bajsztát. A mezőről jött, a szőlőből, ahol veszedett a munkásaival és oktatta őket s közben az összes arcizmait kinosan össze-vissza tekerte.

Barátságosan köszönt be s megállott:

- No mi van? - dugta két öklét a zsebébe a doktor, hogy barna meggyfabotja az égnek meredt, mint a puskacső.

- Semmi, ülünk - mondta Berci bácsi. Hegymegi nem várt sok biztatást, hozzájuk ült. Levette kemény szalmakalapját s zsebkendőjével a homlokát törülgette. Foltonkint egész vörösre dörzsölte az arcát s a szemöldökét felhuzta magasra, a haja tövéig. Akkor elernyedtt és összeesett. A főbíró jóizzal szivarozott, Berci bácsi kedélyesen pipázott, de Hegymegi nem volt dohányos ember. Ahogy ráborult a nyugalom, a csönd, úgy összeesett, mint a levetett keztyű; csak néha-néha rántotta fel a balvállát a füléig, idegesen, mint a Cézár, amely türelmetlenül verte el vágott farkával a legyeket.

Akkor toppant be közéjük Mihály.

A fiatal ember kissé felverte az öregebbeket. Mintha követ dobnak a vízbe, az álló tóba.

- Kicsipte magát az urfi - mondta az öreg patikus és hosszan kacagott, úgy hogy a szemei egészen belevesztek vastag arca ráncaiba.

- Illik is - mondta Hegymegi doktor - fiatal ember. Ne járjon úgy, mint egy tanító.

Mihály nagyon röstellte, hogy frissen van borotválva, hogy tiszta inget vett, a cipőjét kifényesítette, ruháját lekeféltette. Röstellte az új szalmakalapját, a friss kék nyakkendőjét, amelybe egy arany bogár volt tűzve s azt hitte az egész falu róla fog pletykázni, amiért így váratlanul felébredt. Eddig szinte tulozta a lomposágot, maga hányta a trágyát a szekérre s úgy ment végig az utcán és kifeszítette a mellét, mint egy parasztleány.

- Bizony snasz világot élünk - mondta Hegymegi doktor - nem is ismerek rá a kerületre, mintha nem is abban az országban lagnánk itt. Az a népség, ami ma van. Nem is ismerek rá. Elpettyhüdt alakok. Én legalább jó napokat éltem itt valaha. Annak örülök, hogy legalább én leszedtem a tejfelt idejébe.

A patikus hangosan kacagott. A főbíró hosszú füstöt szíjt fel s szótlánul eresztette ki az orrán át.

Mihály széket hozott ki a patikából s leült. A nap kezdett veszíteni a tűzéből s a gyógyszerértár belső helyiségéből, a nyitott vasrácsos ablakon át a gyógyszerészsegéd fuvolázása hallatszott fel.

Ötszörös lett az unalom, tizszeres. De jóleső és lebékitő, hizlaló. Nem volt beszélni valójuk, dohányoztak, Mihály is cigarettát sodort. A segéd fuvolája olyan bánatosan dudorászott, valami ismeretlen, idegen szelid melódiát, mintha téli éjszakákon a szél fujdogálja énekét a kémény likain.

Egyszerre csak mind az öt férfin villamos áram futott végig. Önkéntelenül kigyult a tekintetük s előre néztek, végig az utcán. Hegymegi doktor felrántotta vállát kétszer-háromszor a bubjáig s még meg is vakarta válla hegyivel a fejét, mint az ökör a szarvával a hátát. A főbíró villogó szemmel hajolt előre s orrlikái kitágultak, akár a szimatoló agaré. A vén patikus nagy hasa fölé buktatta előre kis dagadt, vörös fejét s apró szürke szemeiben apró, fényes pontok látszóttak; a segéd kihajlott az ablakba s úgy fujta, majd megszakadt a tüdeje, a fuvolát. Mihály azonban egy lépést visszahúzódott kemény kerek székén s ellenségesen nézett.

Már egészen itt járt előttük a lány. A nagy bronzhaju, szőke lány, fehér napernyőjét a vállán forgatva csendesdeden. Az önérzetes lépésű, fehérbőrű, kipirult arcu fehér lány. A tanítónő.

Az öreg patikus megemelte a kalapját, az ócska, zöld kis posztókalapot.

Utána Hegymegi doktor kapta le kerekszélű szalmakalapját s hangosan köszönt:

- Kisztihand! Hova, hova?

A lány nevetett. Husos, duzzadt, széles ajkai szétnyíltak s kissé rendetlen fehér fogai előragyogtak.

- Megyek a mezőre, sétálok.

Hegymegi doktor már ott állott a zöldre festett kis rácsos ajtónál.

- Jól teszi, az egészséges.

A főbíró ridegebben egyenesedett ki s szintén megemelte a kalapját.

- De veszedelmes! - mondta.

- Miért? - kérdezte vidáman a nagy lány s vékony csipkebluzából, s csipőn megfeszülő, fehércsikos, harangalju szoknyájából pompásan tüntek ki az idomai.

A főbíró nem felelt, felduzzasztott tokával mosolygott.

Mihály előre lépett.

- Kezét csókolom, - mondta, - mi még nem is vagyunk bemutatva egymásnak.

A lány kezét nyújtott. Mihályt erős hőség futotta el, mikor ezt az erős, nagy, puha kezét megfogta. Ezernyi apró fehér foltocska volt a lány fehérpiros bőrén, egészséges tarkaság s a könyöke felé gyönyörű vonalban karcsusodott el a telt karja.

- De azért ismerjük egymást - mondta a lány s oda köszönt az ablakba a gyógyszerészsegédnek, aki abbahagyta a fuvolázást.

Azzal tovább ment a kerítésen túl; fehér himzett napernyője eltakarta a fejét, vállát, csak erős, karcsu dereka és ropogó, suhogó hosszú szoknyája, meg a szürke vászoncipőjének a néha kivillanó formája látszottak.

Mihály úgy érezte, egy kis megtorlás volt a lány hidegségében a délelőtti nem köszönés miatt; célzásnak vette a lány szavát s dacosan szegte fel a fejét.

A három ur összenézett és cuppantott, hunyorított. Az öreg patikus halkan nevetett, hogy a szók is rengett bele. S egyszerre csak megindult a beszéd, gyorsan és suttogva és a fejüket összedugták.

- Jó figura. Jól fest, - mondta Hegymegi doktor.

- Há há, - kacagott a patikus és hanyatt vetette a fejét.

- Van neki, mondta a doktor s tenyerével mutatta, hogy szeretne rápaskolni a lány tagjaira.

Egy percre csönd lett; irigyen s féltékenyen néztek össze. Aztán utána bámultak a lánynak, míg csak látták.

Mikor eltűnt az utca kanyarulatánál, fellelegzettek. Az ablakon belől egyszerre megszólalt a fuvola is és szívszakgató bánatban adott hangot, mintha este a fülemile kezd rá a jázmin-bokorban.

- Szeret a mezőre járni, - mondta a patikus.

- Szeret, - kapkodta a vállát, Hegymegi doktor, - minden délután látni valamerre.

- Délelőtt szekérral jöttem haza, lucernát hoztam, találkoztam vele, - mondta Mihály, - de még akkor nem voltunk bemutatva egymásnak. Nem köszöntem neki.

Hirtelen megröstellte a mentegetőzését.

- Jó kis nő, - mondta komiszkodva, - egy hétig elkutyálkodnék érte.

- Vagy körülte, mi, Mihály? - nevetett a főbíró.

- Azt elhiszem, - szólt a főbíróval egyszerre Hegymegi doktor, - még fontra is megéri az árát. Ritkán kap az ember ilyen páciens! Ugy-e öreg! - s a meggyfa botjával hasba lökte a patikust.

Berci bácsi lehunyta a szemét s göcögött.

Melegség futotta el őket s felszabadult a nyelvük. Szilaj megjegyzéseket engedtek meg maguknak s az arcuk éle kipirult. Ugy viselték magukat, mint tavasszal a megbolondult mének s szabadra eresztették a fantáziájukat s a nyelvüket, ahogy csak a falusi, kipihent vérű magyar urak tudnak szókbán fürödni a csinos nők kutfejenél.

Mihály egyre vadabb lett. Igyekezett tullicitálni a vén kujonokat.

- Nem én, - mondta, - ez egyszer nem sajnálom a fáradságot, utána vetem magam.

Az öregek irigyen néztek rá s már is látták, hogy sikerült. Hja, fiatal ember. Birja is, teheti is. Vén és kellemetlen feleségeikre gondoltak, akiknek szemölcs nőtt az arcán s a sok pletykában olyan parasztosra kopott a nyelvük és a gazdaság körül, a falusi lomposságban formátlanra idomtalanodott a termetük. Egy pillanatig sem haboztak, hogy Mihályt visszautasítás is érheti s a fiatalságukra gondoltak, az eltűnt ifjúságra.

- Megéri a fáradságot, - hát csak rajta Mihály... Minden percért kár... - mondták össze-vissza.

Mihály izgatottan pödörgette kis fekete bajszát.

- Nem is töltöm az időt! - szólott mosolyogva s felállott.

Idegesen nyújtott kezét az uraknak s megrázta az öreg patikus puhányszerű nagy lomha kezét. Az öreg balkezeivel megveregette a jobba fogott kezét s alig akarta elereszteni.

A főbíró szárazon, alig érintve adta a kezét s arra gondolt, hogy ha valahonnan száz forintot kaphatna készpénzben. Hegymegi doktor meg is veregette a Mihály vállát s a szemét-száját harminc felé rángatva, a fiatal ur arcába lehelte pálinkaszagu irigységét.

Még a gyógyszerészsegéd is, mintha megérezte volna az időjárást, az ablakba állott s szomorú futamokat repített a ruganyos, ideges léptekkel nemes vadászatra induló Mihály után.

Mihály a segédjegyzővel is találkozott az utcán.

- Hová tetszik menni, Mihály ur? - kérdezte azzal a féltisztelettel, félbizalmaskodással, amely mindig fonákká teszi a nem egyrangú s nem egykorú fiatal urak közt a viszonyt.

Mihály felülről nézett le a fiatal gyerekekre.

- Megyek, megcsókolom a tanítónőt.

S hogy a fiu biborvörösre vált arcát s zavarát látta, magyarázva tette hozzá:

- Már megismerkedtünk... Már köszönünk egymásnak... A kicsike a füzes felé sétált előre... Ott lehet! Nem igaz? Fák alatt... Ott senki sem látja...

A fiatal fiu reszketett s nem bírta levenni a szemét a vakmerő és szerencsés Mihályról s egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy megtörténhetik, amit a határozott ur ígér... Tulságosan fiatal volt a fantáziája. A legszertelenebb lehetőségre gondolt s azt is fájó kétségbeeséssel vette biztosnak.

A térde remegett, a gerince zsibbadt volt, a szeme könnyes. Már egész csomó verset irt a tanítónőhöz és egyet sem mert megmutatni neki.

III.

Amint a mezőre kiért, mindjárt meglátta a sárga tarlók és zöld mezők fölött a fehér napernyőt.

A leány azonban nem a füzesek felé ment, hanem a mezei uton haladt előre a szántók között, ahol egyetlen fa sem volt, s a legmagasabb az utszéli grádicskóró volt a mezei bokrok közt, amelyek alatt csókolózni lehetne.

Mihály elkezdett lassabban haladni, s egyre gyávábban nézett utána a lánynak.

Milyen bátran tud egy uriember merész fogadkozásba törni ki egy védtelen leány felől s lám mégis a legbátrabb is némi gyávasági rohamokkal kénytelen megküzdeni, ha tette fordul a dolog.

Bizonyára nincs semmi ok a gyávaságra. Hiszen egy fiatal leány éppen úgy tele van vérrel, mint a fiatal férfi. Csak meg kell találni a pillanatot, amikor a leány fantáziájához hozzáfér az ember... De hogy lehet megtalálni a nagy és titokzatos zárnak ezt a titkát.

Véletlenül... Csak véletlenül... Ha éppen összehangzik az elvetett szó a szív s a vér rezonanciájával. Különben tovasiklik fölötte s nyomtalanul suhan el.

Az a kérdés, van-e célja ennek az egész heccnek, vagy nincs.

A vére föllángolt.

Cél, az van.

És mégis ahelyett, hogy utána rohant volna, még jobban meglassította lépteit. Olyan sima ez a határ, hogy egy mértföldről minden mezei kapás ellenőrzi a leány tisztességét. Még a mozgulatokra is ugyan vigyázzon, aki hirbe nem akar keveredni.

Összevonta a szemöldökét s ráfogta, hogy ezért kanyarodik le jobbra egy gyalogjáróra.

A zöldülni kezdő sárga tarló sarkában megállott s utána nézett izgult szívvel a nem is nagyon távolban, lágyan libbenő lépésekkel elhaladó nagy fehér leánynak.

A szive szorult s gyötrődő érzések töltötték el. Mintha egy világ s az ő legbecsesebb világa uszna el előle a távolba, s ő boszorkányguzsba fonva le lenne nyögözve, hogy utána ne rohanhasson...

- Ej, még csak ez hiányzik, - kiáltott fel szinte haragosan - hogy szentimentális legyen, mint egy... mint a segéd ur!

Lerázta magáról a meghatódás zsibbadtságát s cinikusan és újra férfiasan indult tova.

Egy-két trágár szitok egészen rendbeszedte a hangulatát, amely már kezdett csunyán gyáva lenni s nemsokára olyan bátran és ruganyosan lépdelt a fehérre kitaposott uton, ahogy illik.

- Felőlem ötven embernek a szeretője lehet, - mondta könnyedén magában s végig vágott mosolyogva nádpálcájával a nadrágja szárán.

- Az a fő, hogy az embernek elég pénze legyen - gondolkodott tovább. - Ha a birtokot egy kicsit rendbe tudnám szedni, a fene azt a sok váltólejáratot, már megint itt van egy a nyakunkon... akkor akármikor felruccanhatnék Pestre. Ott aztán nem ilyeneket válogatok magamnak, hanem olyan nőket, hogy...

Cuppantott s vérbe borult a szeme.

- Mit törődök én ilyen kis falusi rongyocskával! Ez a legdrágább; csak járhatja az embert maga után, potyára... Ezek a legkitanultabbak, ezek a látszólag ártatlan lányok... Nekünk adják az erényest, maguk közt meg, a tanító kollegáik, meg a maga kompániájából valókkal bezzeg...

Már megint nagyon elszaladt a fantáziája.

Heves léptekkel ment tovább a kukoricása felé, ahol egész sereg nép dolgozott s a pálcájával csapkodta a gázt.

- Megszégyenített. „Azért ismerjük egymást!” és tovább néz, elnéz a fejem fölött, azt a hét-ragyogóját...!

Csikorgatta a fogát s feldühödve nézett el balra, le a sik mezőre a dombhátról. A fehér nap-ernyő úgy libegett, mint egy virágszirom. Rémllett neki, mintha alatta megcsillogott volna az enyhülő tüzü esteledő napfényen az a bronzszínű haja, az a vérforraló, átkozott dus bronz-vörös haja.

- Ismerjük egymást, hát azért köszönhettem volna neki. Milyen finoman tudja szememre vetni! No megállj! Ha még egyszer találkozunk, megteszem a heccet, hogy megint nem fogadom a köszönését! Nem ismerem... Egyszeri látásra nem köteles az ember mindenkit ismerni!... Minden tanitónőt...

Elmosolyodott s megcsóválta a fejét. Aztán újra utána nézett a lánynak.

- Szép dög.

S tizszer elmondta magában e két szót. Egyre durvábban s egyre izzóbban, szinte megrágta, lenyelte, megforgatta az inye közt, mint valami erős izü bonbont.

- Szép lehet... úgy... istenigazában!

Feltolta a kalapját a bubjára. Azután meg lekapta a régi kajla panamáját, amely olyan kemény volt, mint a bőr, de már rongyosodni kezdett a hegyin, mert minden hónapban kimossák neki otthon...

- Már veszek egy új kalapot. Valami divatosat. Valami fess, lapos kalapot... Nagyon ágrul szakadt gavallér vagyok így. Meg se látott a bestia...

Egy percig hallgatott.

- Pedig szép... Szép a nyavalyás...

Aztán tovább indult s félig lehunyt pillái alatt igyekezett maga elé képzelni azt a vastag bronzszínű haját, amely vastag csigában konkorodott ki a lány lógó szélű nagy panama kalapja alól. A fehér nyakára... Milyen fehér a bőre, a puha, kövérekés álla... Tenyérrel meg-veregetni a nyakát, azt a szép, széles, hatalmas nyakát, amely a kivágott bluzból kivilloglott. Milyen erős, milyen kemények a mellei, milyen csipői vannak... A Drága tomporára, a kedvenc lovára emlékezett s önkéntelen kinyújtotta a tenyerét, hogy végigsimítsa...

Nagyot sóhajtott.

- Az isten verje meg... Az apámról maradt összes adósságomat odaadnám érte, ha csak egyszer...

Keservesen mosolygott a viccén, azt is ritkán mondott életében. Gyorsan, biztosan gyalogolt tovább a keskeny ösvényen.

- Ej, ej, - gondolta tovább, - az ember egyszer talál ezen a rongyos falun egy ilyen pompás nőre és ahhoz se lehet hozzájutni. Micsoda szerencse volna az, ha ez olyan szabadabb zsákmány lenne. Ha közkinccsé tenné a bájait, ahogy szegény, de nem tisztességes hölgyek szokták... Milyen örömmel adná le az ember az obulusait, hogy részesüljön a kegyekben... És mit is akar. Egy kis falusi tanitónő. Ugyan istenem, mire néz, mire számít. Attól még férjhez is mehetne egy kollegájához, legalább elemlékezhethetne a vidám fiatalságára.

Szélesen mosolygott s csámcsogott. Meg volt elégedve magával, hogy ilyen jól megoldotta a tanítónőcske sorsát.

- Szép, szép az erényesség, - folytatta vidám filozofálását, amely olyan szépen kitöltötte a hosszú uton az idejét s olyan jó bizsergésben tartotta a vérét, de ha azon már régen tul vagyunk, hogy a lányt más anyagból valónak tekintsük, mint a férfiakat. Az is ember, annak is emberi szükségei vannak... Már pedig ha egy fiatal férfi kerül így önálló tanítónak, annak bizony az az első dolga, hogy minél előbb tul legyen az ártatlanságon... Hát egy lány mit csinál? Hol és hogy hűti le az érzéki hőségét?

Mihály kezdett megint nagyon reálisan gondolkozni s csak úgy törölgette magáról a verejtéket.

- Persze - kapott fel egy ujjal, amint rájött az igazságra. - Persze, az az egy, az az egyetlenegy okuk van az erényességre! A számítás! Az, hogy nagyon drágán akarják eladni magukat! Egy egész életre akarják biztosítani a jövőjüket az első csókkal. A bestiák! A szép bestiák! Tudják ezek mit érnek! Tudják, hogy csak evvel az eggyel képesek a végletekig tüzelni a férfit... Igazán, komolyan véve a dolgot, nem érdemelnek, egyáltalán semmi kiméletet sem érdemelnek!

A nádját kettőbe hajlította, meg kirugatta. Ujra elnézett arra, nyugatra, amerre a lány jár, de már nem láthatta a napernyőt a könnyü nyirségi homokdombok miatt.

Az ajkát harapdálta.

- Hm. De az is régi tapasztalat, hogy az ártatlansággal könnyü elbánni, - okoskodott tovább. - Ha pedig evvel nem könnyü, akkor ez nem is ártatlanság ám!... Már pedig, ha nem ártatlan, akkor meg el kell vele bánni!...

Mint aki a bölcsek kövét fedezte fel, már megint kész volt a dologgal. Egészen könnyü és vidám, friss és meglegedett lett. Már érezte izmaiban, hogy fogja derékon kapni azt a szép kisasszonyt, hogy fogja csókolni, csókolni...

Észre sem vette, már ott volt a munkásainál.

Szórakozottan nézte őket. Az arca égett, még a homloka is ki volt pirulva. A szeme ki volt égve.

- Fiatal ur, tessék jönni kapálni! - kiáltott rá egy kis fekete lány a kukoricásból.

A többi kacagott s Mihály végignézett a rongyos, istenadta teremtéseken. Aprók voltak, satnyák, lesült fekete bőrűek, kóchajuak s olyan közel a földhöz, amelyből lettek... Ezek is lány nevet érdemelnek!

- Ne bántsátok, rosszkedve van! - sivitotta egy másik éles torku huncut, akinek nagyon fel volt vágva a nyelve bizonyos kazal alatti ölelgetések óta.

- Fáj a foga!

- Mire?

- Kire?

Röhögtek. Mihályban borzasztóan feldühödött a harag.

Ugy elfult, hogy még szólani sem birt. Még arra sem érezte méltóknak őket, hogy rájuk rivaljon. Máskor visszavagdosott s tiz mázsás szókkal tromfolta le őket, vagy ököllel, szorongatásokkal, vagy a nádpálcával, ha éppen tekintélyt akart tartani.

Most visszafojtotta magába türelmetlenségét s elnézte a szeplős, agyondolgozott, gőzölgő cselédeket, a sovány, éhes nevetésü parasztasszonyokat s elfordult, mint a vásárban a kis

görbe riskáktól, ahol vakon megy keresztül a kajla paraszt tehénkéek közt, meg sem látja őket, de felvillan a szeme, ha egy fajbornyut lát.

Igy van hát ez a magunk fajtájánál is. Elfordult s otthagya ezeket a satnya jószágokat, akiket még tegnap olyan gusztusára valóknak tartott s akiket egy-két forinttal olyan bőven szokott volt megfizetni alkalomadtán. Ej, haj, mennyibe fog neki kerülni még az a nagyszerű nő, aki ott kering körülötte a levegőben, a földön, mint egy csábító és fenyegető szirén.

Szivta a fogát s füttyörészett, hogy ideges türelmetlenségét szelidítse.

Térült, fordult, megint csak arra baktatott, amerre a lány eltűnt a dombok mögött. Hátha meglátná a fehér napernyőt legalább.

Amint egy halomra felért, csak szembe jött rá a lány.

- No lám, féluton élém jön, - nevetett fel Mihály s jó jelnek vette.

Hirtelen elfelejtette az egész hosszú és nyers filozófiáját, amit úgy felépített ezen az uton s őszinte örömmel és már messziről kiáltotta a lány elé, kalapját lengetve:

- Kisztihand!

A lány mosolygott s biccentett. Ide csillogott fehér fogsora a halvány, gyöngé rózsaszínű arcból. Az alkonyodó nap rásütött nyugatról s a haja úgy fénylett, mint az arany.

- Nagy sétát méltóztatik tenni...

- Jaj lássa, imádom a falut. Olyan vagyok, mint egy falusi, szeretek a mezőn járni.

- Pardon, pardon, a falusiak nem szeretnek a mezőn járni, azok csak akkor mennek a mezőre, ha muszáj...

- Hát én nem is vagyok falusi, mondhatom, hogy sokkal jobban örültem volna, ha Pesten maradhatok...

Mihálynak megvillant a szeme. Hopp, erre nem is gondolt, hogy ez pesti lány, hisz akkor van remény... Mindjárt bátrabb lett és merészebb.

- Szóval nem érzi jól magát nálunk! - mondta s a szemébe nézett.

- Tudja, mikor először hallottam, hogy bömböltek a gyerekek az iskolában, magam is rákezdtem a bömbölést.

Kislányosan hunyorított a szemével, játszott a szájával s felvonta a vállát és a napernyője bojtjával játszott. Mihálynak elragadó volt, szinte táncolt mellette. A hangja olyan sima volt, mintha vég selymek volnának kihuzva a zöld gyepre a pataknál s Mihály úgy érezte, mintha a lelkén zongorázna a hang.

A lány lehajlott, leszakított az utfélen egy virágot s azt kérdezte:

- Mi ez?

- Ez? Ez valami gaz.

A tanítónő édesen kacagott.

- Ez kérem Euforgia pratenzisz.

Mihály nevetett.

- Én instállom, csak azt tudom, hogy ezt ki kell kapáltatni a buzából... Nekem az elég a botanikából.

Ugy beszéltek, mintha régi, kedves, összeszokott, bizalmas ismerősök lennének. Fölöttük kiterjedt az ég, amely lassan lilavörös lett, körülöttük a nagy mezőség, telehintve a növények közt állatokkal, emberekkel. És ők úgy lépkedtek előre, mintha csak ketten volnának az egész nagy teremtet világon.

- Tudja, mit csináltunk a minap, - mondta a lány s nagy, telt, fehér arca valami drága gyöngyházfényben csillogott az esti fényverődésben, a nyaka világított s a szeme, mint titkos tüzek este kigyult mécsese csillogott. - Hát kérem, lementünk csónakba, korán reggel és lementünk a Tiszán Kiscsapóig. Rengeteg szél volt. Rengeteg. Már vissza akartunk jönni, de azt a szégyent nem tettük meg mégse. Teljes egy óráig tartott, míg áteveztünk a vizen. Maga nem szeret evezni?

- Kikkel volt? - kérdezte Mihály sötéten.

- Ott volt Galambos, a tanító, a segédjegyző, meg én. A Böske nem mert beülni a csónakba, úgy nézett utánunk, mint egy szárazföldi madár.

Mihály fölneézett a lányra, annak a szélesen, melegen, kedvesen mosolygó arcára s azt mondta.

- Minek jár maga akárkivel?

A lány idegesen felkacagott.

- Hát a kollegáimmal csak járhatok.

Mihály szinte elfelejtett válaszolni. Volt a lány hangjában valami elbűvölően édes, amit ő még sohasem hallott. Valami megsibbasztó, amitől az összes érzékei megteltek s olyan ismeretlen jóérzést nyertek, hogy belebágyadt.

- Igen - mondta aztán, - Igen... azaz hogy nem.

A lány hangosan felkacagott s előre sötét arcát, a napernyője alól kikandikált s szinte le kellett hajolnia, hogy a konok fiatal ur arcába ne vessen.

- Nagyon udvarias, nem is hallja, amit mondok. Most már értem, miért nem köszön maga a hölgyeknek. Szórakozott.

Mihály felnézett rá s kimondhatatlanul tetszett neki a nagy és szép lány babás játéka s a lelke mélyén arra gondolt, hogy vajjon ez a lány csakugyan nem érzi, hogy már az egész élete csordultig tele van vele.

Mikor a tanítói lakás kapuja előtt elbucsuztak, Mihály férfiasan és odaadóan szorította meg a lány nagy puha, finom meleg kezét érdes, keménybőrű tenyerével s a szíve gyökeréig érezte a kéjt, mikor a lány könnyedén s mégis valami jelentőséggel adta vissza a kézszorítást.

Mikor a lány eltűnt, ő fellélegzett. Megkönnyebbült. A szeme csillogott s ruganyosan lépett.

- No Mihály, mentél valamire?

A volt főbíró csapott a vállára.

Mihály a kaján szemü, lelketlen, sovány ember előtt kihuzta magát, lehült minden hősege, egyszerre tisztában volt a tévedésével, föllélegzett s azt mondta:

- Hogyne kérlek... Még ilyen szeretőm nem volt... mint ez a kis tanítónő lesz...

S nevetett, idegesen, merészen nevetett.

IV.

Az egész nyár eltelt, itt volt az iskolai idő.

Mihály nem tudta elképzelni, hogy a leány megint beálljon a poros, büzös kis iskolába és ott a parasztyerekeket tanítsa írni, olvasni.

Mindennap találkoztak s üres volt az óra és nyomorult, amelyben nem volt vele s nem hallotta a hangját, a kis, bohókás, furcsa, okos beszédét.

Egészen kicsiszolódott. Gondosan öltözött mindennap, a csizmáira nagy gondot fordított, a nyakkendőire még nagyobb. Fehér vászonsapkát vett, elegánsat s turistacipőt, széles amerikai orrut, ahogy a lány tanácsolta.

Az egész falu róla pletykált s éppen úgy nem tudták, mit akar, mint ő maga. Már hallotta itt is, ott is, hogy házassítják. Néha dühöngött miatta, néha nevetett s elérzékenyült, hogy az orra is lógott.

- Mért nem mégy neki, - mondta a főbíró szárazon.

- Nem kell olyan sok teketória, - biztatta Hegymegi doktor.

Mihály összerántotta a szemét s azt mondta:

- Ez egy kitanult, becsstelen személy. Észrevette, hogy egy kicsit érdekel, hát nem adja le a... Legközelebb már erőszakot fogok... Meg akar veszíteni a cudar. Bizonyisten, néha éccaka, ha rájön a kívánság, puskával tudnék rámenni.

Az urak nevettek, sajnálták s az egész környéken lesték, mi lesz Mihállyal. Még az asszonyok is, a családban élő urilányok is mind arról beszéltek bizalmasan. Mindenki biztosra vette, hogy a tanítónő, aki védtelenül, egyedül, oltalom nélkül, ártatlanul nyitott arccal és szívvvel jár a világban, előbb-utóbb zsákmánya lesz Mihálynak. Mindenki keresztet vetett rá, de némelyek azt tartották, hogy már meg is történt az eset.

Legjobban persze a Mihály asszonyai. Az anyja rettegő szemmel leste a fiának minden mozdulatát s szakadatlanul tele volt apró tüszurásokkal, amivel a lány jóhírnevét kikezdhetette. Nem egyszer, nyíltan tanácsolta a fiának, hogy ne gyáváskodjék egy ilyen teremtéssel, csak nem hagyja magát az ujjá körül forgatni.

Mihály ilyenkor lesütötte a szemét s térült-fordult, megint ott volt a tanítóéknál, ahova már úgy szokott be, lesütött fejjel, mintha a tűzbe ugrana be.

Egy délután, mikor szokott drukkok közt szinte belopózkodott végig az iskolaudvaron, hátra, le a kertbe, ahol meg szokta találni a leányt, nagyon meg volt elégedve, hogy senkivel sem találkozott.

A leány egy kis padon ült és sirt. Ahogy Mihályt meglátta, felugrott s rémülten menekült a ház mögötti kis kertből be a házba. Mihály meglepetve és megdöbbenve nézett utána. Bűnösnek érezte magát. Tudta, hogy most minden el fog dőlni, jobbra vagy balra...

Utána kullogott a lánynak s az ajtaja előtt megállott. A fejét lesütötte s halkán szölongatta az ajtón keresztül:

- Szerén... Szerénke... Kicsi Szerén...

Az ajkait harapdálta és ki-kilesett az utcára, amelyről egy rácskerítésen keresztül akárki beláthatott, nem nézik-e? Ha most valaki meglátja, hogy itt kuncsorog, elsúlyed a szegyéntől.

- Édes kis Szerén... Drága kis Szerén.

A lány nem nyitotta ki az ajtót, bentől halk sirásának pisszegése hallatszott.

- Ne sirjon édes... Ne sirjon édes... - könnyögött Mihály olyan lágyan, mint az alkonyati szellő.

- Menjen, menjen kérem és soha se jöjjön vissza - és gyöngéden, ahogy csak lányok tudják taszítva visszatartani a szerelmest: - hagyjon el kérem és ne törődjön velem többé...

Mihálynak a vértől csaknem szétpattant a hálántéka.

- Én? Soha! - fulta rekedten. - Ne kinozzon! Szerén! Hát mit akar velem! - morogta be az ajtó nyílásán s az utcára és a tanítóék lakásának az ajtajára lesett, nem jön-e tanu...

A lány csak tovább sirt.

- Szerén...

Mély csönd.

- Szerénke...

Sóhajtás.

- Szerénkém... Kicsi Szerénkém...

Felcsukló zokogással felelt a lány s erre megőrülve tette a homlokát a lány ajtajára:

- Imádom magát, hiszen tudja, hogy imádom magát Szerénkém, drága szerelmes kis Szerénkém...

S oly forrón s olyan ostobán suttogott egy áradat forró és szerelmes szót, hogy maga is beleszédült s hirtelen vakmerő indulatok ragadták el, hogy ököllel szakítsa be az ajtót az egész világ szemeláttára.

Most be. Be, be. Most vagy soha. Ha most bejut, akkor az övé a lány és minden. És csikorgatta a fogát és kunyorált és nyítt, mint ajtó előtt a kuvasz.

- Ha be nem ereszt, agyonlövöm magam!

Egy percnyi félelmes csönd, aztán az ajtónál suhog a lány szoknyája. Suttogó, békítő, türelmes szók szöknek ki:

- Várjon... menjen a kertbe kérem... Menjen... és én is kimegyek.

Mihály megtörülte a homlokát, szakadt róla a tajték.

Lebukott kedvvel fordult meg s bandukolt el a kert felé... Szijta a fogát s lebiggyesztette az ajkát.

A kert kicsiny volt, de rendkívül sűrű, tömött. Lécállványon szőlő volt felfuttatva az ut fölött a sötétárnyu lugasig. Buja kövéren nőtt a tulsufolt sok növény; a fiatal gyümölcsfákat moha és vértetű lepte meg, a sok lomb alatt embermagasságra nőtt a mák szára, nagy barna bugóit lógatva a bazsarózsa kopott, megvörösödő leveleit még mindig a nap felé nyujtogatta s lehervadó nagy virágok lógtak rajta; a ribizlibokrokon le voltak hasogatva az ágak, földön hevert a fonnyadt lombja, a zölkségek gaz között sárgultak s száradt a levelük, a karalábé kövér lila torzsai szétrepedeztek s kiforrtak a napon.

Mihály leült a lugas féldeszékányi lócájára és térdére könyökölt, égő fejét a tenyerébe hajtva.

Egy perc múlva felugrott, fogát csikorgatta.

- A disznó... Most be akar fonni... Ő akar a nyakamra ülni.

Köhögött, krárogott, köpött. Káromkodott.

- Milyen egy kitanult személy minden lány... Nem eresztett be... Hiszen csak bent lettem volna!

Bizonyos volt benne, hogy most, most végzett volna a lánnyal, még ha akármilyen történik is. A legnagyobb veszedelmek környékeztek, de megtette volna! Most meg!

Meghallotta a lány suhogó, apró lépéseit. Összerántotta a szemöldökét s úgy érezte magát, mint a vad a hálóban... Talán még most elfuthatna... Ha átvetné magát a sövényen...

Felállott, a lány elé lépett s oda nyújtotta a kezét.

- Szerén... Drága... Drágaságom... - mondta heves hebegéssel s megfogta a lány kezét.

Ez nem lépett be a lugasba, ott állott kívül, az oszlop előtt, a szőlőlevelek alatt s hálásan és melegen és könnyesen emelte fel rá a szemét s úgy nézett, mint egy Madonna.

- Én tudtam... hogy maga jó...

S a szeméből kiömlött a könny le az arcára, kövér nagy cseppekben gurult, az arcára, lefutott az arca puha rózsaszín lágy bőrén s harmatos csikokat szántott s rengő csöppben ült meg a cimpáján, aztán az ajka, a csókolni való bágyadt elgyötört fájdalmas ajka szélén és Mihály kitérte a karjait és átölelte a lányt és megcsókolta forrón, szorítva, rágva s azt suttogetta:

- Legyél a feleségem, legyél a feleségem.

S a lány kitérte két kövér vastag puha karját s átengedte magát a férfi kímélő szorításának és engedte, hogy az becipelje a napról a vadszörlő füledt árnyába a kis padra, amely csaknem leszakadt alattuk s a kis asztalra, amelynek karó lábai kidültek a fordulatuktól.

Ugy ültek ott soká, kinosan összeölelkezve, sután és félszegen, mint két süldő gyerek s Mihály ott tartotta a száját a lány izzadságverte nyakán, mert új erőszak nélkül másutt nem érhetette el s beszívta a lány forró nyári illatát, aztán lassu küzdelemmel elrabolta a száját, a nagy, sebformájú, forró, nedves száját.

Sokára, ijedten, lélekzet nélkül tépte ki magát a lány a férfi karjai közül és lázban lihegve, gyermekijedtséggel suttogetta, míg a szemei oly gyávák voltak, olyan visszaremultek, mint a halálos bűnös:

- Mit tett Mihály. Az istenért, Mihály!

- Feleségül akarlak venni! Feleségül!

- Istenem!

- Feleségül, feleségül, feleségül! Feleségül az istenit!

A lány kuncogó kacagásba tört ki s arcát bedugta a Mihály álla alá, odatette a Mihály mellére s a vállát rázta és rengette a széles, gömbölyű, gyönyörű vállát a belső öröm kacagása.

És Mihály hálógos szemmel nézett rá s azt sziszegte magában:

- A fene egyen meg, céda. Megfogtál, a fene egyen meg.

És azt lihegte hangosan:

- Mert imádlak. Mint egy szentet imádlak. Te angyal, te...

S a lány minden szóra megremegett, mint a kihajszolt paripa, s egyre jobban befészkelődött a férfi erős, izmos karjai közé.

Ez átölelte és felhuzta magához, a vállát s a nyakát csókolni kezdte, a fehér bőrét ott bent, beljebb egy ujjnyival, a blúz vágásában, ahol a nap le nem pörkölte, ahol olyan fehér volt,

mint a legüdébb harmatos bimbó aztán körülment a fején, az arcán, az állán s egy foltot sem hagyott szárazon és agyoncsókolatlanul.

- Feleségül akarlak, hát mit képzelsz, mit akartam, mért jártam utánad, ha nem feleségül, hát mit gondoltál, hát hogy képzelted, te szent, te angyal, te drága cudarom.

Megfigyelte, hogy a lány egyszer sem csókolta vissza. Csak türte a csókjait, türte mint a tüzesőt s csak a kezével simogatott és szorongatott és lelkendezett.

- Most aztán mondd meg, mi volt a bajod.

- Semmi.

- Semmi?

- Most már semmi, semmi.

- No csak mondd, csak ki vele... Pletyka?... Az?... Az én fajtámból?... Igen?... A hugaim?... Az anyám?!

A lány engedte hinni, hogy az. A Mihály agyát vér döntötte el, réveteg, véres szemmel fordította körül a fejét.

- Mert megmondtam nekik, hogy ha megházasodom, - lihegte, hazudta, - hogyha feleségül veszek, akkor neki pusztulni kell a házból... Pusztulni kell a házból... Pusztulni... A jányokkal együtt... Mert ott csak egy asszonynak van helye! Az én feleségemnek, az istenit neki!

S a lány most először nyujtotta fel, kínálta fel a száját, hogy csókkal fizesse meg, csókkal tapassza be a szót.

- Te drága, te jó, te legjobb a világon.

Mikor késő este már mindent kiforralva és megbeszélve kilépett a kiskapun az utcára, megállott az utca közepén s a zsebébe nyult. Kivette a szivartárcáját s összevonta a szemöldökét. Megropogtatta a szivart, leharapta a végét, rá akart gyujtani.

Hegymegi doktor tette a vállára a kezét.

- Szervusz, szervusz Mihálykám... Akarsz gyufát?

Rágyujtott.

Együtt mentek tovább.

Soká hallgattak, végre a doktor hamiskásan bökte oldalba Mihályt.

- No, hát a jánnyal mi lesz? Széna, szalma?

- Széna.

- Maffene, csak nem. Megvan?

- Meg lesz!

- Á, á, biztos?

- Biztos.

- Hogyhogy?

- Egész egyszerűen: feleségül veszem!

- Maffene!... Csak nem.

Mihály cinikus mosolyt igyekezett mutatni.

- Hát... utóvégre ez a legolcsóbb...

- Az már igaz.

- Egy-két év múlva, ha megunom, kiadom az utját... De hogy én egy ostoba szenvedélytől megvesszek!...

- Látod, ez még inkább igaz, - mondta Hegymegi doktor, egész homloka csucsára felvonva szemöldökét. - Ez meg még inkább igaz: első az egészség.

S Mihály nagyot, mélyet lélegzett, meg volt nyugodva, a világot is elintézte.

V.

Reggel még eső volt s a hotelek és penziók ablakain szomorúan néztek ki az emberek a távoli szürke tengerre, amely egybeolvadt az égről lecsuszott esőfelhőkkel. Hát így kell szenvedni a drága pénzünkért; nem jobb volna otthon Pesten és este kimenne az ember vacsorázni az állatkertbe, vagy a szigetre.

Kilenc óra tájban kiderült, a fellegek szétszakadoztak, az ég csudálatos kék, frissen mosott színbe öltözködött, a tenger kisimult s mély kéken, nyugalmasan villózott a domború láthatárig, tulsó partján feltűntek a vegliai, chersoi szigetek hegyei s a part egyszerre megtelt sétálókkal s a nedves padokat finom zsebkendőkkel törülgették, akik a szép kilátásba akartak süppedni.

Tíz órakor már a vízben lubickolt az első három viziember. A kávéház nagy terraszáról csodálták a vékony és fekete nőt, aki oly kitűnően fürdött a nehéz kék vízben s olyan szemérem híján röpködött, mint valami repülő delfin, férfi társai markából, egy-egy pillanatra egész karcsu testével ki a komor vízből s bele a felvert ezerfodru habok fehérségébe. A trambolinról messze hallatszott rekedt, ideges, fázós kacagása s a hölgyek, akik fehér ruhában irigyelve nézték a terraszról vidám pocskolását, fázósan huzzák össze magukat s azt mondták:

- Várjunk még fiam egy óráig, míg melegszik a tenger.

Lassan mégis szivárogni kezdtek lefelé a száraz kis nők a csobogó tengerbe a kabinok sárga korlátján. Már lent volt a szőke olasz asszony, három lánykájával, mint sovány kis kacsákkal a tömött ruca; vékony fehér békalábakkal rugdosódtak a vizen a kicsik, mint apró Murilló-angyalok, szárnyacsók tömbjeivel, uszótökökkel a hátukon.

A fiatal ur, aki mindezt megfigyelte, odatámaszkodott a terrasz köoszlopához és egyenként vette szemügyre a nőket, akik a kabinokból még szemérmes fürdőköpenyben indulnak le a víznek, de amint igazán belépnek a terrasz publikumának szemhatárába, egy pillanat alatt lehámlik róluk a ruha szeméremkinja s testüknek teljes pompájában, a természetükre simuló egy színű selyemtrikóban kiemelt bájaikkal, bátran és kihívóan és szinte öntudatlan ártatlansággal tárják föl magukat. Mint a szirének s a tenger ismeretlen mithikus asszonycsodái, akiknek sejtelmük sincs a szárazföld illemeiről. A víz boldog testéletü öslényekké teszi az embert.

Félóra alatt már zsibongó sürűre gyűltek lent a csendes, homokos öbölben a nők. A finom vonalú női testek közé vaskosabb és töpstedtebb férfitestek vegyültek. Odaát tíz méternyi körvonalon túl, a férfiak számára kimért vízben szinte senki sem volt. Az urak odafent sütkeztek az öltözők alatt a gallérián vagy a lusták szikláján süttették a nappal magukat, vagy legtöbbször a nők között lebzseltek összefonott karokkal, a forró kis női testek közt, amelyek bizonyára felmelegítik a végtelen tenger e kis sarkát.

Már talán mindenki is itt van; a szép kis világoskék leány, aki örökké szem előtt röpköd, tizenötéves szépségével, fiatal uraktól körülusztva, körülheverve, körülstutogva a vizben, a sziklán, a távoli dobogón, itt a magános uszó, a barna nő, a szemébe hulló frufrukkal, amint erős, barna karokkal szeli a lapos tengert, úgy öleli, simogatja, hogy minden férfiszemet magára igéz, míg páratlanul csuszik körül, körül a víz kékjén; itt ugrál már a karcsu testű fickó, aki hosszú bugyborékolásokkal bukik fel a számtalan fejes ugrásai után; itt a kerek arcú egyszerű lányok, akik otthon a kassza mellett, az íróasztal mellett fognak soká emlékezni, enyhe manikűrözés közben e szép napokra; itt a sárga kimonós, tarka, szép budapesti színésznők, akik népdalokat énekelve s az Uncili-smuncilin ujjongva eveznek be teljes kosztümben, fürdődresszes fiukért...

A fiatal ur visszanéz a terrasznépére s meghallja a zömök kis magyar ur rekedtre fojtott hangját, aki feleségébe, a szép, fiatal, finom, barna asszonyába belékarolva, rákényszeríti, hogy az ő falánk férfiszemével nevéssen a lent nyüzsgő vizi népen; meglátja a nászutaspárt, amely hirtelen elmerengéssel eszmél rá, hogy kettejükön kívül talán más párolási lehetőségek is vannak; az öreg ezredest, aki vastag, fehér bajusza alól nevet, a belső tűznek ifjui fellobozásával; a mamát, aki Ibolykájának fesztelenül kiabál le: De ne légy olyan soká a kövön. S a kis lányt megint, aki vállát rántja s még bátrabb pózban hever el lent a szikla betonozott tetején, a fölötte tűző férfiszemek alatt.

S hirtelen meghökkenve néz egy nagyszerű nőre, aki ezüstszürke selyemtrikóban, babos kendőben áll egy pillanatig a víz fölött, kihámozva köpenyéből, mint Vénusz a habok kagylóján.

Ki lehet ez! Hatalmas és formás mellei, szépes csípei; hosszú, karcsu lábai, vakítóan fehér karja tükörfényesen szikrázva a napon, míg lelépked a három deszkán s a vízbe ereszkedik. Kövérkés álla, szelid tokája, nagy sötét szemei s aranyló erős szemöldökei egyszerre meghökkentik a fiatal urat s a hajdani segédjegyző ráismer a hajdani tanítókisasszonyra.

Ah, mit nem adott volna érte valaha, hány évet az életéből, ha így láthatja, amint most a vízbe siklik s tova uszik a kötél hosszán, egész szépségében, ki-kivillantva fehér karjait a kékfényű vízből.

Ész nélkül rohan a fürdőbe, lázban, régesrégén nem érzett lázban szabadítja meg magát fehér ruhájától s ölti magára fekete trikóját...

A deszkán megállt a víz fölött s mintha valamely idegen atmoszférába ereszkedett volna, lehült a vére s elmúlt a hősége. Rövidlátó szemét erőltette, hogy rátaláljon a nőre; nem találta s lomhán fordította szemét tovább. Izmos karjait összefonta s jóleső önérzettel érezte, hogy most szebb és neki illőbb ruhát visel, mint mikor utcára öltözik. Rászállt a közérzés s ennyi meztelen, meg annyi felöltözött nép közt épugy hordta testének szabályos formáit, mint mások; mintha frakkban, frissen vasalva állana a bál közepén. Még szép kosztümjének varázsát is ugyanugy érezte s önérzettel nézett el a szőrös karu és rövidlábu, pókhasu emberek fölött, akik szégyelve, restelkedve, bár a birtoknak önérzetével pakolták ki magukat a világ elé.

Valaki a vállára csapott.

- Aggyisten öregem!

Mihály ur volt.

A fiatal ember nagy örömmel ismert rá a csapzott, vastag, fekete bajuszu, kopaszodó urra s melegen rázta meg a kezét.

- Hát itt vagyunk, itt vagyunk, - mondotta Mihály ur, kissé leereszkedő fölényességgel s fellépett egyet a deszkalépcsőn; domboru embonpointjéről csurgott a víz s a bajusza alatt kissé gunyos mosoly lappangott, - hát a magyar közigazgatás sorra tengerre küldi az embereit?

A fiatal ur finoman elmosolyodott.

- Már nem vagyok a közigazgatásnál. Bent vagyok a földmivelésügyiben fogalmazó.

- Brávó öregem, azt okosan tetted, - kiáltott fel Mihály nem titkolt kis megjuhászodással s abban a pillanatban megszűnt köztük a mértőldes távolság s oly egyszerűen tegezni, ahogy az most már ilyen körülmények közt illik, - bizony, tudod, nem is érdemes nálunk maradni, én is csupán unalomból, uri passzióból, meg a feleségem kedvéért vállaltam a főbirói hivatalt a járásban... Hát, nálunk, falun, tudod, ez meg a vadászat, ez a kettő még uri sport.

Jóízűen nevetett s erős fekete szemei gyerekesen csillogtak.

- Brávó, gratulálok főbiró uram, hát gazdálkodni szoktál, kérlek alássan.

- Hogy a fenébe ne, most gyere le hozzánk, most már rendben van ám a kuria! A régi angol kertet mind kivágattam és a vén fák helyére modern francia kertet építtettem; nagyon helyes ma a ház környéke... hehe, még a cimert is megaranyoztattuk...

- Talán a házasság... Valami gazdag lány...

- A fenét, hisz ismered a feleségemet. A kis tanítónőt vettem el... Persze te már nem voltál ott az esküvőkor.

- Én már akkor az egyetemen voltam; no, kérlek, a jegyzőségnél csak egy kis gyakorlatot akartam szerezni, bepillantást a közigazgatásba. Ha tudnád, mennyi hasznát veszem.

- Nagy dolog is az öregem, nagy dolog, aki a közigazgatásnál meg nem fordult, abból sose lesz jó politikus.

- No és a nagyságos asszony olyan kitűnően beletalálta magát a...

- Hogyne, hogyne. Hát tudod, eleinte volt dolgom, míg kineveltem magamnak. Eleinte bizony nehezen ment, de osztán csak beleszokott a kis öreg. Ma olyan gazdasszony... meg olyan társadalmi potentát, hogy e!... Gyere csak, gyere, keressük meg. Kitűnően uszik...

Bevetették magukat a vízbe s körülkerülték a kötélcsucst. Ott megállapodva, a kötélre ülve nézelődtek az ezüsthölgy után.

- Hány esztendeje is annak, - kérdezte a fiatal ur.

- Bizony, éppen tiz. Most van a fordulója, a tizedik... Hát, hát, már ugylátszik együtt fogunk elkorhadni! - tette hozzá cinikus nevetéssel a régi ismerős előtt.

- Gyerekek?

- Két fiam van, meg egy lány; olyanok, mint a potykák!

- Itt vannak a kicsinyek is?

- Fenét! Nem vagyok én regálebérő, hogy pulyákkal, cselédekkel jöjje Abbáziába... Hallod ez szép hely, jó hely, de a fene egye meg, nagyon sokan tudnak magyarul...

Jóízűt nevettek s gunyos szemlélődéssel néztek körül.

- Átmegyünk Velencébe is, ha már itt vagyunk. Látni kell egyszer.

- Tudsz olaszul?

- A macskát. Ha magyarul nem tudnék, ugatnom kéne, hehe! Na, a feleségem beszél németül, karatyol franciául, a télen francia kisasszonyt is vett, hogy belejöjjen... Én meg fizetek! Így osztán keresztül mehetünk az egész világon is.

Kacagott. Felduzzasztotta a tokáját; csak a magas gallér hiányzott rövid nyakáról.

- Á, micsoda nők vannak azér itt, barátom. Már úgy kikoplaltam magamat egy kis finom női históriákra. Visszafelé az asszonyt haza expedíálom, én meg felruccanok Pestre, apropó, te már otthon leszel akkor?... Nahát az nagyszerű lesz, már tudod torkig vagyok a béreslányokkal, meg az effélékkel. Hopp, itt is a feleségem!

A vizen meglátták a fehér babos fejkendő s elébe usztak. Mihály ur úgy uszott, mint a kutya, mind a két kezével s a két lábával pacskolt.

Az ezüstszürke nő úgy nyujtotta oda a kezét a fiatal urnak, mintha otthon, falusi szalonjában fogadná. A miniszteri fogalmazó ur kiábrándult és lehült. A asszony arcszine elvesztette hajdani vadrózsaszírom színét és finom, ruganyos puhaságát; husvörös volt és érdes, mint a pörölő asszonyoké szokott lenni. Apró fehéres pontokkal tarka volt az egész karja, a tengervíz fölszitta s kiáztatta, mint a lug. Mihály ur elfordítja a szemét, az utóbbi években már nem igen szokott a felesége arcára nézni, mit nézzen rajta, jól ismeri s tudja, hogy még ma is szép asszony, kivált egészében messziről, csak ő egy kicsit már betelt vele.

- Hol ebédel? Jöjjön velünk, - szólt udvariasan az asszony - egy kitűnő bécsi-magyar konyhát találtunk, egészen türhetően főz...

- Kisztihand...

- Fotográf, fotográf... - kiabálták a fürdők a csónakos fényképészre s tömegestől tódultak a lépcsőkre. A dobogón a kis operett-primadonna Sárbogárdról, percekig kinosan természetes állást produkált, hogy jó legyen a képen.

Ők is rajta voltak egy felvételen, meztelen nyakkal s Istenem, tiz évvel öregebben, mint annak idején... Mind a hárman erre gondoltak, mikor a lencsét rájuk szögezte a fotográf.

Délben a fiatal ur már ott találta Mihály urékat a kis bécsi-magyar vendéglő terraszán.

Az asszony fején széles, felcsapott karimájú szalmakalap volt, nagy, fehér strucctollal, amely alól vastag, bronzszőke haja dusan dagadt ki. Nagy, erős, szürke szemei oly hüvösen és anyásan néztek, ahogy csak egy négy gyermekes asszonyt, - akinek a férje a negyedik s a legrosszabb gyermeke, - tölthet el a mindennapi élet egyszerű kötelességtudása. Szemöldökei, ezek a bámulatos vastag, hajdan oly izgató szemöldökök, oly nyugodtan feküdtek a fehér, sima homlok tövén, mint az elhízott komondorok a tiszta, békés, félteni, őrizni nem érdemes kis fehér házak fala alatt. Az orra, a szája megnőtt s közönséges lett és rideg, örökké rideg, mint akinek mindig vigyázónak, szigorúnak kell lennie, uralkodnia kell az élet legközönségesebb kis dolgai fölött is. A tokája egybenőtt a nyakával és lankadt volt, heverő, lomha, a mellei a fehér bluzban tulerősek voltak és a vastag aranyláncsal körített dereka széles. Husos, erős karja átvilágított a csipkéken és egész lényéből unalom áradt, valami amoly helyén nem való valóság, mint a pihenésre kimozdított gépből, amely csak teljes munka közben él.

- Vajjon mit csinálnak a gyerekek... nem köhög-e a kisebbik, nem esett-e a tóba a nagyobb... hogy megy a háztartás... Mi baj van már megint... - folyton ezek az aggodalmak látszottak az arcán és szórakozott szemein.

A miniszteri fogalmazó sem birta felhangolni egy-két futó mosolynál, egy pár udvarias, figyelmes szónál tovább.

Ellenben Mihály ur elegáns kávézöld ruhájában alig bírja tartóztatni friss és életre habzó temperamentumát, amely mint az új bor, szinte kipattanva keresi a rést az érvényrejutásra. Csak fekete haja le ne tisztult volna annyira, fényes fehér homlokáról; még néhány leltári hajszálat kefél keresztül a sikon, amit úgy őriz, mintha a felesége venné számba minden mosdás után, ellenben fekete bajusza hetykén van pödörve, a végét a borbély kackiásra csippentette le, kis kotlettje is van, rövid, csak a fülcimpáig s a haj tövénél épenugy ki van

kopva, mint vékony, fekete szemöldökeinek a külső vége. És elegánsan eszik, ahogy csak a mi szolgabiráink tudnak enni, akik a grófokkal tartanak, ott eltanulják s akiket a zsidók lesnek el. De ezeket a tulzóan puha mozdulatokat senki sem tudja sem felfelé, sem lefelé, a rendkívül erős, parasztul izmos testnek ezeket a tulzóan puha mozdulatait. Így a villát senki se tudja belőlről tenyérbe fogni s ekkora erővel végezni ezt a könnyed mozdulatot; s félkézbe véve a kést és a villát, a hajópincér sem tudja így venni ki a tálból a töltött káposztát. Az ujját, a kisujjait méltóztass megnézni, mily fölemelve s minő eleganciával tartja s könyökeit, amint magasra emeli, míg a késsel a szájába teszi a falatot, ami ujabban már megint nem barbárság. Így kimüvelődni csak olyan ember tud, aki jókedvéből akármikor fel bír dobni a dobra hetven kévét egy szuszra a akinek olyan felesége van, akiből sugárzik a pedagógia. Ó nem az, amit a képezdén tanult, hanem az, amellyel a felsőbb körökbe küzdi be magát az ember.

- Elragadó asszony a feleséged önagysága, - mondta ebéd után a miniszteri fogalmazó, míg szivarozva ültek a tengerparton. A nagyságos asszony fölment a hotelbe; bágyadt a hosszú fürdés után.

- Természetesen, - szólt Mihály, s hozzátette, - mondd csak öregem, mikor is mégy te vissza Pestre?

A pesti éjszakákról ábrándozott.

Vidáman beszélgettek, Mihály nagyokat kacagott s ápolt fehér fogait, amelyeknek közeit azonban megfogta feketére a sok szivarfüst, vigan csillogtatta.

- Hogy megőrizte a szépségét... - szólt megint a fiatalember.

- Kicsoda?

- A nagyságos asszony.

- Hja!... Az ám, kivált úgy, - kacagott fel Mihály, - hidd el öregem, még ma is olyan szép teste van...

Hangosan és cinikusan nevetett, mint aki le akarja leplezni azt a látszólagos tiszteletet, amellyel már csaknem kompromittálta magát.

- Kedves Mihály - szólt hirtelen a hajdani segédjegyző - megengedsz egy megjegyzést?

- Parancsolj kimondani, - szólt Mihály a legkorrektebb szolgabíró-udvariassággal.

- Kérlek alássan, Mihály... Véletlenül a legkitünőbbben emlékszem arra a percre, mikor legelőször nem köszöntél a nagyságos asszonynak... mikor utána jártál... Megkérted... És meg vagyok lepve Mihály, hogy a legnagyobb boldogságban éltél le önagyságával immár tíz évet s bizonyára, ha isten segít, az egész életet. Aki rátok néz, mindig látnia kell, hogy ez az igazi szerelmes házaspár, nem igaz Mihály?... És mégis kérlek szépen, az első perctől mostanig, négy szem közt, kérlek Mihály, a legmeglepőbb cinizmussal tudsz megjegyzést tenni... Nos, ez, ez, hogy történik ez?

Mihály bámulva nézett a barátjára, aztán leütötte a szivarja hamvát, könnyedén, elegánsan, távolra, a vörös, nedves kavicsutra s azzal a könnyedséggel, ahogy csak egy szolgabíró érzi kötelezve magát rá, hogy szivar mellől, bármikor azonnal kétségbevonhatatlan biztossággal oldjon meg minden problémát, így szólt:

- Édes öregem, én nem beszélek másképp, csak ahogy a többi férjek, meg a többi urak, ha szerelmesek... Kedves öregem, hát te azt hiszed én egy kivételes Mihály vagyok, egy *Miháj*, mi?... Kis öreg, te is éppen olyan Miháj vagy, mint én... Nagyon jó... Ugyan mutass nekem egy szerelmes embert, aki a legbizalmasabb barátai előtt, tudod, a *barátai* előtt azt meri mondani, hogy „szerelmes vagyok”. Fúj. Fiam, azt mondhatja, hogy ezt a lányt, ezt szeretném

lekapni... Vagy más efélét... kimondhatja az ember a legnagyobb disznóságot, bevallhatja a legrondább, a legalacsonyabb érdeket, a pénzt, az üzletet, a családi protekciót, amire számít, vagy a vére kivánságát, de amit azelőtt nemes okoknak mondtak!.. azt már nem... ki mondja ma azt, hogy „a szívem dobog...” Hogy ez meg az a lány, no vagy pláne: a feleségem, az egy nemeslelkű, egy finom szívű, nem is tudom a frázisait... Nem fiam, a mai Miháj, az azt mondja, hogy a feleségem az tud... csókolni, az istenit, ha rájön... Vagy más effélét. Ezt be lehet vallani... Ez igaz. Ez nem szégyellni való...

Néhányat szippantott.

- Pláne én. Egy tanítókisasszonyt veszek el. Hát mér veszem el! Hát csak meg kell értetni magammal, meg a világgal... Azért, a fáját, mert meg voltam veszve és másképp nem adta le a tejet... csak az esküvő árán... No persze, ha kontesz lett volna... Akkor nem kell magyarázat. Ki a fene kérdi azt, mért veszek feleségül egy előkelő dámát...

Idegesen szivarozott s a szürke füstöt kifujta a tiszta levegőbe. Bólogatott és a felső ajkát harapdálta.

- Ajjaj, tudod, itt sokat kellett elsimitani. Elkenni... Eleinte nem akarták bevenni... Még párbajoztam is egyet érte... Az anyámmal most is úgy vagyok. Az nem akar belenyugodni...

Hallgattak.

- No, öreg, hát te nem vagy Miháj?... A teremburáját, hát férfiak vagyunk tán! Csak nem játszunk magunk közt a szentimentális Werthert. Hát azzal csak nem dicsekedhetem én, hogy a feleségem rendbeszedte a birtokot is, meg engem is, meg rendben tartja a tekintélyt, mindent: hanem azt nem tagadom le, öregem, hogy ha ruha nincsen rajta, ma is szebb egy egész orfeum-truppnál!... Hiszen láttad mámma...

A szeme forró lett, kissé meglobosodott a belső hőtől.

- Örült meleg van, - mondta s csakugyan rendkívüli hőség volt. Jól esett, hogy egy kis hűs szél csapott ki a tenger felől.

Vége.

Az asztalos.

- Elbeszélés. -

I.

Kint zug a téli szél, a kályhában ropog a tűz.

- Istenem a ki most kint jár!

- A jó ember otthon van.

A kis lámpa az asztalon magas, vékony, ólomtalpán, mely egy kinyújtott kart ábrázol s oly ingatagon áll a horgolt csipketerítőn, hogy az ember minden percben odanéz, nem borul-e fel.

- Kegyetlen vagy Ilka.

- Én már nem ismerek se Istent, se embert.

Összegubbaszkodva ülnek az alacsony melegülő szobában. Az almárium tele van befőttesekkel, a sifon tetején is üvegek vannak, az ablakpárkányban is. Rendes a kis szoba, de némikép a spájzhoz hasonlít. A butorok mélyéről irtó hideg süvölt ki, az izzó vaskályha csak a szoba közepét melegítette fel, a háta mindenkinek borzong.

- Nem ismertél te soha - vágja oda hirtelen fulladtan a lány.

Az asszony fölugrik, összerázkódik, a fogát összeszorítja, a széles ajkát, mely úgy kidülledt törpe orra alól, mint egy állati száj, apró fekete szemei könnytől lettek izzók s a pofacsontjain vörös foltok gyulladtak.

- Nyomorult...

A szemük összezapódott mint két élő fegyver s gyűlölettel és iszonyodva látták meg, mennyire hasonlítanak egymáshoz, csak az asszonyt elrutította, a lányt megszépítette a düh. A kis szoba, amelyben az ágy hideg, mint a jég és a párnák, mintha fagyot eresztenének, amint a lány szétzilálja, szétdobogtatja őket, egyszerre a hideglelés fagyos remegésétől ég. Szenvedélyek és dühök törtek ki és az élet ritka földrengése készült, a kis életnek csuf és nyomorúságos földrengése, amely rongyokat vet az ég felé és a vályogból rakott koldusbékességet rontja egyenlővé a földdel.

- Nyomorúság... Még ezt a gyalázatos házasságot is irigyled, te... te vénlány.

Összeszorította rideg, félelmes arcát s örült, hogy visszaadta. Most visszaadta. A magtalan asszonyok kegyetlenségével.

A lány barna pettyes kendővel bekötött fejét visszafordította. A lámpa belesütött az arcába, amely égett a pirosságtól, nagy barna szemei tétován meredeztek a testvéreire, aki gyilkos kézzel szurt vissza az ő könnyelműen, haragosan odavetett törével. Most nem tudta mit tegyen, lihegve, mint a fújtatóból jött ki belőle a levegő, szinte hörgött s szó nem akadt a szájára, a karja görcsösen vonaglott, szeretett volna már rárohanni a nényére és ütni, vágni, erősebb, csak erősebb ennél a torz nyavalyásnál.

- Így öled. Ilyenekkel szurkálod... azt is. Te... te gyilkos.

Az öregebbik, az asszony lesütötte a szemét, de a fejét fölemelte görbült gerincén; sápadt volt, mint a viasz s merevgörccs a vonásain. Már megtalálta magát és minden hangja bátran ölt.

- Összebeszéltek. Érted akar eltenni láb alól. Hogy aztán összeállhassatok. Buják.

A lány elsápadt, a vére leszállt az agyáról, mind csak nézte, nézte ezt a gázt, ezt az orgyilkost. Ezt a nyomorultat, aki faarccal tud alávaló gonoszságot fogni akárkire. Ezt a piszkos lelket, aki a maga galád érzéseit süti rá másra. És nem tudta, hogy mi lesz a jövő percben.

- Jaj, az a szegény ember! - kiáltott fel őszintén és teli meggyőződéssel, mint aki most eszmél rá a tiszta igazságra, - ilyenekkel kell az életét pusztítani!

- Szajha... eredj feküdj mellé.

- Uhhh... - ordított fel a lány.

- Bátran! Az egy tehetetlen, magtalan. Nem lehet baj... Ni, ni!... Bakzik utána... nem bírja kivárni míg megdöglök... A szemem előtt vonit utána...

- Oohhh...

- Egy piszkos asztalos!... Enyvnyaló.

- Az urad!

Olyan hangon ordított rá, hogy az ablak megreszketett, az ajtó megzörrent s a másik szobából, amely a konyhán túl van, áthallatszott a hirtelen csönd. Az öregek pattogva, mérgesen vitatkoztak a lányuk dorgán... de erre megállott a zakatolásuk.

A lány lassan lehiggadt annyira, hogy nem robbant szét az agyveleje, mint gondolta, de a vér lüktetve vágatott le s fel az egész testében. Az ajka remegett, a színe változott s meg kellett kapaszkodnia az ágy végében, hogy el ne szédüljön.

Az ajtó kinyílt s az öreg tanító belépett a kopott sárga szakállával, hunyorgó, apró szemével, méregtől, veszekedéstől remegő ajkaival.

- No mi a, mi a; mi a mán... No mi?

- Én nem tudom, - mondta a fiatal asszony s elhuzta, legörbítette a szájaszélét.

A lánynak minden vére a fejébe rohant újra. Ráordított.

- Az, hogy te egy piszok disznó vagy, tudod.

- Látja, apa!

- Te undok, te varangy, te piszok disznó, te. Fúj, te ronda, te köpedelem, te orgyilkos!

- Tetszik látni.

- Fuuj! Te dög. Nem érdemelsz egyebet, minthogy felfordulj az árokparton - üvöltött a lány.

Az asszony, mintha a talpát csiklandoznák, nevetett.

A lány felemelte a két erős karját, hogy rárohanjon.

Az apjuk kiterjesztette a kezét.

- Mariska! Fiam! Mariska!... Aztán teljes erővel kiáltott, úgy hogy rögtön belerekedt: - Mariska!

Az öreg asszony lépett be a nyitva hagyott ajtón, az anyjuk az orrán a nagy csontkeretű pápaszemmel s hátravetett fejjel nézett rájuk a szemüvegen keresztül.

- Mi van itt?!

- Eh, semmi; - mondta a tanító.

- Már azt hittem ölitek egymást... Szép dolog, hogy testvérek... Istenem, istenem.

Azzal leeresztette az arcát s beljebb jött, betette az ajtót.

- Még nincs kifűtve a szoba, osztán nyitva tudod hagyni! - mordult az urára, - gondatlan! Majd meghül a lányod. Az lesz belőle.

Mariska valamit szeretett volna rá mondani, nénjére nézett s meglátta annak a hideg és gyűlölt szemén, hogy kitalálta ezt a gondolatát. Végig borzongott az utálattól, a foga vacogott, a térde remegett és az arca tűzben égett.

- Nem elég ez a szerencsétlenség, még másik is jöhet utána, - motyogta az öreg asszony s közelebb jött, az asszonylánynál összefogta a kendőt s felszitta az orrát. - Apád nem ért semmihez, persze ő mindig csak az asztalosának fogja a pártját.

Az öreg tanító összerezszent, Mariska elbódult, a fiatal asszony kicsit elmosolyodott.

- Pedig az isten verje meg azt a férfit, aki a feleségét így el tudja eresztetni! - pattant föl az öregasszony.

- Ha ott hagyja... - fuldokolt a tanító.

- Hiszen annak is te vagy az oka, hogy egyáltalán odament... Én eleget mondtam, hogy egy koszos asztalos nem arra való, hogy intelligens ember hozzáadja a lányát, de te erőszakoltad, hát itt van.

- Én nem erőszakoltam, nem vagyok én olyan bolond, én csak azt mondtam, hogyha szeretik egymást, az az ő dolguk. - Én megmondtam, hogy asztalos, hát nem lehet belőle jó.

- A krisztusát, mi az, hogy asztalos! nekem ne hengegetek, ne flancoljatok, hát ti mi vagytok, mi vagyok én; egy koszos tanító, egy kódus, egy rothadt, százhuszonöt forint államsegély. Bár tudtam vón dőgozni, hogy asztalos lettem vóna. Imre két hét alatt keres meg százhuszonöt forintot.

- És egy éjszaka elver háromszázat.

Az öreg tanító megállt, rábámult, nyelt.

- A ver, akinek van. Én nem verem el. Ilyen rothadt tanítók nem vernek el három krajcárt se. Mer nincs nekik.

- Hogy a fene egye meg, hogyha van neki, osztán elveri - förmedt fel az öreg asszony és magára terített egy kendőt és fázósan összehuzta magán.

Csönd lett. Mariska háttal állott a szobának s a falon nézett merően egy fényképet. Nem látta.

Kint ordított a szél, a bezárt ablakot rázta; egy kutya vonított.

- Egyszóval Imre egy derék, becsületes ember, egy józan, értelmes, jóra való ember, ha az italra adta magát, okának kell lenni.

Nem felelt rá senki semmit.

Az öreg tanító az asztalhoz támaszkodott s fölemelte a piszkos sárga szakállát. Fáradt volt, kimerült. Régen volt ennyi izgalma.

- Mán fellöki a lámpát, mán fel, - szólt rá nyersen az öreg asszony, - vak. Mán megvakult.

- De anyuskám, hagyd az apuskát, - szólt az asszonylánynak, - cukorédesen s teljes közönnyel. A Mariska válla megvonaglott. Az öregasszony sóhajtott.

- Ah, amennyit én ennek nyelek. Ennek a bolondnak.

- Bolond vagy te! - rőffent ki hirtelen, tájtékosan az öreg emberből te nyelsz nekem? Mit nyelsz, harminc esztendei rabszolgaságomat? azt, hogy nyeregbe ülsz a hátamon? azt nyeled?... A fene egye meg ezt az egész életet.

Az öreg tanitóné eltátotta a száját s a szemüvegje elbámulva reszketett az orrán.

- Halljátok ezt?

- Na hát mama - csapta össze a kezét az asszonylány, nem ismerek az apusra! Akárcsak az asztalost hallanám!

- Az asztalost! ordított az öreg tanító, mint a hajszott bika!... Neked a te urad *az asztalos*?... Hát most már értem. Érték én már mindent... Asztalosné!... Te mi vagy? Te cafat! Ha az urad az asztalos: te báróné?... De vigyázz! Mert az asztalos megtanít! Mer az ember! Férfi! Nem ilyen rothadt, mint ez a rongy tanító *ur*!

- Ne hallgass rá; ostoba!... A lányai előtt. Így akarja fenntartani a szülei tekintélyt.

Az öreg ember rájuk nézett véreres, nedves szemeivel és elfolyt az egész testében a méreg, amelyet ki akart vetni a száján. Nem szólt, lehuntya a szemét, megszédült s gyáván, ügyetlenül leroskadva lépett tovább megroggyant öreg térdein.

Lassan kiment a szobából s behuzta maga után az ajtót.

Az asszonyok csöndben ültek, Mariska egyre csak nézte a falon levő képet vak szemekkel; az ő lánykori képe volt a fehér bluzban, a vállon körül tenyérszerű széles csipkével, ebben a bluzban szeretett beléje Imre... Milyen szép majális volt az, kint az erdőn, a hűsége, becsületes fiú, aki a grófi kastély butorait készítette... S ez a ronda elcsábította tőle, valahogy a nyakába varrta magát, az embernek hinni kell, hogy ma is vannak boszorkányok, akik meg tudják varázsolni a férfiak szemét...

- Jaj anyus, ha én a maga életére gondolok, magának is kijutott ám - mondja az undok s ő végig-végig reszket.

- Hát bizony fiam, sokat kell elnyelni az asszonynak. Itthon tanulhattál volna.

- Istenem, mamának csak lehetett, ilyen férj mellett, aki mégis intelligens ember.

- Minek mentél hozzá; nem hallgattok az emberre.

- Jaj hát ki lát előre. Mikor úgy járt utánam. A lábam porát is csókolta, esküdözött, fenyegetőzött, meg akarta ölni magát, meg minden. Azt mondta, hogy ilyen lányt nem ismert soha, csak én kellek neki...

Mariska pokoltüzén érezte magát, ez mind az ő lelke alá volt tüzelve. Reszketett a teste.

- Megesküdött, hogy odáig minden lányt csak azért csókol meg, mert becstelennek találta. Kéjvágy. - S elfolyt a szájában a szó, mint a méreg kiszökell a kigyóéból. Mariska sarkig elpirult, az erdei csókot, a lugasban való csókolózást érezte.

- Én voltam az első tiszta és úgy fog imádni egész életén át, mint az angyalt kell...

- Undok... - lihegte a lány.

Egy kis csönd lett.

- Miii? - mondta a másik; affektálva, hogy nem érti a szót.

- Sötét ördög, Lucifer! - fordult szembe vele a huga.

- Te...

- Te vén dög! Három esztendővel vénebb az uránál. Kikaparta a keresztlevélből a dátumot. Aljas hamisító.

Az asszony felugrott. Egész teste kimeredt és sápadt volt, mint a hulla. Az ajka szederjes lett és nem lelt szót. Csak állott és várt valami pillanatot, hogy rádönthesse a házat a másikra, vagy mi.

- Mariska! meg vagy te örülve! - kiáltott az anyjuk teljes erővel.

Ebben a percben kinn az ajtón kopogni kezdett valaki. Kinn az udvaron.

Elhallgattak.

Ujra kopogtak. Gyáván.

Az asszonyt valami izgalom futotta át és két kézzel elsimitotta a fején kettéválasztott és kontyba font fekete haját.

De nem mozdult senki a sokára jött uj kopogásra sem.

- Ki az? - szólta ki a másik szobából az öreg tanító, aki megszokta a rabszolga sorsot; hogy az asszonyok nem feleltek a kopogásra, ő cammogott ki a hideg konyhába.

- Én vagyok atyus!

- Ki?

- Én, Imre... Kedves atyus, én vagyok.

Hosszu csönd volt. Mariska megdermedve, az anyjuk ijedten, az asszony elmosolyodva hallgatott.

Végre az öreg ember reszketeg, bizonytalan hangja hallatszott.

- Na hát te csak eredj a dolgozra. Semmi keresnivalód nincs itt. Akit a felesége otthagyt, az menjen dolgozra.

- Ó, atyus, itt halok meg, mégse megyek el.

Mariska felhőrgött, mint akiben kést forgatnak meg; hosszú, fojtott nyögéssel.

Az öreg ember kint hallgatott, nem felelt, csak a csoszogása hallatszott.

Mariska visszafordult s rámeresztette a szemét a nénjére, akinek az arcán diadalmas, leplezetlen mosoly volt. A hugára nézve, felkiáltott.

- No hát eressze be!... Az én lelkemre ne fagyjon meg még egy kutya se.

Mariska merően csak nézte a nénjét és azt számította magában, hogy ezeknek egy vonaton kellett jönniök; csak külön... és az állomástól az Ilka kocsin jött, hintón, bérkocsin, az meg azóta gyalog... Ők rég megvacsoráztak, az meg csak jött, jött azalatt gyalog a rettentő hidegben, sötétben, a farkasok erdeje mellett és ez tudta. Ez számította. Láta, hogy az ő vonatán jött... A hintója után az ura gyalog... Az; a préda! Mert biztosan egy krajcár sincs a zsebében. Biztosan mindent elszedett tőle ez a förtelmes... Ez a gonosz pára... ez, de miért játszik ez, mit játszik ez most, mit színészkedik, mit akar... a nagylelkűségével...

Zárcsikorgás, léptek, csönd.

Az ajtóban megjelenik a férfi.

Beesett, sovány, hosszú arcával, ritka szőke bajuszával, amelyre vékony jégcsap van szőve, égő, lázas, kék szemeivel, amelyek először Mariskát látják meg s ijedten, megrémülve hők-

kennek vissza, aztán, mint az agyonkinzott alázatos kutyák simulnak a felesége kegyetlen lábához.

Az öregasszony, aki nem értett semmit, de boszantotta a hirteleni, átmenetnélküli engedékenység, drasztikus nyerseséggel vetett véget a csöndnek; gunyosan kiáltotta:

- Hát ha megérkezett a vőm uram, akkor vesd meg fiam, Mariska, a másik ágyat is!

Erre a fiatal asszony élesen, bántóan nevette el magát s végignézte a hugát.

- Fölösleges, elég ez az egy is! Legalább jobban felmelegszik az ember...

Hahotázva, szinte boldogan nevetett s kézcsókra nyújtotta a kezét az urának.

Mariska egyszerűen, csodálkozva nézett rá, az asztalos kinosan, szemérmesen sütötte le a szemét, az öregasszony legyintett, a tanító pedig kifordult a szobából.

II.

Egy napot olyan békében és boldogságban töltöttek, mintha vidám látogatóban volnának itthon. A fiatal asszony egész nap nevetett, ugrált és az urát becézgette. Minden percben lelt valami igazítani valót rajta, a haján, ruháján, a cipőjét úgy kisubickoltatta vele, hogy csak úgy csillogott s a fejét soká, gondosan fésülte s úgy megcsinálta, hogy minden szál mereven, fényesen lapult a másik mellé. Sokat beszélt az ura galambjairól, akik a búzát a tenyeréből eszik, a kismacskáról, amelyik mindig láb alatt van s olyan mulatságosan visit, ha felrugják, a műhelyről, ahol gyaluforgácsban fürödnek. Mariska egy-egy szót hallott, sóhajtott és kiment.

- Én viszlek benneteket haza, - mondta az öreg asszony a nagy pápaszemével; kerek, puffadt arcát rájuk emelte és mosolygott.

- Ó, atyus, maga jöhetne már el egyszer hozzánk, kedves atyuskám, - mondta az asztalos.

- No persze, - zördült fel a vén tanítóné, aki irigyelte az urától, hogy még szórakozni talál s pénzt költ, - mondom, hogy én viszlek benneteket haza. Az atyus nem hagyhatja az iskolát egy napra se, ilyenkor jönnek a vizitátorok, oszt ez a gazember plébános könnyen megpiszálja az ember orrát.

Furcsa volt a két ember, ahogy szótlánul ültek a folyton fecsegő két asszony közt. Mindenik sovány volt, hallgatag természetű, beesett, táskás szemű, csak az öreg megszokta, hogy gubbaszkodva megüljön a szalmafonású székében és befelé néző szemmel el tudjon ülni a rongyos széken, amelynek az ülőjéből földig lógtak már a szalmaszálak. Mindig fázott, még a meleg szobában is és örökös ócska felsőkabátjában volt, a kizsirosodott fényes kabátban, amelyben temetésre jár énekelni és az ólba moslékot vinni a malacoknak. Piszkos szürke szakállát vakargatta néha, mint az öreg kutya, ha unalmában mozdulni jön kedve s a mult heti ujságot olvasgatta, álmosan rámeresztett szemmel; ezt a paptól kapta kölcsön, de egy szálíg vissza kellett adni, mert a gazdasszony számonkérte. Néha azonban el-elveszett egy példány, az öreg tanítóné a kredencbe a polcokra teregette, ilyenkor a szegény öreg igazi kálváriát járt, mi lesz, ha észreveszik. A ház mindig tele volt azzal az émelygős zsirszaggal, amely a disznóölés után ragad a házba és még aratásra sem pusztul ki. Itt élni le harmincegynéhány esztendő, folyvást a-bé-abot tanítva, kinn maradt konvenciókat zaklatva és egy epés, örökké elégedetlen feleség szekaturáját hallgatva, - ez is emberi élet. A fiatal ember még nem tudott ilyen mazna lenni. Egyik lábát folyvást a másikra rakta és cserélgette s úgy érezte magát, mint az új ruhában, amely mindenfelé huz és kinosan szembetűnő. Itt ülni egész nap a széken az asztal mellett, félve, hogy az illetlenség, ha az asztalra rakja ökleit, az is, ha lelógatja maga

mellett. Hallgatni az asszonyok sok hiábavaló beszédjét és nem szólni bele soha; mintha a füle hártóját apró pálcával fizikailag verné a fal órá kettyegése, kinos idegességgel tűrte és a csontjaiban valami láz zsibongását érezte, tegnap meghűlt. Arra gondolt, hogy otthon vár a munkája s egy napot el kell itt tölteni hiába; pedig levonják a pénzt, ha idejére nem készül el a butorral; minden napra tíz forintot. Az lesz csak a cifra s az asszony már mióta nem hagyja dolgozni. Pedig csak ott jó, a gyalupad mellett, mikor hosszú, selymes forgácsot hasít a sító gyalu és enyv és spiritusz szag tölti be a műhelyt, az ember vígan füttyöl és tíz-tizenkét órát tölt el szorgalmas politurozásban. Akkor aztán megérdemli a jó ebédet, de meg a vacsorát is.

Fölemelte a fejét s nagyot sóhajtott.

- No hát te mit ásitazol, - szólt rá egyszerre szokott nyersségével a felesége.

- Én? - erős, vörös ökleivel megdörgölte a szemét, amelybe nedvesség gyűlt s elfojtott egy újabb ásitást.

Aztán mind a két férfi fokozott figyelemmel hallgatta az asszonyok beszédét.

- Hát barna bizony az idén a baracklekvárom, de én bizony nem bánom; úgy főztük, hogy nagyon sok volt a barack, 20 kiló; cukor meg 3 kiló.

- Meghámozta mama?

- Meg, meg, meghámoztuk, de nem passzíroztuk. A kastélyba vettem négy krajcárjával, olyan szép volt a, mikor csak úgy potyogott abba a szép zöld fűbe. A kertész mérte tudod, a Szloboda, hát a tíz kiló volt tizenöt is. Paradicsomot is 85 kilót főztünk be.

- Jézus, 85 kilót! Azt mind megeszik?

- Nem eccerre - mondta az asszony, mert azt hitte a lánya a nagy munkán szörnyed el.

Nagy nevetés lett a félreértésen.

- Nem eccerre főztük be.

- Azt hittem, hogy nem egyszerre eszik meg.

Ezen Mariska is elmosolyodott, ahogy ott állott az ajtóban, feltűrt karokkal, mert most minden munkát ő végez kint is, bent is. Ugy állott ott csinosan, könnyelműen a fehér babos kék ruhában... Milyen széles csipeje van. Egész asszonyos.

- De az ugorkánk nagyon szép az idén, oly remek lett, hogy oly remeket el se lehet gondolni. Nagyon, nagyon szép, de az idén nem raktam el sós ribizlit, pedig azelőtt mennyit szoktam úgy-e, csak úgy cukor nélkül, sóba. Igen jól eláll.

- Ó azt én nem szeretem - szólalt meg szinte akaratlanul Mariska a vidám hangján, - a sós ribizlit, mert annak nincs olyan kedves íze, mintha kevés cukorral is.

Az asztalos felfigyelt, azt hitte kisütött a nap. Undorodott a sós ribizlitől, pedig mennyi van még a felesége spajzában, amit mind meg kell enni.

- Ó bizony én tettem el, - mondta Ilka, - mert én nem szeretem a cukrot prédálni, de *ennek* is olyan finnyás béle van, hogy nem smakkol neki, pedig hiába, nem hajítom ki, ha mán megvan, csak meg kell zabálni.

Ez tréfásan volt mondva, de Mariska odavillant szemmel nézett az asztalosra és kicsattant belőle:

- No az ördög vigye el azt a rongyos ribizlit, - olyan becses?

- Te az én helyembe kilöknéd, - szólt az asszony, milyen száraz, keskeny teremtés! Milyen szívós, meggyőzhetetlen. A lány nedves hangján felkiáltott.

- Ki bizony.

Az asszony elmosolyodott, gunyosan, fölényesen.

- Látod, én meg nem lököm ki.

Mariska egyet perdült a sarkán s eltűnt a konyhában.

Az asztalos nagyra nyitott, üres szemekkel nézett utána. Mintha valami beleesett volna a lelkébe s ott kongva, dübörögve hullana egyre mélyebbre, mint a gépdobjába esett szög... Ennek lett volna gyermeke!... De az ő feleségének nem lesz soha...

Az asztalra meresztette a szemét, maga elé, a zöld kopott posztóterítőre, amelynek a közepén kis fehér milió volt fehér csipkehorgolás, azon kés, tollszár, virágcserep, csak úgy alja nélkül letéve, ugorkás üveg, tányér, kenyér, ahogy előhordták beszéd közben. Csak a gyerek hiányzott.

- No egyél, kóstold meg csak, ez nagyon jó így, az apró őszi ugorka, paradicsom, erős paprika savanyun, kóstold csak egy falat kenyérrel, milyen jó, Imre.

Az asztalos csak nézett maga elé, nem is igen értette, mit mond az anyósa.

- Mariska! - kiáltott fel élesen, epésen a felesége, - gyere csak kínálni, majd vesz akkor.

Az asztalos felkapta a fejét, a szeme az asszonyra meredt, az ökle, karja megrándult, szeretne volna mellbe taszítani, ököllel; de jól. Olyan egyenesen és kevélyen áll. Ez már régen benne van, hogy egyszer mellbe döfi. A sovány és deszka mellét... Amit olyan büszkén tart... Inkább gyereke volna...

Belenyult a tányérkába s beharapott egy fanyar paprikát. Az erős ecet összehuzta a száját, körül nézett a tanító után, nem is vette észre, mikor ment ki a szobából.

III.

Az asszonyok úgy be voltak bugyelálva, mintha valami dunnák és párnák járnának lábón. A fejükön a kendők fölött még nagy plüs kapucnit viseltek, amelynek a rojtjai az orrukig lógtak, a kezeik vastag muffba voltak dugva s szuszogtak és pislogtak a rettentő hidegben.

- Meg van a kulcs? - kérdezte a fiatal asszony, az urától, aki előtte nyikorgott a havon, a vékony kabátjában dideregve.

- Milyen kulcs?

- A házkulcs.

A szél élesen fújt a töltésen végig, kékre fagyott az ajkuk, az asztalos úgy reszketett, mint a fázós ló.

- No nem hallod? A házkulcsot kérdem.

Az asztalos megállott és visszafordult.

- A ház nyitva van, - mondta a hidegtől vacogó hangon.

- Nyitva van a ház?... Csak nem vesztél meg!

Az öregasszony, nagy posztó mamuszaiban beérte őket, s szemüvegtelen fakó szemeit rájuk meresztette.

- Mi az?

- Hallod mama, ez az állat nyitva hagyta a házat. Nahát ez egy állat, ettől minden kitelik. De hogy még ez is!...

- Nem lesz ott semmi baj, - mondta a férfi csendesen.

- Semmi! A szemedet is kilopják azok a tolvajok. Még ha ott ülsz a nyakukon, akkor is. Nem hogy nyitva hagyja nekik az egész házat. Te örült! Az Isten verjen meg.

- No ne idegeskedj szivem...

- Lódulj dogodra... Majd itt fagyok meg neked...

- Hát az bizony nagy kár volt édes fiam, - szólt oktató hangon az öregasszony, - nálad inasok vannak, segéd, bejárnak idegenek. Az az elv, hogy egy rendes házban mindennek csukva kell lenni.

Az asztalosnak az anyósa oktató hangjától vér ömlött a szemére.

- Igen, - mondta s előre indult.

- Ez? Ennek lehet beszélni, ez nem tanul meg semmit. Egy ökörral hamarabb meg lehet értetni magát az embernek... Elmegy hazulról és nyitva hagyja a házat...

- Utánad mentem.

- Elég kár... De mi a nyavalyának esett meg a szivem ezen a nyomorulton... Legalább vége volna mindennek. Most kezdek újra a kinlódást evvel az állattal.

- Édes gyermekem tüdjél, a férfiak mind gondatlanok, már ahhoz hozzá kell szokni.

Az anyós émelygős hangjától az asztalos hányni szeretett volna.

- De csak azért szidom magam, hogy minek könyörültem rajta, mikor odajött. Hadd döglött volna meg a kapuba, mint a kutya.

- Bizony, hadd döglöttem volna, - fakadt ki az ember.

- Dögölj meg, ahol akarsz, - pattant fel az asszony, - de ne az én ajtómon. Az én szüleimet akarod kompromittálni az egész világ előtt?... Hogy kiskekulálta!... Hiszen van ennek esze a gonoszságra. Ki akart engem szekirozni a világból. Oda jött, mert tudta, hogy egy néptanító nem engedheti, hogy a veje az ajtajában megfagyjon, mert közmegvetésnek tenné ki magát s az állását is vesztené.

- Bizony fiam, már most is kérdezte a pap, hogy talán nem élnek jól a gyerekek? Pedig én úgy takarom, úgy titkolom...

- Hiszen arra számít ez! Arra számít! Azt hiszi, hogy azért rá vagyunk kényszerítve, hogy ezt megtűrjük, ezt a poloskát. Bevette magát a családba, hát azt hiszi nem lehet kifüstölni.

- Css... Fiam... Azért ilyet ne mondj... Poloska! Poloskának ne nevezze a férjét egy fiatal asszony.

- Nem is poloska. Tetü.

- No... édes gyermekem...

- A tetüette, én vakartam ki a piszokból, ezzel hálálja meg.

Az asztalos visszafordult, a szeme lázasan égett, rikácsolva tört ki.

- Mivel! Mivel hálálom meg? Avval, hogy az ajtót nyitva hagytam? Az én megbízott embe-
reim előtt? Azért vagyok én tetves?

Elfult és az erőszakos kiabálásban mintha a testének a belseje szakadt volna fel.

- Ordits... Állat... Hogy tud... Azt hiszi egy asszonyra lehet ordítani.

- Fiam, fiam... - terjegette a kezét az öregasszony, - nahát ha én tudtam volna, hogy ti... hogy én ilyen jelenetnek leszek tanúja...

- Ez? Nekem csendőrral kell e mellett mennem, mert ez képes megölni.

- Bizony vigyázz, - fuldokolt az asztalos és nagy eres, csontos öklét megemelte, döfött vele, mintha tör volna benne, az asszony felé döfött - mert ha így megy, nem tudom mi lesz a vége.

- Az én lányomat fenyegeted? Az én lányomat mered te fenyegetni? - rikácsolt a vén asszony.

- Hallgasson!

- Én hallgassak? mikor ilyeneket hallok!

- Az én anyámra mersz te kezét emelni te piszok! - Üvöltött a fiatal asszony - Nesze!

És pofon vágta.

A másik percben már a földön feküdt. Az asztalos úgy mellbe döfte az öklével, hogy rögtön hanyatt esett a hóban.

- Jézus-isten! Haza lányom! Haza gyermekem! Gyer innen!

- Csend! - ordította rekedten az asztalos. - Itt maradnak!... Maga az én vendégem!

- Én a te vendéged! A kutya a te vendéged!

- Fogja be a száját, parancsolom!

- Phi.

És szembeköpte.

Az asztalos mellen ragadta a vén asszonyt, megrázta és végig hasította rajta a nagy téli bundát.

- Előre!...

A két asszony megnémult. A fiatal nő feltápáskodott s dörzsölte az arcát, a szeme alatt véres folt volt, felvágta a fagyos rög.

- Menjenek haza - mondta aztán fojtva lesütött szemmel, bűnbánattal az asztalos. Fulladt, remegő hangon. - Én itt maradok ezen a helyen. Nézem, hogy hazaérnek. Nem fogom magukat kompromittálni, hogy kísérem mint a...

- Majd én egyedül fogok menni a te házádba, szégyenszemre, hogy visszajöttem... Ostoba... Gyilkos... Mars előre...

Az asztalos lehajtotta a fejét s lassan előre ment.

Az asszonyok összeszedték magukat, az öreg leverte a havat a lányáról, ez beburkolta az anyját és nehéz lélekzéssel cammogtak az asztalos után.

IV.

A lakás már teljesen föl volt fordítva. Egy nagy láda közepén színig rakva ruhaneművel.

Az öreg asszony elbóbiskolt, minden szó után leragadt a szeme. A lámpa le volt huzva, füstölgetett s keveset világított, a fiatal asszony kimerülten ült le egy székre.

A pakolás annyira lecsillapította az idegeit, hogy nyugodtabban nézett a jövőbe. A szekrények mind kiürítve, az ágyak fölbontva, ágyneműek batyuban.

- A sifonokat mind deszka közé kell szegezni.

Az öregasszony fölkapta a fejét.

- Igen, - mondta álmosan, ásitott s kicserélte a két kezét, a balt tette a jobbra.

A szekrények igen szépek voltak, pompásan politurozva, ragyogó tükör betéttel, simák és előkelők. Remekbe csinálta a feleségének az asztalos. Mahagoni volt a háló és tölgyfa az ebédlő. Az ebédlő szekrénye egészen eredeti volt, kis tulipánok voltak betéve a sarkaiba, a székeken is gazdag tulipánok, egy grófnak is szép lett volna a butor. Az asszonyok csillogó szemmel néztek szét egy pillanatig. Ennek a butornak bizony nem szabad megsérülnie, egy karcolásnak sem szabad rajta esni.

- Azt úgy kell megcsinálni, hogy akár tíz évig is mozdulatlan állhasson. Mert azt szépen le kell raktározni és megóvni, hogy por, piszok hozzá ne férhessen, - mondta az öregasszony.

S a fekete, görbe lányára nézett, aki összeesve ült a széken. Olyan vén volt s olyan pupos és olyan gonosz komorság ült az arcán. Egészen olyan volt most, mint a nagy apja, akitől ő annyit szenvedett gyermekkorában. A nagy puha lottyadt öregasszony szinte félve nézett a lányára.

- Hol van az? - kérdezte hirtelen, mert soha nem birta megállani, hogy rögtön ki ne mondja, amit gondol.

A fiatal asszony megrántotta a vállát.

- Bánom én.

Felszivta az orrát, s lenyelte a könnyjét. Hova is fogja lerakni a butorát? Haza hova vigye?

- Az egy olyan gonosz lélek - morogta gyűlölettel. - Ha az leül valahová, az ott esztendeig elül magának. Akkor aztán bánja is ő, ha az egész világ felfordul.

- Azér te is nagyon éles vagy hozzá, fiam.

- Az.

- Mégis, meg kellene gondolnod - mondta pusmogva az öreg s felszurta a szemüvegét a füle mellé a vastag őszes hajába, amely mint egy petrence, borzasan volt feltornyozva alacsony homloka fölött.

- Meg bizony, hogy milyen szép butort csinált neked...

- No egy asztalos még annyit se...

- Asztalos, asztalos, ha egy tanítóhoz mentél volna, biztosan nem volna ilyen butorod.

- De hát mi lesz mán?

- Mivel?

- Hát nem akarja kiadni az én holmimat, mi a műhelyben van?

Az öregasszony rá nézett a lányára.

Ez mérgesen felállott s bement a konyhán át a műhelybe.

Két kis lámpa égett a falon a gyalupadok fölött.

Egyenesen a sarokba ment és felvette az enyves edényt.

- Ez az enyém talán, - mondta durván.

Meglátta az asztalost, aki a sötét sarokban ült és zokogott.

Szólani akart, de most elhallgatott. Hosszut, mélyet gondolt. Látta, hogy még mindig teljesen tőle függ, hogy itt maradjon-e vagy sem.

- Hát a magam lábosát csak elvihetem tán! Ugy!... az a baj, hogy a butorát sajnálja!... Nekem ugyan ne bölgjön érte. Pedig azt hiszem, megszenvedtem érte öt esztendő alatt. Inkább börtönben tiz esztendőt, mint itt még egyet.

A férfi zokogása megállott a rideg hangra. Az asszonyt magát is bosszantotta, hogy ilyen éles, de nem tudott más lenni ehez az emberhez, aki mindent tűr.

Ej mit, megrántotta a vállát. Ez egy mulya bivaly, csak azt érzi, ha tüzes vassal szurkálják.

- Ez is az enyém, meg ez is.

Egy ollót vett fel az ablakról, s egy törlőkendőt a székről.

Több tárgyat összeszedett és csomóba gyűjtötte. Egy ócska lavort, kefé, gyufatartót, szappantartót, egy hokkerlit, amelyről nagy zajjal fordította le a rajta levő holmit.

Az asztalos látta, nézte, hogy a nagy gonddal kifürészelgetett intarziát a gyaluforgácsba dobja.

- Látod, nem kellett volna neked egy mesteremberhez menni, - szólalt meg csöndesen, fájó szívvél.

- De jól tudja. Valahára.

- Nem értettél meg engem soha.

- No, van mit meg nem érteni egy -

- Egy asztaloson, ugy-e?

- Igen.

- Hát bizony nem érted, mi az, amit ledobtál.

- No nem dobom többet.

- Elégé fáj.

- Mi... Mit motyog?

- Elégé fáj az nekem.

- Haha.

- Mert ha te tudnád becsülni, hogy milyen gonddal kell készíteni a lombfűrészszel azt a semmi-séget... Virág lesz belőle, száz kis darabocskából egy virág. És te ledobod a forgácsba.

- Á, ha te nem sajnálsz engem mindenestől kidobni a hóba. Te engem úgy ki tudsz lökni...

- Nem tudlak! - kiáltott fel az ember. - Megszakad utánad a szívem!... Ilkám! Ne menj el, ne menj...

Levetette magát a földre, a fejét a forgácsba temette s az egész testét rázta a zokogás.

Az asszony gondolkodva nézett rá. Nem tudta mit tegyen. Mi lesz okos.

- Hogy mért nem akarsz te az én igazi kis feleségem lenni. Olyan jól elgondoltam én. Itt sürgögni-forogni, sütni-főzni, nevetni... Nem mindig nehéz lélekkel... hanem nevetni... nevetve...

- Ah... hogy mindig csak, akár van helye, akár nincs, vihogni, ha én olyan bolond volnék...
- Legyél.
- Nem vagyok én *Mariska*, - vágta meg az asszony.
- Kár, - szólt csöndesen a férfi.
- Kár?!... No hálistennek, csakhogy idejutottunk. Hát kár. Kár hogy engem vettél el, nem őt, ugy-e?
- Nem úgy gondoltam...
- Hát igen; az *affélék*, azok igen; azoknak ugyanis mindegy. Vihoghatnak. Majd elveszed, ha én kinyulok.

Az asztalos felállt a forgácsból. A gyalupadhoz támaszkodott, a szőke haja a homlokába hullt, a szemhéja sebvörös volt. Szórakozottan vette a kezébe a reszelőt és azzal babrált. A reszelő nyele meg volt repedve; a szeme rajta maradt és kiszámította, hogy a kisebb inas dolgozott a lyukreszelésen, az repeszthette el.

- De nem ígértem soha semmit. - fulladt az asszony.
- Azt nem kell ígérni!
- Mit?
- Hát csak azért nem vagy jó hozzám, mert nem ígérted?
- Persze a *Mariska* jó volt *ígéret nélkül* is.

A férfi elhallgatott; feltűnt előtte a magas, szép lány a széles csipőjével, milyen jól ide illenék a fehérbabos kék ruhájában... A sós ribizlit kidobná... ami az urának nem ízlik...

Maga elé nézett.. Ez volt a finnyásabb, az urasabb, az izgatóbb, az elérhetetlenebb.

Ránézett. Mintha sohasem látta volna. Olyan idegen volt, olyan távoli. Gyűlölte most, gyűlölte, hogy kirepül a markából s egyszer sem birta vele megéreztetni a férfias hatalmát, az erejét, hogy tisztelje érte... De ez egy magtalan... egy megtörhetetlen...

Az asszonynak megszédült a feje, olyan dologra szánta el magát. Fekete izzó szemmel nézett az emberre s egy szóval akarta megölni ezt és még inkább valakit; valakinek a jövőjét.

- Tudom, hogy vele háltál, - mondta elszántan...
- Én!

Az asszony szeme kutatva nézte.

- Hát kitől volt gyereke? - huhogta vadhazugsággal.

Az asztalos arca hosszúra, ijedtre táttadt a mécses laza fényén.

- Elment... neki... persze... - sziszegte az asszony.

Az asztalos megkönnyebbült, elmosolyodott a szeme.

Az asszony felförmedt, egész máglyává gyult.

- Azt különben nem lehet tudni; a segédjegyzővel is... avval is... Egy ilyen tehetetlentől... nem is telt volna ki...

Az asztalos marokra fogta a reszelőt és tövig döfte az asszony mellébe. És ez olyan jól esett neki. Ez első jóérzése evvel az asszonnyal.

V.

A zuhanás után csönd volt, de olyan rettenetes, mintha egyszerre megállott volna a természet. Az asztalos csak állott, várt, mint távoli jelre, a szemöldökét felhuzta magasra, s a szemei elmeredve néztek valahogy oldalt, mintha a füleknek segitenének. Rettenetes hosszú idők teltek el, mintha egy szemrebbenéstől a másikig emberéletek multak volna el.

Egyszerre csak megremegett.

Mintha ijesztő hangok zörgését hallaná, mintha jönne, amit vár, a borzalom, a csoda.

Hirtelen fölébredt.

A szeme ugrálni kezdett, jobbra-balra pattogni, mint egy egér, aztán lecsuszott a fejről a dermedtség nyomasztó lárvája, mindent tisztán érzett, látott és tudott.

Ott volt a műhelyében, a jól ismert gyalupadok közt, a szerszámok, a szagok, a deszkák, féligkész butordarabok, a megölt felesége a lába előtt.

Erre megvonaglott.

Az asszony hörgött. A halálraválás kis nesze csörömpölt.

Összeborzadt s fogta a lámpát, az asszony lámpáját, amelyet már odakészített a holmijaihoz, a gyalupadra; fölemelte és levilágított vele. Egészen meglátta az asszonyt. Ott feküdt hanyatt a deszkapadlón, a gyaluforgácsok közt, de a ballába fel volt törve, alágörbedve s a térde oldalra feszült a szoknya sötét kékségében.

Gyorsan letette a lámpát egészen a gyalupad szélére, lehajlott és ügyes kezeivel megigazította szegényt, hogy jól feküdjön. A szoknyát is lehuzta, kihuzta, hátul is az alágyürödött szoknya-csomót, hogy rendesen feküdjön, ahogy a mézeshetek boldog napjain kellett elrendeznie az asszonyt, ha nappal a diványon ebédutáni heverésében elrendetlenkedett a ruhája. Most is ugyanazzal a gyors, engedelmes, szolgálatkész érzéssel igazgatta, mint akkor, ha a türelmetlen rákiáltást akarta megelőzni.

Mikor készen volt, megállott s borzasztó megdöbbenéssel egy mosolyt talált magán. Azt a jóérzést, amely mintha a karjából áradt volna szét az egész testen a döfés pillanatában. Most rémülten akarta ledobni magáról ezt a mosolyt, mint a cifra ruhát, de csak darabokban birta letépni; hiába akart rögtön gyászt és rémületet venni magára, hol itt, hol ott érezte a testében a káröröm, a felszabadulás, a megnyugvás mosolyát. A mosolyt, amely azt viritotta, hogy végre megmenekült a sulyos igától, hogy végre elbánt a nyomorult asszonnyal, megmutatta a néembernek, hogy mégis férfi!... Szerette volna megfenyegetni ököllel és a fülébe kiáltani, hogy látod, látod! kellett ez neked!

A test megvonaglott és száraz hörgés tört ki belőle s ettől a vér is megdermedt az ereiben. Elmúlt a mosoly, el a gondolatok cikázása, hirtelen fizikai rémület fogta el a haldoklótól.

Kinyitotta a száját s úgy nézett, kimeredt szemmel a fekvő testre, négykézláb csuszott fölőbb az arcához, mint egy kutya leste az arca vonaglását.

Belemélyesztette a szemét az arcba, amely a lámpa sárga fényén fényes volt és sárga s a szemét kimeresztve és rádermesztve, egész életét arra adta, hogy ennek az arcnak a pórusaiból elpárolgó élet utolsó fényeit lássa.

Milyen idegen volt és milyen borzalmas ez az arc. A mély árnyékok feneketlen gödröket vájtak az arc szögleteiben, az orr, az arccsontok, a halántékok, a száj, a szem mögött mintha a végtelenség sötétlene. Egész közről, egy arasz közről kellett figyelni, hogy emberi arcnak

lássá, hogy az ismert arcot lássa, hogy ne a minden borzalmak kusza, agyarkodó homály-tömegébe szédüljön bele.

Oly nyugodtan feküdt a test. A két karja mellé téve, egész hosszában kinyújtózva. Csodálva futott végig rajta a szeme s már nem emlékezett rá, hogy ő rendezte el. Mintha életének valami távoli, ősi idejében történt volna az, hogy ezeken a ruhákon babrált, már kiesett az emlékéből, csak csodálta, hogy oly nyugodtan fekszik. Tisztelte érte. Megérezte a fölényét, ennek az asszonynak a nagyságát. Megérezte azt a lenyűgöző távolságot, amely ezt az asszonyt annyira fölötte emelte, hogy ő egész ismeretségük alatt félve és szorongva nézett föl rá és jogosnak tartott minden komizságot, amivel a lelkén és a szívéen és a vágyain taposott ez az asszony, aki oly nyugodtan, oly mérhetetlen távolságokba meredve fekszik itt a gyaluforgácsokon. Kék szövetruhája jól kidomborodik a mellein, a karjain, a testén, a lábszárakra rásimul; ez a ruha valami kemény, szilárd testet takar, ez is olyan alázatosan igyekszik hozzá-simulni minden domborulatához, mint ő igyekezett alkalmazkodni, örökké és a végtelenségig alkalmazkodni ez asszony lelke idegen dudoraihoz.

Ujra az arc.

A szemek fölfelé néznek, föl a sötétbe, hova, mért néznek oly mozdulatlanul el.

Hirtelen remegni kezdett, a hideglelés rigette, a két szem előtt, egyik lecsuszott jobbra, másik felcsuszott a szemhéj alá. Irtóztató volt, ahogy rá kancsalított. Szembe nézett ezzel a szemmel, amelynek egyre homályosabb lett a hártája, de nem volt semmi ereje, hogy levegye róla a pillantását, csak nézte ezt a borzalmas szemet, amely nyitva maradt s egyedül ránézett. De hova? nem a szemébe, nem az arcába; valahova lejjebb. Odakapott félkézzel, hogy ne lásson a szívébe. A szívébe néz.

Kinosan mosolygott. Csak haldoklik. Ez már nem lát. Ez csak egy haldokló, aki nem érez és nem lát. Nem gondolkodik és nem lát, csak lóg a szeme. És az öklét ott tartotta a szívéen mégis. Mert ha látná ezt, a gondolatokat, ahogy csak hullának nézi, s nem becsüli meg és nem tiszteli, most először nem tiszteli. Durva volt és komisz. Olyan nyelve volt, mint a viperának, mart. Minden szava ölt. Nem igaz, komisz becsstelen hazugság, hogy a Mariska vele hált, az is, hogy a segédjegyzővel, pimasz, arcátlan rágalom, hogy gyermeke volt, hogy elhajtotta. Nem volt soha. Az egy érintetlen szüzlány. De ez egy undok varangyos volt, aki mindenkit tele köpött, ez egy szent volt, aki sohasem vétkezett, egy megközelíthetetlen lény, akit bűnös gondolat el nem ért soha, aki soha nem kacérkodott senkivel, akitől a legpimaszabb asztalos-legények úgy lehültek, ha csak rájuk nézett, hogyha hideg vízzel öntik le; csak a nyelve. Mert ő egy szent volt: mindenkiről minden rosszat feltett. Irtóztató rosszakat, ami nincs is. Róla föltette, hogy képes volna megölni...

Megdöbbent és meglátta a halottat; a tettét.

Nem, nem, soha nem lett volna képes megölni... és megvan.

Az asszony most igen rémes volt. A szája kinyílt. Le akart esni. Becsukódott s halkan hörgött. Ujra kinyílt, újra becsukódott, aztán sokáig nyitva maradt.

Most nem iszonyodott tőle. Olyan nyugodtan nézte. A kemény, bőrkemény fényes, olajbarna bőre meg volt puhulva s lágyan, mint a tészta málladt rá a csontokra.

Meghal. Kialszik, mint a mécses, ha a kanóc alól kiég az olaj. Ha eltörik a pohár és kifolyt az olaj. Akaratlan végigfutott a ruhán, a rést kereste, ahol eltört a pohár. Megtalálta. De csak egy kis szakítás, semmi vér, semmi folt. Ott van fent, a melle alatt a finom kék szöveten.

Persze, a vér az bent folyt el s rögtön látta, ahogy a vérpatak feketén elkanyarog be a gyalupadlón. Az egész sötétes, az egész műhely sötét mélyét befutja; fel akart szökni belőle rémülten, hogy bepiszkitja magát.

De az arcra nézett. Egy kis kattanást hallott. Az asszonynak leesett az álla, kiugrott a kapcsokból.

Meghalt.

Felállott és az ajtóhoz sietett. Levette a fehér kendőt, a szép fehér batiszt kendőt, amely az ajtó üvegén volt, a fehér vékony függönyt, amelynek az alsó széle ki volt slingelve s leterítette vele az asszony arcát.

Akkor felsóhajtott.

Körülnézett. A butordarabokat látta meg; a drága butort, amelyért napi husz koronát kell fizetni, ha idejére kész nem lesz. Na, most már meg lehet. Már nincsen baj az asszonnyal.

Összevonta a homlokát, amért ilyen profánul gondolt megint szegényre.

Szegény... Az egész veszekedés onnan indult köztük, hogy szebbnek találta ezt a butort, amit most készített, mint a sajátját. Megirigyelte... Szegény. Magának szeretete volna.

Megértett mindent. Ez; ez az átkozott butor volt az oka mindennek.

Iszonyu düh fogta el. És most sirt először. Könyek préselődtek a szemébe.

Jött, ment, puha lépteivel járt a műhelyben s ideges hosszú ujjával a puha haját turta.

Végre kitalálta.

Odalépett a halotthoz. Lehajolt hozzá. Leemelte az arcáról a lepelt.

Meghökkenve nézte.

A szája össze volt fogva. A szeme lehunyva. Kemény vonás, erőszakosság takarta az arcát. Lecsukta magát. Visszajött még egyszer és lezárta a testének lakását. Nem hagyta tárva-nyitva az ajtókat. Rendesen ment el... Elvitte a kulcsot.

Az asztalos reszketett a belső felgerjedéstől. Szót szeretett volna találni. Most nézz fel rám, a szivembe... Te sohasem láttál az én szivembe... Az elébb belenéztél... most nézz bele... már megint a te alázatos kutyád vagyok... már megtaláltam, mit csináljak...

De az asszony halott volt. Lecsukott, elment, hideg. Olyan távol, olyan idegen; olyan idegen, mint mindig. Mint egész életében e fölött a szegény, utána kuszó, mászó szegény kutya fölött a hold.

Az asztalos kihuzta magát.

Mindegy, mondta. Ha nem látod is, ha nem törődsz vele, én azért megteszem.

Elővette a zsebéből, a mellénye felső zsebéből a colstokját, nézte és számított és gyorsan deszkákat vett. Finom, gyalult deszkákat. Mért, plajbászolt, fűrészelt. Aztán a butornak állott; nézte, számította, vésett, fűrészelt, szétdarabolta. Nézte a nemes fa rajzait, nézte az intarziák bokrait, szabott, dolgozott; meggyújtotta az enyvesfazék alatt a spirituszt, s a meleg rézüst lassan pőfögött.

Az enyv szaga, a szesz aromája, a lámpa sárga fénye; olyan békés és jó volt most a műhely; az asszony is szegény olyan békésen várta el a munka folytatást...

Hirtelen kint zaj volt.

A konyha felől megnyílt az ajtó s belépett az öreg asszony, az öreg tanítóné. Az arca álmos volt és duzzadt, alig pislogott s az arcán nagy vörös folt volt; feltörte, ahogy aludt; ülve aludt s valami keményhez támasztotta.

Nagy arccal nézett be a serényen dolgozó asztalosra s a száját nyitva hagyta, ahogy egy félig már összeállított koporsót látott, amely be volt borítva a butorokról leszedett fornirral...

- Pszt! - sziszegett rá az asztalos, olyan komolyan és erélyesen, ahogy soha.

Az asszony öreg szeme rémülten futott körül a műhelyben.

Az asztalos a földre mutatott.

Ott feküdt a merev, hideg halott.

Az öreg asszony megtántorodott, az arca szétfeszlett, mint a széthroadt gesztve, lihegve, rettegve visszahúzódott... eltűnt a sötétben... egy perc múlva kint az udvaron irtóztató, velőthasító, állati ordítás...

Az asztalos ijedten rezzent össze. A feleségére nézett. Hogy azt ne bántsa a borzalom...

Akkor egyszerre mindent megértett. Hogy meghalt. Hogy ő ölte meg. Hogy gyilkosság...

Összeharapta a száját.

Kedvetlenül.

Most jön a botrány; a csendőrök; tömlöc...

És egyáltalán mire is ez a komédia. A halottnak már mindegy. Hiába csinálja már az intarziás koporsót, sose fogja bebizonyítani, hogy szerette... Sem életében, sem most...

Dühösen, türelmetlen mozdulatot tett és gyűlölködve nézett a makacs halottra. Egy véső volt a kezében s azzal egy szilaj döfést dobott előre. A levegőbe...

A lámpa ott volt előtte. Csaknem lelökte. De vigyázott... Szerencséire... gondolta féligvaló gondolattal hozzá.

Vége.

Szegény emberek.

- Elbeszélés. -

Két szegény ember forgatta a földet a kert felső szélén. Egymás mellett mentek az ásóval. Az öreg folyton diskurált s a fiatal annyira szórakozott volt, hogy szinte tehetetlenül állott meg, valahányszor az öreg megakasztotta a munkában, hiábavaló beszédével.

Ez a fiatal munkás kemény fekete ember volt, vásott barna ruha volt rajta, katonabakancs és rendkívül ócska katonasapka, amelyet csak azokon a lenyütt és félig csontvázvá vált katonákon látni, akik tiz, tizenöt, husz hónapos lövészárkok után vánszorognak olykor végig az utcán, apatikusan és gépiesen.

- Má montam a vénasszonynak, hogy dugja el a fokhajmát, - szólt az öreg, aki a feleségét mindig vénasszonynak emlegette s megint megállott, az ásó nyelére támaszkodva. - Aztat ilyenkor kő eldugnyi a földbe. Ősszel. Akkor lesz jó tavasszal.

- Nem fagy ki? - szólt tünődve a fiatal.

- Nem. Sohase. Nem árt annak egyátjáján semmit a fagy, ha a földbe van. Mer ha rágyün a föld, akkor be van takarral, akkor nem árthat neki a fagy... Pedig most az is drága, a fokhajma.

A fiatal ember, mintha ráléptek volna, összerándult.

- Minden drága, - mondta sötéten s az ásóját emelte.

- Minden nagyon drága, - bólintott az öreg. - Rettenetesen drága. Egy kiló kenyérnek az ára huszonhat krajcár: e még nem vón drága, de nem lehet kapni. A nagy világér sehun nem lehet kapni. Abba a mi falunkba meg a jóisten tudja micsoda jedző szorult, hogy minálunk sose kapni lisztet, cédulás lisztet. Más falukba mindenütt ellátyák az emberiséget, csak épen minálunk nem. De meg a minap avval jön a vénasszony, hogy a jedző még aszongya, hogy aszongya: aki pedig üt a szentekkel esszeházasítja, annak ű ellássa majd a baját.

Megcsóválta a fejét s kicsit nevetett.

- Peig mostani világba könnyen megy, hogy az ember a jedzőt a szentekkel esszeházasítja.

A fiatalember most keményen a szemébe nézett az öregnek s mintha nagy és erős dolgot jelentene ki, így szólt:

- Látja István bátyám, én csak három napja vagyok itthon, de ezt én nem érthetem. Rossz világ ez! Tuggya... Én huszonhat hónapig voltam a fronton, de mondhatom, nekem semmi rövidségem nem vót.

- Meghiszem.

- Nekem ételem, italom megvót. Hus annyi vót, marhahus, hogy mán nem is akartuk ennyi. Mán kifordult az ember szájából a hus.

- Hő, jó vón itt. Egy kiló marhahusnak az ára tizenkét korona. Aszongyák. Mer én bion nem vettem.

A fiatal ember kissé fátyolos szemmel soká nézte; szembe nézett vele.

- Mit evett fröstökre?

- Hát igen jó paprikát vettem én a multkor a szerbtől, Kovács Jánostul, merhogy ű most a szerb, mióta nincsen szerb... Tizenkét darabot adott tiz krajcárér. Még nem is drága, aszondom. Azt ettem vagy kettőt, kenyérrel.

A katonaember már nem figyelt, már a szeme megint messze kalandozott, magába merült. De az öreg folytatta.

- Ebédre meg, igen jó iborkát savanyított nekem a feleségem, hát ebédre meg aztat eszek a kenyérbe. Ha osztán vacsorára hazamegyek, főz a vénasszony. Bablevest vagy krumplilevest, ahogy gyün, máma ugyan káposztát. Mer az embernek megterem a kertjibe a krumpli is, meg a káposzta is, az idén bion nem sok termett, de az is jó, azt is meg kell köszönni a jóistennek.

- Lisztje van?

- Hát van két méter buzám. Tiszta. Muszály nekik őrlési engedélyt adni! Azt kaptam részibe. Meg a cédulás lisztet is kiszedi a vénasszony.

- Zsirja van?

- Avvan hálaistennek, jó órába legyen mondva. Avvan, hogy ne hazuggyak, van még vagy két liter.

- Csizmája van?

- Hát ammán nem igen van. Ezt a bakkancsot vettem. Ki győzné most hatvan pengőket adni egy pár csizmaér, még ennek is nagyon örülök, hogy erre a bakkancsra szert tehettem.

Az ember lassan elfordította a szemét az öregről.

- Huszonnyóc napom van, szabactság. Mi az itt, huszonnyóc nap! Most két nap Vargáéknál vótam, kaptam este négy pengőt. Vett a feleségem egy liter tejet 30 krajcárér, vett egy negyedkiló szalonnát két forint 50 krajcárér, két kenyeret, kicsi pékkenyér, egy forint tizér, maratt 10 krajcár... Mi az a huszonnyóc nap...

- Peig most mán rövidebb a nap, kisebb lesz a napszám, - szólt a vén.

- Nekem semmim sincs télire... Három gyerekem van... - mondta nehéz szóval, mintha a tüdejéből szakadna a szó.

- Gyerek!... bolondság - mondta az öreg. - Elég bolondság. Sok embert bizony a vére ver meg. Csinálják a gyereket, osztán a gyerek nem kérdezi, apám hun veszi kend. Az kiköveteli az élest. Eriggy lopni!... Kérj a szomszédoktul, ha nem ád, vágd agyon...

Az öreg, vén korhelyek tágas hangján utánozta a más szavát, de a fiatal szinte megdermedt, szinte jéggé vált, csak rámeredt az öregre s a szeme meghomályosodott, aztán lassan lehunyódott a szempillája, s szédülő fejjel esett rá az ásó nyelére. Talán el is bukik a hirtelen szédületben, ha meg nem kapaszkodik benne.

- Dógozzunk mán, - mondta morogva.

- A nem kiméli az embert, - fordult az öreg is az ásóra s kényelmesen kezdett hozzákészülni a munkájához. - A gyerek. Az bég, ha éhes... Avval is csak hasítja az ember szivit...

Az ásó belemélyedt a földbe. Öt-hat nyomot vetett fel, már megint nem birta szó nélkül.

- A nem jó, az a te ásód. Nem ilyen kötött földhő való ásó. Avval nehéz dógozni. Szaporátlan, mer igen hosszú ásó. Kurta ásó kell az ilyen nehéz földhő. Acélásó. Mint az enyém. Nem is tulhosszu, könnyen megy a földbe, van neki nyomintója is: mingyán szaporább a munka vele. A kapám is acélkapa. Micsoda. Evvel az acélkapával szétvágom az idevalósiak minden kapáját.

A fiatal ember odanézett az öreg ásójára s nagyot sóhajtott.

Azután a maga ásóját nézegette el. Gyenge ásó, csinján kell vele bánni, mer hajlik. Csupa kin vele dolgozni ebbe a szijjas földbe.

S most egész tisztán látta, hogy be fog menni a házba. Ott van a balsarokba a sifon. A sifonból vette ki a pénzt a gazdasszony. Azt a sifont egy szeggel ki lehet feszíteni s annyi pénz van benne, ezrek!...

- Hát sturmba vótál-é? - kérdezte az öreg.

Ráemelte a szemét, a szeme előtt fátyolos volt a világ, nem értette a szót.

- Sturmba. Ugyi sokszor.

Csak bólintott. Nem jött ki hang a torkán.

- Fene lakodalom lehet, - nevetett kicsit az öreg s megcsóválta a fejét. - Csak neki egymásnak a késekkel, oszt a torkára... Kit öltél meg először?... Embert...

A fiatal munkás lassan megmozdult. Ugy, elkésve értette meg a szavakat.

- Nem embert, - mondta fejét megcsóválva csendesen. - Lyányt... Fiatal lyánt először...

- Lyányt - mondta természetesen az öreg, mintha a világon a legegyszerűbb dologról volna szó.

- Mikor Sabácba vótunk, - mondta lassan, kicsit rekedt, szórakozott szóval a fiatal ember s a katonasapka alá felhuzta tűnődve a szemöldökét, gondolkozva, emlékezve. - Kilőttek egy házból, az ablakon... Hármat lőttek; az egyik golyó így mellettem pattant el a kövön, a másik golyó a szakácsnak ment bele a tarisznyájába, így, el is szakasztotta a combját, a harmadik meg a cugszfirenek ment be itt a balpofáján, de olyan bitang szerencséje vót, hogy két fogát kiütötte, avval elment. Akkor a kapitány Jurovics kiadta a parancsot, hogy egy fénrik, hat bakával mennyen be s aki a házba találkozik, mindenkit le kell vágni, a gyereket is.

Nyugodtan s komolyan beszélt, de a keze aludva babrált az ásó nyelén s folyton arra gondolt, hogy mire elindul: elkésik... Valaki hazajön s akkor *nem lehet megcsinálni*... Megállott, hogy abba hagyja a beszédét is, amit kezdett s azonnal induljon... De a lába nem akart mozdulni, a keze nem akarta elereszteni az ásó nyelét... s a nyelve újra kezdte, folytatta a beszédet.

- Akkor bementünk a házba. Olyan, kicsit emeletes vót a ház... Három az aljába levő szobákba ment, lenn is egy lakás vót, meg fenn is. Űk odale mit csináltak nem tudom, de mi ketten a fénrik urral bementünk az emeleten a házba. Ott vót egy rendes szoba, urasan, butorok, minden,... ott vót egy asztal, körül székek, az asztal megvót terítve, étel, ebéd vót, mer épen ugyvót, hogy dél vót... ott ültek...

- Ha.

- Igen. Ebédültek... De a fénrik ur olyan vót, mint a sárga halál, „zofort” aszongya... Azoknak villa vót a kezébe, meg kés, ettek... Az ablak be vót zárva,... nem ők lűttek... Azután megfogtuk a palláson, egy lyány vót ott, olyan szógállólyány, az puffogatott a pallásrul... Minek az. Egy bolond vászoncseléd azt tegye fel magába, hogy ű lövöldöz... mikor úgy jöttünk, doppelrájba, az uccán. Kellett neki háromszor lűni...

- Osztán tik?

- Mi? - kérdezte a fiatal ember, mintha álomból ébredne.

Az öreg rábámult.

- Osztán tik mindenkit levágtatok?

- Csak úgy, szuronyhegyivel... - morogta a katona.

- Osztán lány vót az első?...

- Mi?

- Aszontad, hogy az első lány vót...

De a katona, mintha megállott volna az esze, csak maga elé meredt s mintha valahova távolba figyelt volna.

- Nagylyány, vagy kislyány?...

- Várják csak, - szólott a fiatal ember hirtelen - hazalépek egykicsit, mert elfelejtettem az asszonynak megmondani, hogy hun a láda kócsa...

Gyorsan lenyomta az ásót a földbe.

- Most ütötte a tizet a toromba.

Ő maga is csak arról vette észre, hogy kimondta a hazugságot, hogy a távoli óraütésekre figyelt: így határozta ő ezt még az éjjel, hogy mikor kilencet üt, elindul, de előbb azt fogja mondani, hogy tiz óra. Akkor osztán, ha valaha faggatnák: lesz egy tanu, hogy ő tiz órakor még itt vót...

Az öreg megcsóválta a fejét s utána nézett, ahogy nagyokat lépve, szinte szökdelve ment a katona a kivörösödött bakkancsaiban, a gyűrött szürke sapkát a szemébe huzva.

- Mit beszél ez, - mondta magában félhangon, hogy már tiz óra.

Kivette a nikkelt óráját a zsebéből s jól megnézte.

Kilenc óra volt rajta, három perccel múlt el kilenc óra.

A katona kiment az utcára s rendes, lassu léptekkel ment előre a templom felé.

Ugy ment, ahogy előre elgondolta. Se nem lassan, se nem szaladva, de inkább gyorsan, mert munkaközben ment el egy kicsit. Hát sietni kellett... Figyelt, hogy nem látja-e ismerős, akinek köszönni kell, de mégis, mikor egy kerítésen kinézett egy nagybajuszu ember, úgy meredt rá, mintha váratlanul a hóhérját látta volna meg. A szíve, mintha nagy kalapács lett volna belől, ritka nagy kondulásokkal verte a mellét. Mint mikor félre verik a harangot.

A templom mellett magas orgonabokrok közt kellett bemennie a setét utra. A bokrok már meglehetősen üresek voltak, a levél sárgán hullott le a földre, balról fiatal diófák állottak az út szélén s nagy tágas felszántott kert, jobbról mély árok, szakadék, annak a fenekén a patak rendesen csuszott. Az árkon tul volt a ház.

Körülpillantott, nem látja-e senki.

Errefelé már senki sem lakik, senki sem jár. Lemászott az árokba. Kicsit még mosolygott is magában, azelőtt sose jutott volna eszébe, hogy ebbe az árokba leereszkedjen. Csunya akácok gödör, még a gyerekeknek se okos belemászni. De miket tanult ő katonasorban!... Hol járt, micsoda faluvégeken, hogy lopakodott ellenség után, vedettát lefűlelni, házakat megkerülni, falut felgyújtani, disznót, csirkét leverni, tehenet kihalászni, felét kivágni, a többijét otthagyni, szinte úgy érezte, mióta itthon van, most került először kedvére való helyre... Mi is ez az élet... Ez az igazi, dolgozni! Ésszel megkerülni az ellenséget s hátába támadni... Mi lenne a kevés magyar katonából, ha sokat törődne avval, hogy hány az ellenség, micsoda veszedelmekkel jár a játék. Közepibe!... Nincs most se törvény, se igazság: csak erő, meg ész. Aki bírja, marja. Ilyen parton ne tudna átmászni? Hát az olasz parton, a part ezer méter magas, osztán két kilométer szélességbe, félkilométer mélységbe nincs egy tenyérnyi föld, akit a

gránát meg ne mozdított volna, szétvetette a vas, kitépte a belét, elszórt mindent, követ, földet, vassal bevetette, mint itt buzával a szántást... osztán mikor megáll az ekrazitos eső, bele az átkozott, agyagos földbe, kidülledt szemmel bele, az agyag megmarkolja a lábát, lehuzza a testét, minden tenyéryi darabjára ágyu tátja a száját, gépfegyver köpködi a golyót, mint a fergeteg a csupasz síkságon, a puskagolyó pereg, mint nyáron a jégeső, s hogy tuskodtak ott, hogy mentek neki a halálmezőnek, az, oslaviai temetőnek...

Mig a gödör szélén, akár az éh farkas ott leselkedett pár pillanatig s zugó fejében a csaták zugása szikrázott végig: mégis mintha a lelke fenekén valami olyan gyávaság kushadna, amit sohasem érzett a harctereken.

Hiányzott a kommandó. Nem állott megette a káplár parancsal, se a Fänrich ur a suttogó rendelettel, senki se mondta: rajta kutya szorítsd... s hideg verejték volt a homlokán.

Ahogy végre észrevette magát, hogy már sok lesz a megdermedt ott heverésből s ki akart ugrani, egy fiatal akácfa vesszőbe akadt s amint mérgesen ki akarta magát szakítani, egy tövis kegyetlenül beleszuródott a csuklójába, az ingen keresztül.

- Azt a mérges istenit, - mormogta s kicibálta a tövist. A vér szivárgott utána. Bekapta a szájába a sebet s kimászott az árokból.

Valami vad düh nőtt benne, dühös ingerültség, a szeme égett.

- No megájj, - mormogta magában s nem tudta kire és mért fenekedik.

Nehéz nagy léptekkel, lesütött fővel ment a házig, az ároknál nem volt kerítés s a házig fűvön ment, csak néhány lépést. A ház sarkánál megállt s a szívébe nyilallott. A nótás száju, gögös, vasvillaszemű bakákra gondolt: ha látnák most, milyen patrujba jár...

Összerántotta a szemét: most a szegénység az ur, most a szegénység kommandiroz... Az arcához nyult kemény ujjával, mintha még egyszer bele akarna markolni az agyveleje gondolataiba... csakugyan kell-e, csakugyan muszály?

Meghallotta a saját hangját messziről: azt mondta a felesége adósságául „délíg megadom”.

Délíg megadom!... délíg megadom... - forrt benne, mint mikor jobbról-balról a gránát csapkod le s rettenetes tölcse réket szakgat a fekete volhiniai földbe. Így állott ott, akkora ropogás, durrogás, az örületes csattogás közepett, mikor az égre lőttek a földről a fekete sarak és a domb tetején a horvátok fojtogatták a szibériaiakat... Akkor a tisztek kihúzták a kardjukat, szájról s szájra járt: „Nem lehet tovább... forverc!”

Most is úgy rohant be előre szegezett fejjel a tűzbe.

Egy pillanat múlva áttörte a tüzes falat a baka, a magyar: mindig legjobb előre!... s bent állott a konyha sötétjében.

Csakugy zihált a melle... Csak a fegyvere volna itt vele.

Fújt a tüdejéből a forró gőz s a karja a vasvilla után nyult, ami az ajtó mellé volt odatámasztva.

Most mi lesz.

A konyha sötét volt és alacsony, szabad tüzhely, alatta fehérre meszelve a kemence... cserépfazekak... s vasvilla a kezében... Ezek a Vargáék is szegények voltak a háboru előtt, csak most, hogy eladták a tehenet, meg a bornyut... most vannak az ezrek...

- Mija? - kiáltott bentről egy gyerek lány.

A katonának kinyílt a szája s megállott a vére.

- Itthon vannak, - motyogta.

Sápadt lett a fekete arca s visszább torpadt.

Egy fiatal lány kinyitotta a szoba ajtaját s ijedt és bémész szemmel, tátott szájjal nézett.

Hosszu pillanatokig néztek szembe. Lassan megismerte, hogy ez nem a Vargáék gyereke, hanem Szabó Eszter, a Szabó András lánya...

- Itthon vannak? - kérdezte végre rekedten.

- Neem.

- Hát.

- Elmentek reggel.

- El?

- Egen, a vásárba. Hásze maga látta.

A katonának tágra nyílt a szeme. Ahá. Ez már támad. Ez már ellenség.

S erre mindjárt nyugodtabb lett s folytatta a szeme a villámlást, mintha most már joga volna felül kerekedni...

A lány mögött a Vargáék kislánya dugta ki a fejét. Ez is olyan gyerekesen ijedt szemmel meredt rá... Ugy nézett rá, épen úgy, mint az a lány... ott a háboru elején... a legelső gyerek... ott Sabácban...

Megmarkolta a vasvillát, a vére leszállott a szívére s várt. Várta a parancsot...

Meredten s fakón vadult rájuk, amitől a gyerekeknek elállott a szava. A fejében alig fordult meg gondolat, tudta, hogy meg kell lenni.

- Délig megadom!... mondta hangosan, azzal felemelte a vasvillát s keresztül szurta a kislányt.

A Varga gyereket, az ellenséget... Látta, ahogy belement a vasvilla a torkába s vér szökött ki. Ezen már megkönnyebbült. Hogy ismerte már ezt a vért!... Hány embert szurt már agyon... Mindenkinek így szökik a vére...

Kirántotta a vasat s a gyerek, mint egy kis tömlő bukott el a sötétes szobába.

A nagyobbik hangtalanul, eltátott szájjal, mint a remegő vad, meredt rá a katonának minden mozdulatára.

Ez intett, hogy be.

A lány hátrafelé bement, de szemét egy pillanatra se vette le az emberről.

Ez utána ment, kemény, egyenes, katonaléptekkel.

A nagy szekrényre nézett, amiben az ezresek vannak.

- Hol a kócs? - mondta.

A fiatal lány minden tagja folyton rázódozott, mint valami gépszerű reszketéssel.

- Hol van a kócs? - kiáltotta újra a katona.

- Nem tudom, - nyöszörgött a lány s a foga zörgött.

- Ha meg nem mondod, téged is agyonszurlak.

- Bent van a másik szobában a sifonban.

A katona intett neki s előrement. Gyorsan kihuzta a sifon alsó fiókját s kétségbeesve kotorászott benne.

- Hamar!

A lányka iszonyatos rémülettel nézett fel rá ott guggolásából.

- Elvitte a néni magával.

A katona megvetően rántotta meg a szája s a vasvillával a hasába szurt. De a villa hegye nem ment át a ruhán, ezért újra fogta a villát, felemelte s teljes erővel belevágta.

Még most sem halt meg a gyerek, mert közben oldalt fordult s most karja a villa két szára közé került.

A katona körülnézett s meglátta az asztalon a nagy kenyérszelő kést. Visszament érte a nagy szobába, aztán be ismét s kétszer a nyakába szurt, aztán egy erős harmadik vágással az egész torkát ketté metszette, úgyhogy a feje szinte leesett.

- A fene egyen meg benneteket, - egyenesedett fel.

A keze csupa vér volt, lecsapta róla a földre és látta, hogy a vér végigfreckelt az ágyon s a szekrényen, ezen újra elmosolyodott. Nagyot fognak nézni, ha hazajönnek.

Ebben a pillanatban a bölcsőben felsírt a kisbaba.

A katona odanézett s látta, hogy a picinek kiesett a szájából a cucli, azért sir.

- No, ne haragudj. Kis zsvány, - mondta neki, - csak a kezemet hadd töröljem meg.

De a kicsi éktelenül kezdett sivalkodni. Erre ő szinte ijedtséggel futott hozzá, fogta a cuclit s a szájába nyomta. A gyerek mohón kapta be s elhallgatott.

- Véres lett egy kicsit, - mondta a katona s csendesen mosolygott. - Nem baj, sose tudod mitől hizol... - szólott szeliden. - Hát mikor én három hónapig olaszt ettem...

Fanyarul elhuzta a száját, ahogy eszébe jutott a borzalmas kilenc nap, mikor a doberdói hegyeken az elesett bajtársaikat rakták maguk elé fedezéknek s mikor elfogyott minden a kenyértarisznyából, egy frissen elesett olasznak a vérért szivta ki, mint a hörcsög a csirkéét.

Most megtörölte újra a kezét s oda-odanézett a kicsinek cuppogó arcocskájára...

- A zsvány, a betyár kölyök... - mondogatta magában.

Aztán a késsel hozzáfogott kifeszíteni a szekrényt. Nem ment, a vasvillát vette elő, de azt előbb ki kellett cibálni a testből s a vér csorgott róla. Most már aztán türelmetlenül feszítette a szekrény sarka alá s az egészet kiemelte.

Megfogta, hogy le ne zuhanjon s lármát ne csináljon.

Mindjárt meglátta a barna kis vászonzsákot, amelyből tegnap kivették a bőrtárcát, a sok pénzzel.

Körömmel bontotta ki a spárgát, amivel be volt kötve; nyugodtan és rendesen.

Aztán a markába öntötte, ami benne volt. A nagy bőrtárca nem volt benne.

- Azt elvitték a vásárra, - mondta magában s mérges lett saját magára. Egész éccaka ezen gondolkodott, aludni se tudott, kétszer is felkelt s a felesége kérdésére, hogy mi baja, azt mondta, hogy „hallom az ágyuzást”... mert csakugyan hallotta... S hiába gondolt végig mindent, mégse tudott mindent kigondolni... Erre se számított, hogy a gyerekeket itthon hagyják s a szomszédból híjnak hozzá egy pesztonkát... úgy gondolta, inkább őket adják oda

valakihez... Arra se gondolt, hogy az ajtó nyitva lesz-e vagy se... meg erre se, hogy a bugyellárist elviszik.

- Egész meg van má rothadva az eszem, - mondta, - a kefe vigye el...

Örült, hogy mégis valami pénz van a kis szütyőben. Az asztalra öntötte s megszámolta. Papír és ezüst pénz volt, összesen száznegyvenöt forint, meg valami krajcárok.

- Nem sok, - mondta s két tizest a lajbija zsebébe dugott. - Most má nem adhatja meg az egész adósságot, mert akkor megint nem marad egyébre. Meg hadd is várjon az a vén gazember... Háboruban adósságot kérni.

Az ezüsből kivett egy forintot, akkor bekötötte az egész pénzt egy zsebkendőbe, ami az asztalon volt. Mielőtt bekötötte volna, kivett még egy koronát, mer itt nagy a drágaság, biztosan több kell most a r r a is.

A zsebkendő kis csomagját összetekerte, ahogy a dohányzacskót szokták s a kabátja külső zsebébe tette.

Ezzel be volt fejezve a dolga s most megállott némán és újra mély szórakozottsággal nézett maga elé.

Az ajtó előtt ott feküdt a kicsi lány teste, úgy hevert ott, mint egy kis kutya, a küszöb előtt, ő csak nézte, nézte s bólogatott.

- Ilyen kutya világ ez a mai, - mondta, aztán nagyot sóhajtott. - Hát mikor a cigányszigeten bementünk... a fárul úgy ráztuk a komitácsit, mint a rothadt szilvát... Rottmann hadnagynak a nyakát keresztül lőtték, a kezét rászorította a sebre s az ujjá közt csakugy hugyozott a vér, meg a száján... csak úgy ropogott a koponya, így hajigáltuk a levágott kezeket, meg a koponyákat, egymásra feküdtek a szerbek, meg a magyarok, osztán egymás torkát keresztül harapták...

A bölcsőbe megmozdult a piciny... erre föleszmélt, maga sem tudta miféle álomból... Most, hogy már el volt végezve, zsebében volt a pénz, már nem izgatta semmi.

Szétnézett, nincs-e valami tenni való... Egy pillanatra arra gondolt, hogy a kis testeket felrakja az ágyra... Ne feküdjenek ott szegények... de hirtelen összeborzongott s úgy érezte, a világért sem tudna hozzájuk nyulni...

Gyorsan elindult, elkerülte a küszöbnél a piciny hullát, nem lépte keresztül, eszébe villant a babona: ha keresztül lépik a gyereket, nem nő meg... Kint a pítvarban odatámasztotta a vasvillát, ahonnan elvette, aztán kilépett a szabadba.

Fel akart sóhajtani, hogy végre az ég alatt van s amint a száját kinyitotta, hogy teleszítja magát friss levegővel, egyszerre bezárta s kedvetlenül fojtotta magába a mozgást... Ki, csak innen, még meglátják... Mintha fonákul volna valami... Máskor ilyen gyilkolás után büszkeségtől pattant szét a melle, most pedig...

Gyorsan elkushadt a ház mögé s mélyen lehajtott felső testtel vetette be magát a sűrűbe. Az árkon oly gyorsan átjutott, hogy észre sem vette, aztán a setétuton visszament a templom felé.

Ahogy a kerítés mellett elment, valaki rákiáltott.

- Hé. Öcsém.

Fakó arccal nézett oda az ismerős hangra. Akkor ráeszmélt, hogy István bácsi az ásásból kiált.

- No. Gyere ásni má. Má kerestek.

- Má nem megyek délig. Megyek, veszek egy ásót. Mert avval nem lehet ásni.

- Hun veszel?

- Átmegyek a vásárba... István bácsi... hány óra is vót, mig dógoztam... Tiz ugy-e.

Az öreg nevetett.

A katona nem merte firtatni a kérdést:

- Hallottam, mikor ütött...

Avval tovább ment, de valahogy az a gyanu vett erőt rajta, hogy az öregnek órája van. Mintha az után nyult volna a zsebébe, de visszanézni nem mert többet.

A falu másik részébe ment, a sárközbe, ott bement ahhoz az urhoz, akinek a felesége adós volt ötven forinttal.

- Meghoztam amit tudtam, tekintetes ur, - mondta a szikár kis öregnek.

- Jól van.

- Nem tudok többet adni, csak husz pengőt.

- Jól van.

Az öreg elvette a pénzt.

- Hun szerzett maga reggel óta. Magának még reggel nem vót pénze. Most meg mán van.

A katona sötéten nézett az öreg kopott urra, aki cinikusan járt s kegyetlen szókkal leplezte, hogy mégis csak sajnálja a szegény embereket.

- Maguk barátom azt hiszik, hogy elég kölcsön kikunyorálni a pénzt, azután majd megadja a nagyharang. Ismerem én jól az ilyenféle urakat. Meg kell egy kicsit szorongatni a gégejükét, akkor eszükbe jut, hogy kötelesség is van a világon. - S nagyot nevetett kurta, döcögős hangján. - Mint a huszár a kozáknak... - fecsegett tovább s egy háborus anekdóta jutott eszébe.

- Magával nem történt valami ilyen história?

A katona már el akart menni, de nem akarta megsérteni az urat azzal, hogy végig sem hallgatja a beszédét.

- A kórágyon feküdt két sebesült baka tudja, az egyik a szerb csatatérről került oda, a másik az északiról... Na... Azt kérdezi az amék a szerb csatatéren sebesült meg: Mongyad csak cimbora, csakugyan olyan borzasztók azok a kozákok! Igaz, hogy torzonborz nagy szakálluk van? a fejükön olyan nagy medvebőr kucsma s rettentő huj-huj kiáltással törnek előre?

A katona úgy állott a mozgékony kis ember előtt, mint egy iskolás gyerek, nehezen lélekzett s csüggedt, szomorú arcán borzasztó unalom volt, mig az öreg ur ugrálását nézte s oktató, leckéztető hangját hallgatta. De az öreg, akinek a keze nagyon mocskos volt, mert épen műtrágyaoldatot csinált s a munkát hagyta abba a katona kedvéért, fás hangján tovább mondta az adomát.

- Hát, aszongya az, aki az északi harctérről jött: hát tudod testvér, így mondja: amikor először gyütt ránk (s hangsúlyozta népiesen, hogy g y ü t t), vagy ezer darab muszka, hát e' kicsit szorongtunk, de azután e l t a l á l t u k a f o r t é l y u k a t... Na... Hogy-hogy? kérdi a másik sebesült, a szerb harctérről való, mert az még nem látott muszkát, hát örült, hogy na most meg fogja tudni a fortélyukat!... Hát tudod, azt mondja az orosz földön jártas-köttes katona, már mint az ilyen okos emberek szokták elárulni a tudományukat: azt mondja, hogy: hát tudod, mikor gyün a kozák, akkor az nagyot ordít! De mikor az ember beleszúrja a hasába a bajonétot, hogy az hátulról gyün ki - akkor a kozák e l c s e n d e s e d i k!

Nagyot kacagott hozzá. Ahogy egészséges emberek, akik sose voltak a harctérnek felé sem, nagyot tudnak nevetni azoknak a harctéri adomáknak, amelyektől, ha komolyan veszi az ember, egy kicsit a hátába áll a hideglelés. Hja, de hát ezek a mai idők! teszi hozzá.

- Azér mondom barátom, hogy: ez a magyar ember!... Ilyen huncut kutya vér van a magyar emberbe a háboruba. Másféle ember, francia vagy angol megijedne, osztán sokat beszélne, hogy, hü, az borzasztó, milyen a kozák! nagy süvege van, meg borzasztóan ordít, mikor támad... Így mondaná el egy tót, vagy egy olá, vagy sváb... A magyar?... A magyar meg azt mondja rá: kitanultuk a f o r t é l y u k a t!... Mikor az ember úgy beleszurja a hasába a bajonétot, hogy az hátulról gyün ki: akkor a kozák elcsendesedik, hahahaha... Azt meghiszem az ebatta, akkor elcsendesedik... No jól van kedves barátom, csak azt az egyet tanulja meg, hogy adós sose legyen... Soha adósságot! Soha... Minden bűnnek az a melegágya: az adósság... Inkább koplalni, nélkülözni, dolgozni! csak adósság ne legyen...

- Hát Sóvágó ur, ha én itthon lettem vóna, akkor nem is gyült vóna az az adósság...

- Jójó, jó van na, jójó... csak azért mondom, - motyogta kicsit megsértődve az öreg ur, hogy nem tekintetes urnak szólitotta s megveregette a vállát a nagy fekete embernek, aztán mit sem törődve vele, sietve neki látott a munkájának.

A katona kiment az udvarról azzal az érzéssel, hogy a pénzével együtt annyi ennek az urnak, mint egy légy. Mi köze hozzá, mit törődik az ővele, érdemes volt azért... hogy ennek visszaadjon husz forintot...

Csámpásan, kedvetlenül ballagott most hazafelé.

S hát igazán olyan nagy valami az az adósság?... Ennek annyi a pénze, hogy ez soha mig él, nem fogja elkölteni azt a husz forintot... akkor mire neki... akkor mér követeli annyira? hogy még a husából is kész volna kívágni... mikor ő maga is tudja, hogy az asszonynak kellett mig ő oda volt huszonhat hónapig... Hogy éljen meg három gyerekkel?... mig ő oda harcol... meg kórházakba fekszik, meg újra oda harcol...

A katonasapkáját a fejébe huzza s busaszemmel, véreres szemmel néz körül. Minek éljen az ember, ha csak arra él... Huszonhat hónapig odaki lenni, olyan időkbe, hogy se foglyot, se sebesültet: csak halottakat csinálni... Ez a haszna, ez a vége...

Benyitott a kis kapun a kis udvarra. Egy kicsi házba lakott a felesége a három gyerekkel. A gyerekek az udvaron játszottak a kis kocsival, kert nem volt a házhoz; csak olyan kis zsellérház volt az; putriféle.

- Hát te minek jöttél haza? - kérdezte csodálkozva az asszony.

Az ember megállott s csöndesen nézett rá...

- Ne beszélj sokat, hanem gyere.

- Hova?

- Majd megtudod, - s elfordította a fejét, úgy mondta, - a vásárba...

- Vásárba?

- Oda.

Nem szólt többet; az asszony gondolkozva nézte, ahogy bement a házba.

- Mit akarsz venni? - kérdezte s utána ment.

- Ásót akarok venni, mert avval nem lehet ásni... Nem való az az ásó ilyen kemény földbe, - mormogta, - homokra való ásónak megjárja, de ilyen földbe nem...

Az asszony nem szólt, gondolta valahol kért vagy egy forintot ásóra. Restelte is magát, mert eladta az ura jó ásóját husz krajcárér.

A legnagyobb gyerek beszaladt s apja térde közé futott.

- Édes apám.

- No fiam, - s megtörölte az ujjával a gyerek orrát.

De a kis fiunak kerekre nyílt a szeme.

- Mi van a kezén? - kérdezte.

- Mi?

- Piros.

- Piros?

- Megvágta? - szólt a gyerek.

Az asszony odanézett.

- Nem én vágtam meg fiam, hanem te. Te vágtad meg a kezed, nem én.

- Én? - s a gyerek csodálkozva nézegette a saját kezét.

Az apja nem hagyta, hogy soká nézze, a nagy erős markába fogta a gyerek kicsi fekete kezét.

- Várjál bekötöm.

A gyerek zsebébe volt egy kendő, azt kihuzta s gondosan bekötötte vele a gyerek kezét.

Ez csodálkozva nézte, mit csinál az apja, de nem szólt ellene, mint gyerek, nem szokta az apja tettét bírálni: elfogadta, hogy annak úgy kell lenni.

Egy perc múlva már ott hagyta az apját s újra kiszaladt.

Az ember sokáig csöndesen ült, nézte, hogy a felesége szó nélkül, mintha nem értene, de csöndesen, engedelmesen készülődik. Persze a vásárra, jutott eszébe.

Ott ült a rozoga asztalnál, a kezét ott fektette maga előtt.

Szeliden nézte a feleségét, ahogy csöndesen mozgott a szobában; szomoruan nézte.

- Reggel, mikor mentem a munkába, az uton találkoztam a vén Sívágóval.

Az asszony még lejjebb hajtotta a fejét.

- Kérte a pénzt? - mondta gyorsan.

- Kérte.

- Mit mondtál?

- Hogy délig megadom.

Az asszony ijedten nézett fel.

- Délig?

- Délig.

- Mingyán dél...

- Mán megadtam.

A szók lassan pattogtak el, közben csönd volt és valami rettentő feszültség.

- Megadtad! - mondta az asszony elfulladva.

- Meg, - szólt lehajtva a fejét az ember. Nagy bánat volt a szívében és nagy szomorúság, de alig állotta, hogy ne mosolyogjon, ha a felesége arcát nézte. Most mit fog szólani, ha az egészet megtudja!... Csak úgy tett, mintha szomorú volna és megtörött...

- Nem az egészet, - mondta később s az asszony lassan kötözte a szoknyája madzagát. - Csak husz forintot.

- Husz forintot, - ismételte az asszony.

- Huszat.

- Hol vetted?

- Hát... Vargáéktul.

Az asszony gondolkodva nézett rá.

- Vargáék, - mondta csodálkozva, sőt titkos ijedtséggel. - Azok elmentek a vásárra.

Az ember intett s nem nézett rá. Nem mert ránézni. Nem érzett semmi ijedtséget és sajnálkozást, sem meghiúsítást. Szerette a feleségét, de mulatott rajta, de semmibe se vette, mert csak asszony... Szerette a feleségét, érette tette, s most félt, hogy el ne mosolyodjon: mint a temetésen, a koporsó mellett: mert nem illendő nevetni a nehéz komoly dolgon...

- Akkor hogy adtak neked pénzt.

Az ember nem szólt, kissé elmeredve nézett, aztán felemelte a fejét.

- Hallod: kiraboltam őket.

Az asszony nem szólt; úgy maradt, ahogy volt s fekete szemeit ráfüggesztette az urára. Csak nézte, nézte s nem szólt.

- Mikor tegnap ott voltam a napszámér... előttem vették ki a pénzt a siffonból... mán akkor gondoltam... az éccaka is azt gondoltam...

Az asszony szeme fölvilágított: megértette mi baja volt az urának az éccaka, hogy nem tudott aludni, pedig máskor úgy alszik, hogy szinte szégyen... ha a gyerek felébred, észre se veszi...

- De azért nem gondoltam, hogy meg kell csinálni... csak hogy lehetne... Reggel osztán, hogy az öreg Sóvágó olyan sokat beszélt, hogy adósság így úgy... akkor mán tudtam, hogy meglesz...

Az asszony sóhajtott, nehezett, kinosat.

- Hanem otthun hagyták a gyerekeket... Meg a Szabó András lányát velük, hogy játszon velük...

Az asszony csak nézett, nézett s a szája lassan kinyílt.

Az ember lassan, minden szót ritkán bakkantva ki, mondta:

- Azokat muszály vót... megölni.

Az asszony még mindig nem szólt, csak állott.

- Te erről senkinek se szólj; a szegénység vitt rá - szólt az ember a példabeszéd bibliai egyszerűségével.

Avval felállott.

- Hozzál vizet, - mondta kevés tűnődés után, - véres vagyok.

Az asszony szótalán, sokára megfordult, kiment.

Akkor ő levetette a kabátot, az ingujja csupa vér volt. Levetkőzött, az inget is levetette.

- Mosd ki, - mondta az asszonynak, mikor az bejött.

Az asszony fogta az inget s a ládából másikat vett elő, de az inget egy pillanatra sem tette le.

Mikor az ura jól megmosdott, törülközőt adott a kezébe, aztán az inget, a tisztát.

Kivitte a vizet s másikat készített. A tálat a konyhába tette le, addig folyton a hóna alá volt szorítva az ing, úgy volt kinn az udvaron is.

Aztán hozzáfogott s mosta az inget.

Mikor az ember a csizmáját kipucolta, megmosdott, felöltözött, egészen jól érezte magát.

A fésűt a hajába vájta s a tükörbe nézegette magát.

- Jó lett vóna egy-egy sturm után ilyen mosakodás. Meg a tiszta ing, - mondta magában, - de akkor abba a fertelmes vérbe kellett lenni egész hétig is, míg megszáradt az emberen, pedig de bűdös...

Hangosan is szerette volna elmondani, de érezte, hogy a felesége rettenetesen meg van zavarodva s szégyelte azt mutatni, hogy ő nem érzi a bajt...

Az ajtóba állott s elnézte, az asszony milyen buzgón mossa a véres inget, különösen az ujját. Még ki is önti a vizet kétszer is, nagyon jól kimossa.

- Meg lesz mán? - szólott, - mer én délután még dógozni megyek.

Az asszony megnézte a világoson az inget, nem látott rajta semmit, kiterítette a kis kamarában.

A gyerekei után kiáltott.

- Jóska, gyertek csak.

A kis fiu kicsi kocsiban huzta a legkisebbet s ragyogott az arca. Most mindig kinn vannak, pedig már csipős az idő, mert nagyon büszkék a kis szekérre, amit apjuk csinált, az első éjszaka, mikor hazajött.

- Vigyázz, baj ne legyen, - szólt az anya. - Vigyázz, mert agyonverlek. Megyek a vásárba.

- Mit hoz?

Az apa elmosolyodott:

- Mizeskalácsot, - mondta. - Csak vigyázz, baja ne legyen a kicsinek!

Az asszony hirtelen felnézett rá. Az ember megértette a gondolatát.

- Másnál is van olyan picit, - mondta kerülő szóval, - kis gyámoltalan pondró...

Az asszony kicsit megnyugodott, látta, hogy azt nem bántotta.

Mikor vasárnapiasan kimentek az udvarról, egymás után, elől az ember, utána az asszony, aki még messziről is visszakiabált a kis gyerekeire, úgy haladtak előre, mint boldog falusiak, akik örülnek, ha kimozdulhatnak egyszer-egyszer az unalomig megszokott hétköznapi életből. De az arcuk komolyabb volt, mint az élet rendes parasztkomolysága: a mely a legkomolyabb kifejezést edzi be a vonásokba: a testi kimerültség nyugalmát.

Az arcukon valami nehéz komorság borongott. A férfi kicsit bólogatva, maga elé sötétedve haladt előre s észre sem vette, hogy a felesége lassan sirásra pityeredt arccal szaporázza a lépést utána.

Kimentek a faluból, végig a nagy utcán, kiértek a szántóföldek közé. Az ut sáros volt, de nem volt mély a sár. A novemberi természetesen ott borongott az állandó őszi köd, a lekopasztott fák üresen s óbégatva állottak.

Mikor felértek a töltésre, amelyen végig kellett menni, hogy rövidítsék a kanyargó országutat, az ember egyszer megállott.

- Nézd csak, nézd csak.

Az asszony ijedve nézett fel; semmit se látott.

- Így van szembe velünk a muszi frontja, - szólt az ember.

Kinyújtotta a karját s végigmutatott a folyó tulsó partján.

- Ott a falu, csakugy, mint itt... Templom van a közepin... csak ott jobban látszik a domb odaát... Te, mán én nem is értem, hogy maradhat a víz partja drót nélkül... Hindernisz... milyen jól lehetne itt grábnit csinálni a jó kemény földbe...

Az asszony a kereken kötött kendője alól csodálkozva nézett az urára. Mióta itthon van, még ilyen beszédesnek nem látta.

- Szép az, - mondta az ember csillogó arccal, - ahogy ez a tötés megy, ugy van a stellung, csak nem áll ki a földből, hanem lefelé van ásva: árok... Csak ép annyi áll ki, az ember feje amennyi, hogy el lehessen látni a földéken. Vigyázz...

Azzal rémülten leugrott a töltésről a belső oldalra. Olyan gyorsan és egyszerre, hogy a felesége azt hitte, fővel bukott lefelé.

- Gyere le onnan, - kiáltott rá az ura, - gyere le rögtön, az isten beléd... mer levágalak...

Az asszony belesápadt, ugy megrémült az ura villogó szemétől. Gyáván és ijedten lekuporodott, lesuttant a töltésről. A ruhája csupa sár lett.

A katona hirtelen nagyot nevetett rajta, ahogy látta az asszony keserves csuszását, le is ülepedett szegény a sárba.

- Látod, ilyenek vagyunk odaki a *felden*, mindig sárosak, mint az ürgék... Phü, mikor esők járnak, osztán vederrel kell kihányni az árokból a vizet. Egész nap, egész éccaka furt dógozik az ember. Mer van ugyan, van a viznek oly kutféle ásva, vizesgödör, de nem mindenütt elég a... Sokat megmerül a bakancs, még a tiszturak is mig végig megy a major ur a süccgrábnin, csizmaszárig gázol a latyakban...

- Minek hijtál ide a sárba, - mondta az asszony gyáva mormogással. Nem mert most ugy, mint valaha, kipattanni az urára: nem volt vele tisztában, hogy józan-e.

A katona nevetett.

- Legalább megtanulod, hogy milyen a katonasors. Különben egy percig hallottam is ágyuszót... Meg ugy láttam, mintha odaát muszi mozogna... Tudja isten; csak ugy láttam...

Átnézett a töltésen a tulsó partra.

- Mán ugy megszokja az ember az ilyet... Mer szigorujan ki van hagyva a kommandó, hogy nem szabad fenn járni a föld színén, mert leszedik az embert! De ha megyünk a vizér, mer négyezeröttszáz lépésre kell vizér menni, sose megy az ember a lóvgrábniba, hanem fenn. Nem bolond a muszka, hogy egy emberre ágyuval lőjjön... Meg számár is, nem tudja el-

találni... Hanem azért néha így rájön az emberre, hogy: hü a mérges istenit, most!... akkor osztán leugrik az árokba ész nélkül... Pedig hát mindegy... eccer ugyanis meg kell halni...

Az arca szomorú volt, sóhajtott is egyet, a kemény fekete szeme olyan szomorúan nézett. Az asszony most megérezte a hangján, hogy megbánta... hogy fél... Fél már szegény...

- Látod te, - mondta a katona és sokáig nézte a vizpartot... - Ha itt vóna most a hátunk mellett a sveerehabic, akkor eccer csak hallanád, hogy: bumm!... azután megindulna fenn a gránát... sziiiiij... hasitana a levegőbe. Számolnál, de hiába nézel utána az égbe, ott nem látni semmit, hogy merre megy, csak a hangja sivit, mint a vasdaru... ssiiijju... akkor le: ropp!... s ott a falu megett fel egy nagy füstfelleg, nagy kétaraszos, ott az ég alatt, nagy fekete füst, felveti a földet, fát, sarat, követ, mindent amit tanál... Akkor a bóbakter beleszól a telefonba, hogy kétszázzal rövidebbet... Barátom: az az igazi világ... No mennyünk fel innen, mer átázik a cipőd.

Megfogta az asszony kezét és felsegítette olyan gyöngéden és figyelmesen, mint egy kis gyereket.

Tovább indultak, de az asszony visszalesett arra a helyre, ahol voltak, ott maradt a nyomuk a sáros dombparton, a cipőjéről nagy vastag sarat rázott le.

- Teremtő isten, ez az ember nem tiszta...

Lehajtotta a fejét és a szemében lassan könnyek gyűltek... Siratta a régi urát...

Sokáig mentek, ballagtak a vizparton, a töltés peremén.

- Hallod! - fogta meg hirtelen az asszony karját az ember.

Ez rettenve nézett rá, már megint?

De az ember szeliden nézett reá:

- Hallod!... - szólt s csak a hangjában volt valami kimondhatatlan gyöngédség, amit szóba kiadni nem tudott, mert az ilyen szegény emberek nem tudják szóval becézni egymást. - Hallod!... milyen ez a világ... Ugy van köztünk a víz, mint itt... Ilyenformán is... De akik ezen a partján vannak, azok mind egytestvérek, egymást segítik, kedvelik, egykézre kell dőgozzanak... aki meg a másik parton van: azt mind le kell lüni...

Soká nézett mély sugárzással az asszony szemébe...

- Folyik a víz, folyik csendesen, úgy folyik, mint az embernek a napjai folynak, mindig folynak mégse mulnak el... De aki a másik parton van, azt mind le kell lüni... geveerrel, masin-geveerrel, ágyúval, sverével, handgranáttal, mindennel, azt mind le kell lüni... érted ezt te...

Az asszony félve meredt az ura szemébe, nem értette, nem is figyelt a szavaira, mert folyton attól reszketett, hogy ha rájön az örülés, torkon fogja s bedobja a vízbe... Pedig nem félt tőle. Ha megtette volna se félt volna szegénytől. Hiszen ismerte. Tudta ő, hogy ki volt... ez az ember... azelőtt... s ha most nem is az, aki vót, azért ő nem félt tőle... nem, ő úgy odaadta magát neki, a drága emberének: hát istenem, ha úgy rendelte az Isten, fogja torkon, ölje meg: dobja a vízbe... szegény, miket kellett neki abba a háborúba szenvedni, hogy odáig jutott...

S a szája sirósan elbiggyedt, a szeme nedvesen elfátyolosodott s úgy odaemelte az arcát, a nyakát a drágája elé, úgy kínálta magát: ugyse lehet ezt tovább folytatni, soká nem lehet ezt vinni... nem lesz jó vége...

A katona szeme nem látta azt, ami előtte van, csak a saját gondolatát látta...

- Pedig hallod, - mondta eltűnődve, - én azt mondtam neked: nem a muszka van a másik parton... hanem a másik parton vannak a gazdagok... Mink vagyunk itt, tudod, ezen az ódalon, a szegény emberek... mind itt vagyunk, akiknek bűdös putrija van... rongyos ruhája, nincsen

ennivaló kenyere... csak sok gyereke, pedig az a gyerek, nem mondja, hogy hun veszed; azt mongya ereggy lopni... csak sir: avval is fájdittya a szülei szívét...

Az asszony nézte, elcsorduló fájdalommal nézte a szegény vergődő emberének a szemét.

- Minek mondd ezt, - kérdezte lecsorduló könnyel.

A katona előrehajlott.

- A másik parton van a tiszti menázs... ott vannak a szép nagy házak, terített asztalok, meg a nagy hambárok, sok buza benne, sok bab, kolbász, ódalas, sonka... Oda süt még a nap is, még a madarak is oda járnak, mert ott jó danolni... ott vannak a jó emberek, amékek senkit se bántanak, meg krajcárt adnak a kódnak...

Minttha megszűnt volna gondolkozni. Az asszony nem mert moccanni, szólani, csak nézte a szegény meggyűrt arcot, csak nézte s egyre jobban elcsiporodott a szíve csipegő sirásra.

A katona felemelte a kezét lassan a sipkájához s azt egy parányit lejjebb igazította a szemére.

- Azér most ott is megtanulták egy kicsit, hogy kell sirni...

Átalintett a másik partra s belekacsintott a felesége szemébe, hamisan, maliciával:

- A gránát nem nézte... sok urfi elpotyogott... el ám... 3-án este masiroztunk el Koltovból, reggel három óratájban értünk egy erdőbe, Lukovicéből mentünk, osztán Zizimbe állottunk meg az erdőbe. Aszonták, ott a svarmlénia. Fenét vót. Semmi se vót. Kezdtünk celteket csinálni. Egyszer csak három gránát lecsap. Semmi puskalövés, semmi csak jön a gránát. Szalad egy baka, hogy mi az. Hát tegnap elszórták itt a mieinket. Rögtön sturmolni: hát ötkor mentünk sturmolni, már nyóc óraker meghalt egy kadett, megsebesült a hadhagy Sándorfi, a hadnagy Órás, a dinsztfürende őrmester; nem is maradt több tiszt, csak a kompanikomendáns. Na... mind, mind vége lett az uraknak... én meg itt vagyok...

Kicsit bólintva, magába merülten cuppantott.

- Ott mindegy... honnan gyűtt... a tulsó partrul, vagy az errülső partrul... ha mán ott van, a gránát nem igen válogattya... hirtelen, mély fájdalommal kiáltott: - de hogy itten még azután se mindegy... azt a kutya mindenségit ennek a világnak: hát itten még most se mindegy? Hát mi az istennyila ez, hogy haza kell nekem huszonhat hónap után gyűnni, osztán itt van az én három gyermekem, meg itt van az én egy feleségem, osztán semmitek sincs téllére... Se liszt... se zsir... se lencse... semmi isten fenéje... Hisz énnekem huszonnyóc napra vissza kell menni... hát mit csináltam vóna annyi kis időn veletek, hogy ellássalak. Nem ad nekem ezen a földön egy ember se egy darab kenyeret, ha minden gyermekem éhen döglik is...

Elfordult s a szeme siróra huzódott...

Az asszony mélyeket sópántva lélegzett. Már látta, elveszett ember...

De az ember egyszerre megindult, s ment, ment előre...

Az asszony is utána eredt, s meg sem állottak a városig, a vásárig.

Nem is szólottak egymáshoz. Ugy mentek a sokadalomban, csámpásan és bolyongva, olyan idegenül...

Az asszony elbáméskodott, elszórakozott is a sok ember közt... Falusi asszonyok hátukon s mellükön cipelték a kosarat, a kosárban tejfel volt és gombolyagba összenyomott túró... Nem főzött a gyerekeinek túros galuskát amióta az ura odavan, csak kétszer... Odapillantott az emberre, vajjon észreveszi-e.

De az ember nem látott semmit, csak ment előre. Kis csizmákat látott az asszony. A gyerekek még most is meztláb vannak... s már reggelre fagy volt. Ruhát is látott... jó kis ócska ruhákat árultak egy szekérről, ócsón lehetett vóna szerezni... De az ember csak ment, lépegetett előre, lehajlott fővel, ment előre tovább... Husz darab libát olvasott meg egy ház tövében, micsoda libák, istenem... neki csak három tyukocskája van... egyik tojik, szegény, mán hagyogató, nincs kedve ebbe a hidegbe...

Szinte elmaradt az embertől, aki már eltűnik a szeme elől... Lám ott áll a vasas zsidó sátora előtt...

Utána ballagott. Az ember türelmesen állt, várt, ásót válogatott. Felvette, letette sorba. A legjobbat akarta. Pengette a kövön, egymáshoz ütötte, a hangját figyelte. Körömmel próbálta a keménységét. Végre egyet megtartott.

- Mi az ára? - kérdezte.

- Forint negyven.

- Sok.

- Tegye le.

Az asszony ijedten villant rá az urára, akinek a szeme lángot vetett. Jaj, azt hitte, rögtön agyonvágja a zsidót avval az ásóval.

Nem, csak a zsebébe nyult s odaadott három koronát.

Visszkapott egy hatost.

Azt odaadta az asszonynak.

- Ne... vegyél a gyerekeidnek mézest...

Az asszony azt hitte meghal... Mézest... egy hatosért...

Elöntötte szemét a forró könny. Hát az ura is ilyen kemény tud lenni... Jól tudja, hogy nincs otthon semmi, se csizma, se ruha, se étel... osztán vegyen egy hatosért mézest...

Összeszorította a fogát, elfordult, hogy meg ne lássa a siró szemét, felszítja az orrát s mézeskalácsost keresett... Soká nézegette az apró mézes mogyorót... be hitvány... kukoricaliszttel van csinálva... be sovány... méz nélkül és jóisten be drága...

Felduzzasztotta a száját betegen: hát evvel megy haza... Mézessel a vásárból... egy hatos ára mézes...

Az ember már türelmetlenül várt rá, oda se pillantott, megérezte, mikor közel ért, elindult gyorsan hazafelé az uton.

Az asszony nem mert pisszenni sem. Ment, ment, megtörten, csüggedten, életkedve vesztett, csak ment szaporán a nagylépésű ura után.

Mikor a töltésre értek, a katona mindig a másik partot nézte.

Egyszer megállt.

Megfogta az asszony karját s hozzá hajolt.

- Köztünk van a víz... - mondta.

Az asszony nem értette.

- Nem értyük meg egymást soha, mert köztünk van a víz...

- Ejh - rántotta meg a vállát az asszony.

Most már unta az ura bolondságát. Már nem is számított neki. Ez is csak magának rabol, még a gyerekeire se gondol...

- Így nem is lehet megérteni egymást, ha köztünk van a víz... - mondta az ember. - Mikor a muszkák átjönnek s itt maradnak nálunk... meglátjuk közeli a képüket, a szakállukat, a beretvált arcukat... a szemüket... csak ép hogy a szavukat nem értjük: akkor már nem vágjuk le őket... enni adunk nekik... amit mink eszünk... csak addig ellenség az ellenség, amíg köztünk van a víz...

Hirtelen a zsebébe nyúlt s kivett belőle egy kis csomót. A markában tartotta egy percig s nézte... egy gomolyagba kötött kis kendő volt, ahogy nézte az asszony.

Akkor kinyújtotta a karját s messze bevetette a vízbe...

Az asszony éles szemmel meredt rá.

Kitalálta, hogy ez a rablott pénz.

- Ajjaj - sóhajtott s azt gondolta: - ezér érdemes volt?... hát érdemes volt ezért?...

Aztán megindultak. Lassabban, mint az elébb, mint aki elvesztette a célt. De egyformában, ahogy az életet robotolja a szegény.

Nem szóltak többet egymáshoz egy szót sem. Mintha elidegenedtek volna, mintha meggyölölték volna egymást.

Mikor a faluba beértek, mindjárt a szélső háznál, beszélgetőket láttak. Egyszerre belenyilallott mindakettőjükbe, hogy *arról* beszélnek.

Vásárról hazamenőknek beszélte Suta Kis Istvánné: s mikor a házaspár megállott a közeliükben, egy kicsit elhallgatott s rájuk bámult.

- Hallják a gyereksírást - folytatta aztán, csak hallják, pedig ott volt a Szabó Andrásék lánya velük, amán jóforma lány, tizenégy esztendő, mi van azokkal a gyerekekkel, hogy egyre sir... átküldték a kis Erzsust, nézze meg. A gyerek nem tudott bemenni, mert a kapu be volt zárva, bemászott a kerítésen. Bemegy szegény gyerek, hát bokáig való vérbe ott fekszik a szegény ártatlan meggyilkolva... A Vargáék nagyobbik lyánya az ajtóba, a másik, az Eszter meg a kis házba.

- Borzasztó, borzasztó - tördelték az asszonyok a kezüket...

- Borzasztó - mondta a katona felesége, mert úgy érezte, mindenki őket nézi - borzasztó - s huzta az urát, hogy menjenek onnan.

A katona nem szólott egy szót sem, csak nézte a vajákoló asszonynépet, undorral és megvetéssel. Ilyen ordítást csapni... ezek igazán nem tudják, mi a háboru...

Elment csöndesen, szinte észrevétlen a felesége után, aki szinte futva ment előre.

Mikor utolérte, lihegve a sietéstől, ráförmedt:

- Hová szaladsz má no...

Az asszony vissza sem nézett, még gyorsabban igyekezett előre.

- Én is úgy hagytam a három kicsit - mondta aztán vissza elfult szóval.

Az ember hirtelen megállott, megtorpadt.

A három kicsit... az ő három gyermekét...

Hideg verejték ütött ki a homlokán. Ah, ha ő most úgy találná meg azokat... Kettévágott gégével.

De hát az nem lehet... ki bántaná!... Ne szaladj, akarta kiáltani: *hisz' én itt vagyok...*

Az egész falu végig felfordulással volt. Mindenfelé asszonyok, gyerekek szaladtak a templom felé.

A katona kezdett megzavarodni. Ez az általános és közfelzudulás, a borzalomnak ez a teljes becsülése egyszerre az ő idegeire is rászállott, s ahol elvetett szót meghallott, az mind korbácsütéssel hasított végig a lelkén.

Ugy megnyugodott, mikor a kapun beért.

A gyerekei ott állottak a ház előtt s az anyjuk leguggolt hozzájuk és csókolta őket.

Komolyan, fakó arccal nézte a kedves gyerekeit, aztán megfordult, még mielőtt megcsókolta volna valamelyiket, ahogy az ajka kívánta. Érezte, hogy keresik.

Két csendőr állott meg a kapuban.

Az egyik leemelte a fegyverét s lövésre készen tartotta.

Neki a szeme sem hunyorított.

A csendőrök rászegezett szemmel jöttek az udvarra.

- Járt maga a Varga házba máma? - kérdezte a fekete, az őrmester.

- A Varga házba? - szólott a katona nyugodtan.

- Még pedig ma.

- Éppen ma?

- Éppen ma.

- Mer tegnap jártam.

A csendőr a szemébe meresztette a szemét.

- Azt tudom, hogy tegnap járt. Napszámért.

- Napszámért. Igen.

- De mámma vót ott?

- Mámma?... Minek lettem vóna ma.

- Mi van a zsebedbe? - kiáltott rá a másik csendőr.

A katona hidegen oda nézett a tegezésre, de akaratlan lepillantott a zsebére. Egy fehér kendőnek csücske lógott ki s véres volt.

Nyugodtan kihuzta s gondolkozott, micsoda vér ez.

- Hogy magyarázza ezt? - szólott az őrmester.

- Hogy? - szólott a katona.

- Ki vele! - s a két csendőr úgy emelintette a szuronyos fegyvert, hogy bármely pillanatban használhassák.

A katona csendesen elmosolyodott s mintha nem törődött volna velük.

- Megvágta magát a kis fiam. Az ő kezét törültem le vele. Be is kötöttem.

A csendőrök meglepetve figyeltek.

A gyerek után néztek, aki nagy, okos szemmel bámeszkodott rájuk az anyja mellől. Az asszony reszketve fojtotta könnyeit s nem is nézett reájuk, a legkisebb gyereket szoritotta a szívére, másikat kezén tartotta.

- Mér van bekötve a kezed, kis fiam? - kérdezte szépen az őrmester a gyereket.

Az még nagyobbra nyitotta a szemét.

- Én nem tudom, - mondta s az apjára nézett. - Édes apám bekötötte, mikor hazajött, pedig az övé vót véres.

Mindenkinek az arcán meglepetés volt, a katona azonban hosszan elnézte a kis fia okos, csillogó arcát. Szeretettel nézte, elmosolyodva nézte...

- No fiam, - mondta, - most csendőrkévre adtál...

Akkor odafordult bizalmas egyszerűen a két csendőrhöz, a fekete őrmesterhez.

- Hát én vótam... csendőr urak...

A kapu, a kerítés rakva volt rémült arcu, bámeszkodó falusiakkal. Mindenki kidülledt, ki-meredt szemmel nézte a borzalmas gyilkost. Csak ő maga nem volt megrémülve.

Hidegen, nyugodtan hagyta bilincsbe tenni a kezét.

- Hát tuggya, csendőr ur, - mondta mégis, gyerekes mentegetőzéssel, mintha egy kicsit szépítgetni akarná magát, - azelőtt én se tudtam vóna ránézni a gyilkosságra... Ha édes anyám csirkét ölt... vagy a feleségem: megmondhassák! én bizony oda se dugtam az orrom... de hát a háboruba sok mindent megszokik az emberre, amiről nehéz osztán idehaza leszokni.

Mikor indulni kellett a csendőrökkel, akkor tért észre még egyszer. Végre. Mikor a családjátul vinni akarták.

Akkor végig nyilalott benne, hogy mindennek vége, nagyot nyögött, nyöszörgött s kétségbe-esett tekintettel nézett a kis fiára, aki eltorzult arccal, elgörbült kedves ajakkal sirni kezdett.

- Fiam, - mondta - kis fiam! hoztam neked egy kis mézest... ides anyádtul kérd el...

A gyerek felnézett az anyjára s ő az alatt gyorsan kiment a kapun.

Vége.